

MUZEJI I ZBIRKE ZADRA

MUZEJI I ZBIRKE ZADRA

ARHEOLOŠKI MUZEJ

Zbirke: *Ulica A. Banine, br. 14* (Sv. Donat)
Uprava: *Zeleni trg, br. 1*, tel. br. 63
Otvoren svaki dan od 10 do 12 sati;
ljeti i poslije podne od 17 do 19 sati
Ulaz slobodan

ETNOGRAFSKI MUZEJ

Zbirke i uprava: *Narodni trg, br. 6*
Otvoren svaki dan od 9 do 13 sati
Ulaz slobodan

GALERIJA UMJETNINA

Zbirke i uprava: *Ulica Andrije Medulića, br. 2/I*
Otvorena svaki dan osim ponedjeljka od 9 do 13 sati
Ulaz slobodan

RIZNICA STOLNE CRKVE

Trg 27. marta 1941, br. 1 (Palača Zmajević)
Posjeti uz posebnu dozvolu

RIZNICA BENEDIKTINKI SV. MARIJE

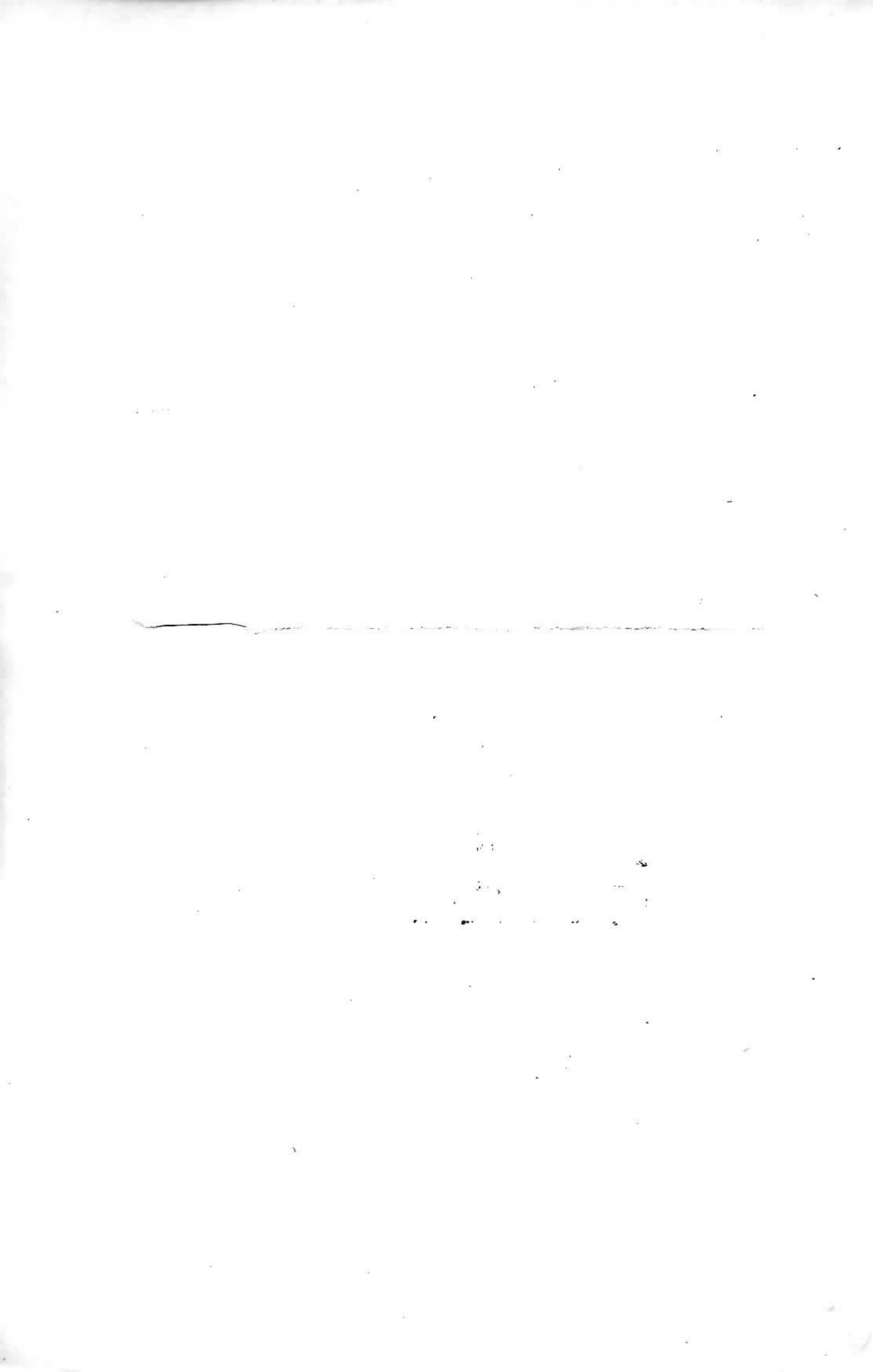
Trg 27. marta 1941, br. 1 (Palača Zmajević)
Posjeti uz posebnu dozvolu

ZBIRKA FRANJEVACA

Trg Franje Vranjanina (Franjevački samostan)
Posjet slobodan uz najavu

MUZEJI I ZBIRKE ZADRA

MUZEJI I ZBIRKE ZADRA

MUZEJI I ZBIRKE ZADRA

Musées et collections de Zadar

U redakciji Podružnice

DRUŠTVA MUZEJSKO-KONZERVATORSKIH RADNIKA
NARODNE REPUBLIKE HRVATSKE
ZADAR

Glavni urednik

Dr. MATE SUIĆ

ZORA
DRŽAVNO IZDAVAČKO PODUZEĆE HRVATSKE
ZAGREB
1954

U stručnoj obradi sudjelovali

Dr. MATE SUIĆ, *direktor Arheološkog muzeja*
IVO PETRICIOLI, *kustos Arheološkog muzeja*
ZORA LUKOVNJAK, *kustos Arheološkog muzeja*
GRGA OŠTRIĆ, *konzervator*
ALFRED PETRIČIĆ, *direktor Galerije umjetnina*
OLGA OŠTRIĆ, *direktor Etnografskog muzeja*

Oprema

JELA TADIJANOVIĆ

Različiti vodiči i katalozi zadarskih muzeja, štampani većinom još prije Prvoga svjetskog rata, odavna su rasprodani, a s obzirom na današnje stanje ovih ustanova i neaktuelni. Izdavanje ovog ilustriranog pregleda muzejskih ustanova grada Zadra ima zadatak, da privremeno zadovolji potrebu, koja se osjeća već niz godina.

Ovo izdanje nema namjenu vodiča po zbirkama zadarskih muzejskih ustanova niti stručnoga kataloga pojedinih kolekcija. Vodiči po zbirkama pojedinih muzeja moći će se izraditi, kad bude završena konačna postava zbirki, a to je gotovo kod svih ustanova vezano uz potrebe za većim ili novim izložbenim prostorom. Stručni pak katalozi mogu se izraditi samo za pojedine zbirke nekih od ovih ustanova, a njihovim izdanjem ne bi se zadovoljile potrebe za populariziranje materijala zadarskih muzeja.

Budući da svaka ustanova napose ne bi, zasada, mogla izdati ovakav pregled samo svoga materijala, odlučeno je, da se u ovu ediciju obuhvate svi muzeji i zbirke, s njihovim tipičnijim, važnijim i instruktivnijim eksponatima.

Ovo izdanje ne bi ugledalo svijetlo, da nas u našim nastojanjima nisu potpomogle novčanim prilozima Narodne vlasti, tvornice i privredna poduzeća u Zadru, kojima i na ovome mjestu izričemo našu zahvalnost.

ZADAR, travnja 1953. *REDAKCIJA*

Différents Guides et Catalogues des musées de Zadar, imprimés pour la plupart avant la Première guerre mondiale, sont épuisés depuis longtemps, et même si l'on en trouvait ils seraient inutilisables dans l'état actuel des collections. La publication de ce panorama a pour but de combler, provisoirement d'ailleurs, une lacune qui se fait sentir depuis plusieurs années.

Cette édition ne prétend pas être un Guide à travers les musées de la ville de Zadar, encore moins un Catalogue complet de ses collections. Les Guides ne pourront pas être publiés avant l'installation définitive des collections, ce qui dépend de l'agrandissement des locaux actuels ou de la construction de locaux neufs. Quant aux Catalogues complets ils ne pourraient être terminés que pour quelques collections seulement et leur publication, par conséquent, ne serait pas suffisante à faire connaître les objets que contiennent les musées de Zadar.

Les institutions n'étant pas en mesure de publier à présent un tel panorama pour chaque collection, on a décidé de réunir dans cette même édition tous les musées et toutes les collections avec leurs pièces les plus typiques.

Cette édition n'aurait pu paraître sans l'aide materielle des autorités politiques, des syndicats et des comités d'entreprise; nous leur exprimons ici notre vive reconnaissance.

ZADAR, le mois de mars 1953. *RÉDACTION*

ARHEOLOŠKI MUZEJ

Pojavom humanizma u Dalmaciji rodio se i interes za sakupljanje i proučavanje arheoloških spomenika ovih krajeva, pa tako i u Zadru. U radovima našeg historičara I. Luciusa, a onda Š. Ljubavca Zadranina, pa Farlattija i drugih, mogu se naći mnogi podaci o arheološkim nalazima iz Zadra. Iz djela putopisaca Spona i Whellera doznajemo, da je u ovom gradu bilo u njihovo vrijeme apasioniranih sakupljača starina. Od privatnih arheoloških zbirki, koje su postojale u Zadru, najvrednija je kolekcija, koju je posjedovala obitelj Danieli-Pelegrini u XVIII. st. Nju su od reda sačinjavali birani primjerci antičke skulpture i plastike uglavnom lokalne provenijencije (Nin i Zadar), od kojih je dobar dio kasnije dospio u Arheološki muzej u Zadru.

Arheološki muzej kao kulturna i naučna ustanova ima iza sebe prilično bogat HISTORIJAT. Misao da se u Zadru osnuje Arheološki muzej pojavila se početkom druge austrijske vladavine u Dalmaciji, kad

je tadašnji namjesnik, barun Lilienberg, 30-ih godina XIX. stoljeća dao inicijativu, da se sakupe sve starine Zadra na jedno mjesto, pozvavši ujedno pojedine lokalne vlasti po Dalmaciji, da upućuju u Zadar arheološke spomenike. Tako su ovamo dospjeli mnogi nalazi iz različitih dalmatinskih lokaliteta. Ova nastojanja međutim nisu bila do kraja ostvarena radi pomanjkanja odgovarajućih prostorija, u koje bi se smjestio sakupljeni arheološki materijal. Zbog toga je bilo odlučeno, da se veći kameni spomenici, epigrafički materijal, elementi arhitekture i dr. postave u eksedru Javnog perivoja (danas Dječji park), dok su zbirke sitnijih predmeta, novaca i sl. bile pohranjene u zadarskoj Gimnaziji. Tu su se čuvale sve do 1877—1893. g., kad je za smještaj ovog muzeja bila određena zgrada sv. Donata, u kojoj se nalazi i danas. U tom periodu stagnacije, do preselenja u sv. Donat, muzej se nije mogao razvijati; obogaćivao se samo prilivom slučajnih nalaza iz Nina, Zadra i ostalih arheoloških nalazišta iz zadarske okolice. Dobivši prostorije izvršena je postava zbirki, izrađeni su muzejski katalozi, za što je osobito zaslužan tadašnji kustos prof. Žmirić i kasniji direktor prof. J. Bersa. Prvih decenija ovog stoljeća zbirke muzeja rasle su prilivom novih brojnih nalaza, otkopanih prilikom arheoloških istraživanja, što su ih sredstvima bečkog Arheološkog instituta vodili prof. Glavinić, dr. L. Jelić u Ninu (Stara *Aenona*) i u Podgrađu (*Asseria* kod Benkovca), te Wilberg, Keil i dr. Abramić u Podgrađu.

U vrijeme talijanske okupacije bile su mogućnosti djelovanja muzeja veoma ograničene već zbog okolnosti, što je bio odsječen od svoje domene. Arheološki su radovi u tom razdoblju bili ograničeni na otkopavanje rimskih nekropola antičkog Jadera (uz današnju Benkovačku i Murvičku cestu) i rimskog foruma u samom Zadru. Poslije Oslobođenja muzej je bio uređen i otvoren za javnost u studenom 1945.

Rad ustanove poslije prošloga rata razvijao se u dva pravca: s jedne strane trebalo je osposobiti muzej kao kulturnu i naučnu ustanovu svim potrebnim pomagalima i stručnim kadrom, a s druge obnoviti naučne veze s terenom, od koga je četvrt stoljeća bio otrgnut. To je većim dijelom i postignuto. Danas muzej posjeduje biblioteku s preko 10.000 svezaka isključivo stručne literature; vrši zamjenu i dobiva na poklon izdanja gotovo svih naučnih institucija FNRJ. »Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku« iz Splita sada je

zajedničko glasilo arheoloških muzeja u Splitu i u Zadru. Uspostavljena je preparatorska radionica i fotolaboratorij. Od stručnog osoblja muzejsko-konzervatorske struke u muzeju djeluje pet službenika, pored administrativnog i pomoćnog. Terenski radovi u ovim poslijeratnim godinama bili su usmjereni na arheološko-topografsko rekognosciranje domene muzeja, te na arheološka istraživanja pojedinih lokaliteta tog područja. Materijali sabrani putem rekognosciranja poslužit će kod izrade arheološke karte sjeverne Dalmacije. Arheološka iskapanja vršio je muzej poslije rata u Pridrazi kod Novigrada (starohrvatska nekropola), u Ninu (prehistorijski grobni humak), na Maloj Proversi (Dugi otok, rimska villa i starohrvatske crkvice) i u samom Zadru (rimski forum, fortifikacije i dr.).

DOMENA na kojoj muzej djeluje obuhvaća čitavu sjevernu Dalmaciju rijeci Krki (u starini *Titius*) na sjever, sa sjeverodalmatinskim otočjem uključujući o. Pag i Rab. Na jugu graniči s područjem Arheološkog muzeja u Splitu, a na sjeveru s onim Arheološkog muzeja u Zagrebu te Arheološkog muzeja u Puli. Ta se delimitacija temelji na kulturnim i historijskim činjenicama ove regije. U protohistorijskom periodu ovoga kraja (počev od oko 1000. god. prije n. e.) nastavali su ovo zemljište Liburni, koji su niz stoljeća gospodarili na Jadranu. Pomorstvo, uz stočarstvo i ratarstvo, predstavljalo je osnovnu komponentu njihove društvene ekonomike. Kao odlični pomorci poznavali su dobro i brodogradnju; njihov tip lađe, poznate liburne, preuzeli su kasnije Rimljani u svoju ratnu flotu. Rezultati arheologije, historije i lingvistike dokazuju, da su Liburni sačinjavali pleme široke ilirske narodne i kulturno-jezične zajednice. Liburnska kultura starijeg željeznog doba, koja je prilično dobro zastupana u prehistorijskoj zbirci muzeja, cvala je upravo na ovom području sjeverne Dalmacije s otočjem. Ona se veže s kulturama ostalih ilirskih grupa, ali ipak, s obzirom na regiju, na kojoj se razvila i cvala, ona nosi posebno obilježje, koje je uvjetovano položajem protohistorijskih Liburna u ovom dijelu jadranske obale. Studijem njihove materijalne kulture može se uočiti, da oni nisu mnogo šta originalna stvorili, ali su odigrali veoma važnu ulogu kao prenosioci i propagatori kulturnih utjecaja, koji su preko njih strujali iz razvijenih područja Podunavlja, Posavlja i centralnih balkanskih oblasti na suprotnu jadransku obalu, s kojom su oni niz stoljeća podržavali

intenzivne veze, kao i u prenošenju italskih kulturnih utjecaja u svoje zaleđe. Ukratko, oni su zbog svog smještaja uživali sve one kulturne prednosti, koje i danas imaju naši primorci. Najpoznatije nalazište iz perioda cvata te kulture je Nin, odakle potječe najveći dio materijala iz liburnske zbirke. Pored Nina ima još mnogo drugih lokaliteta, koji su dali materijala iz halštatskog perioda, ali ti nisu potanje istraženi: Zaton, Ervenik, Podgrađe, Smilčić, Karin, Starigrad pod Velebitom, okolica Obrovca, Kolan na o. Pagu i dr. Dolaskom Kelta na Balkan u IV. st. pr. n. e., a naročito u današnju Liku, koju su nastavali ilirski Japodi, osjetili su se i novi utjecaji kulture mlađeg željeznog doba, koje su nosioci bili Kelti, naročito na perifernom području Liburna, t. j. na graničnom pojasu uz područje Japoda (rijeka *Tedanius,* Zrmanja), kako se vidi iz preostalog materijala b. obrovačkog muzeja. Grčki utjecaji na ovo područje nisu bili ništa veći, negoli je to normalno u narodu, kroz koji teče pomorska trgovina; Grci nisu naime sjevernije od Trogira osnovali ni jednu koloniju niti faktoriju. Imena mjesta stare Liburnije, predana u izvorima, odreda su domaća, t. j. ilirska kao: *Iader* (Zadar), *Aenona* (Nin), *Scardona* (Skradin), *Hadra* (dan. Medvidje u Bukovici), *Nedinum* (Nadin), *Corinium* (Karin), *Asseria*; (Podgrađe kod Benkovca), *Varvaria* (Bribir), *Burnum* (Ivoševci kod Kistanja) i dr.

I u rimsko doba, poslije pacifikacije Ilirika i organizacije rimske provincije u našim krajevima, područje sjeverne Dalmacije činilo je cjelinu za sebe. Ono je potpadalo pod skradinsko sudbeno područje (*conventus iuridicus*), koje je obuhvatalo Liburne i Japode, a južnije od Krke slijedilo je područje solinskog konventa. Zadar (*Iader*) bio je jedina kolonija rimska, koja je bila osnovana u ovom predjelu; nekoliko pak liburnskih naselja dobila su prava municipija, kao Nin (*Aenona*) i Skradin (*Scardona*). Pojedina naselja bila su međusobno povezana dobrim cestama, kao *Iader—Aenona*; *Iader—Asseria—Varvaria—Scardona,* odakle je išla cesta u područje Dalmata i u sjedište provincije, Salonu. U Burnumu je neko vrijeme u I. st. bila stacionirana XI. rimska legija. Proces romanizacije autohtonog liburnskog življa nije bio ni tako impetuozan, ni tako sveobuhvatan, kako se često misli. Rimski utjecaji nisu mogli naglo razoriti društvene domaće institucije, niti rastrojiti odjednom patrijarhalne običaje liburnskog stočara i zemljoradnika. Naravno, prevlast na moru bila

je potpuno u rukama Rimljana i time u prvom redu treba tumačiti dekadansu Liburna u rimsko doba. Kroz ovo područje nisu išli prometni putovi, što su iz Italije vodili kopnom na Istok, pa je tako čitava Liburnija u rimsko doba bila po strani velike trgovine. Da rimski utjecaji nisu izbrisali domaći jezik i shvaćanja tako brzo, svjedoči javljanje domaćih ilirskih imena u natpisima iz I., II. i III. stoljeća n. e., podržavanje kultova domaćih božanstava (većinom ženskih) kao: *Anzotica, Latra, Ica, Iutossica* i dr., upotreba domaćih nadgrobnih spomenika t. zv. liburnskih cipusa i t. d. Ali vanjski kulturni utjecaji u pojedinim centrima, kao što su bili *Iader, Aenona, Asseria* i dr., bili su jaki i to se očituje u arheološkom materijalu, koji je pronađen u nekropolama tih gradova. Taj materijal nosi dijelom obilježje direktnih kulturnih utjecaja i importa iz razvijenijih područja rimskog imperija, dok dijelom ima karakter domaće provincijalne produkcije, koja vanjske utjecaje prilagođuje svom ukusu, shvaćanju i svojim izražajnim mogućnostima. U prvim stoljećima carstva ona se tek plaho gdjegdje pojavljuje, da u kasnijim stoljećima dobije širi zamah. Od antičkih centara Liburnije donekle su arheološki istraženi Nin, Podgrađe (*Asseria*), *Clambetae* (Cvijina gradina nedaleko od Obrovca) i *Burnum* (kod Kistanja), a naročito sam Zadar.

U Ninu su otkriveni ostaci monumentalnoga Dijanina hrama na forumu, iz konca I. st. n. e. Vidljivi su temelji zdanja i veliki ulomci dijelova arhitekture: kapiteli, arhitravi, korniži i dr. Dosta dobro je istražena i nekropola rimska, koja je dala mnogo materijala iz I. i II. st. n. e., uz veći broj epigrafičkih spomenika. U Asseriji je istražen forum s okolnim građevinama, od čega danas nije vidljivo gotovo ništa; jedino je sačuvan trakt vanjskih obrambenih zidova s južne strane, građen od masivnih kamenih blokova. Prilikom tamošnjih istraživanja početkom našeg stoljeća bili su otkriveni ostaci trijumfalnog luka na ulaznim gradskim vratima, podignutog u čast Trajanu; neki dijelovi tog spomenika čuvaju se u muzeju. Naročito je bilo nađeno mnogo epigrafičkog materijala, koji se također nalazi u muzeju. U Burnumu je bio istražen rimski vojnički logor, u kome je nađeno ostataka arhitekture uz veliki broj nadgrobnih spomenika. Tamo su još vidljiviji ostaci lukova, koji su pripadali logoru. Na Cvijinoj gradini otkriven je dio foruma s okolnim zgradama, gdje je tadođer nađeno mnogo sitnijih nalaza i kamenih spomenika.

Ostaci rimskih fortifikacija dobro su se sačuvali u Nadinu i u Bribiru. Lokaliteta s ostacima antičke arhitekture ima i na mnogim drugim mjestima sjeverne Dalmacije, a i na otočju: Časka (stara *Cissa* o. Pag), Muline (o. Ugljan), M. Proversa (Dugi o.), Tarac (o. Kornati) i dr.

U Zadru su vršena nekoliko puta iskapanja u samom gradu na poluotoku, a i u njegovoj neposrednoj okolici, kako je već spomenuto. Čitav grad na poluotoku važan je arheološki teren, koji je dao vrijednih nalaza, u prvom redu ostataka rimske arhitekture, a zatim i mnogo drugih spomenika. Pored foruma, koji je dijelom otkriven i na kome se nalazi lapidarij muzeja, vidljivi su: novootkriveni dio rimske ulice s kloakom, ostaci trijema (*Porticus*) na forumu, kolona s foruma (danas na Zelenom trgu, u Srednjem vijeku stup sramote), slavoluk Melije Anijane, uzidan s nutarnje strane Morskih vrata, ostaci monumentalnih gradskih vrata u obliku trijumfalnog luka na Trgu Oslobođenja, nedaleko od njih kanelirana kolona s korintskim kapitelom iz konca I. st. (sastavljena od dvije kolone, koje su pripadale pročelju rimskog hrama na forumu, kod današnje crkve sv. Ilije) te dijelovi rimskog obrambenog bedema u dvorištu Dječje ambulante kod Bablje kule.

Područje sjeverne Dalmacije predstavlja također veoma interesantan teren za starohrvatsku arheologiju već stoga, što su ovdje u Ninu i u Biogradu bila središta naših najranijih narodnih vladara. To je ujedno bilo područje na kome su živjela gotovo sva hrvatska plemena, koja se spominju u »pacta conventa«. Iz starohrvatskog perioda otkriveno je na tom teritoriju mnogo spomenika, starohrvatskih crkvica, od kojih su još danas neke dobro sačuvane *in situ* kao: sv. Križ u Ninu, sv. Nikola u Prahuljama kod Nina, sv. Mihovil u Pridrazi kod Novigrada, a zatim i mnoge druge, sačuvane samo u temeljima ili s kasnijim izmjenama i adaptacijama. Područje međutim o kome je riječ, kao i čitava Dalmacija, za starohrvatsku arheologiju pripada u domenu Muzeja hrvatskih starina u Splitu. Arheološki muzej u Zadru istražuje ranosredovječne spomenike samo na teritoriju grada. Od brojnih preromaničkih arhitektonskih spomenika do danas su ostali sačuvani: sv. Donat, sv. Lovro, sv. Petar Stari, a Sv. Vid i sv. Nediljica bili su porušeni u prošlom stoljeću. Na području grada u predjelu Puntamike istra-

žena je nedavno interesantna preromanička crkvica sv. Stošije, nastala adaptacijom rimske piscine, a poviše ove crkvice sačuvani su ostaci perimetralnih zidova gornje crkve, po čemu ovaj nalaz ima posebno značenje za poznavanje naše preromaničke arhitekture.

Na području djelovanja muzeja postoje dvije arheološke područne zbirke: Ninska i Biogradska. Zbirka u Ninu sadrži nekoliko rimskih epigrafičkih spomenika, te vrijednu zbirku preromaničke plastike s poznatim natpisom kneza Branimira. Nalazi se u crkvici sv. Križa. Biogradska zbirka smještena je u zgradi Gradske općine; čuva nekoliko manjih rimskih spomenika i više ulomaka iz starohrvatskog perioda, među kojima je najvredniji natpis na kome se spominje starohrvatsko pleme Mogorovića. Uz čuvare ovih zbirki djeluju još na području muzeja i izvjestitelji u Bribiru i Benkovcu.

ZBIRKE muzeja sadrže ostatke materijalne kulture iz predhistorije, antike i ranog Srednjeg vijeka, uglavnom nađene na području djelovanja muzeja. Pored ovih u muzej je smještena historijska zbirka, od XII.—XVII. st., koju sačinjavaju razni kameni spomenici iz Zadra.

Predhistorijska zbirka zastupana je materijalom iz neolita i iz starijeg željeznog doba. U neolitskoj zbirci izloženi su predmeti (oružje, oruđe, pribor) iz različitih lokaliteta sjeverne Dalmacije. Kako ovi predmeti nisu došli u muzej kao rezultat sistematskih arheoloških radova, već od reda predstavljaju slučajne nalaze s ovog područja, to oni i imaju karakter u prvom redu topografskih indicija, koji mogu da pruže uvid u rasprostranjenost neolitskih naselja u sjevernoj Dalmaciji. Naprotiv, kultura starijeg željeznog doba vrlo je dobro zastupljena materijalom sistematski istraženim iz poznate liburnske nekropole u Ninu. Sadrži velik broj predmeta nakita, oružja i oruđa, od kojih se manji broj može datirati u raniji period starijeg željeznog doba, dok se većina smješta u kasniji period te kulture i u doba prijelaza starijeg željeznog doba u mlađe. U nakitu prevlađuju ilirske fibule naočarke, različitih dimenzija, rađene od bronca, kao i ostali metalni predmeti. Pored njih ima nekoliko primjeraka dvodjelnih fibula, fibula na luk, fibula t. zv. italskog tipa s pločom, fibula tipa Certosa, zmijastih i dr. Uz njih među predmetima nakita nađeno je u spomenutim grobovima ukosnica, nakita za prsi, različnih privjesaka, metalnih aplika, pojaseva i sl. U ovoj zbirci jantarski predmeti zauzimaju vidno mjesto, kao ukrasi na lukovima fibula, ogrlice,

ornamenti s različitim motivima. Od oružja posebnu vrijednost ima mač s antenom, tipičan za stariji period ove kulture, zatim bodeži i vrškovi kopalja. Keramika je većim dijelom import iz Južne Italije (apulska); velika posuda iz grobnog humka u Smilčiću domaći je proizvod. U posljednjoj vitrini ove zbirke izložen je dio materijala bivšeg Obrovačkog muzeja, iz latensko rimskog perioda: željezno oružje i poljsko oruđe te nekoliko latenskih fibula.

Rimski arheološki materijal izložen je po lokalitetima na kojima je bio nađen, ili su pak okupljene pojedine kategorije eksponata zajedno. I taj je materijal uglavnom dospio u muzej putem arheoloških radova u sjevernoj Dalmaciji; veći dio materijala predstavljaju predmeti nađeni u rimskim nekropolama. Među izloženim materijalom ima nekoliko rekonstrukcija rimskih grobova s grobnim prilozima iz I. i II. st. n. e., kad je prevlađivao obred spaljivanja lešine, a onda nekoliko skupnih nalaza iz pojedinih grobova. Od zbirki pojedinih kategorija muzejskih predmeta treba navesti: zbirku keramike, među kojom *terra sigillata*, *terra sigillata falsa*, *terra rossa* i *terra nigra* s primjercima rađenima tehnikom »*a barbotine*«, s različnim ukrasnim i likovnim motivima; zbirka rimskih svjetiljki, među kojima posebno mjesto zauzimaju one s likovnim predodžbama uzetim iz života i mitologije; zatim zbirka predmeta od kosti i bjelokosti, većinom toaletni pribor, s jedinim primjerkom kod nas *tabulae ceratae* (notes za bilješke, od bjelokosti) i dr.; zbirka instrumenata (kauteri, auriskalpi, strigili, ključevi, kutije za ljekarije i sl.) od bronca. Dosta je bogata i zbirka sitne brončane plastike te rimskog nakita. Posebno mjesto zauzima zbirka antičkog stakla, prozirnog, obojenog i plastičnog, u stotinama primjeraka, većinom sirijskog i aleksandrijskog podrijetla. Lapidarij čine brojni javni i nadgrobni spomenici, među kojima se posebno ističu isključivo domaći spomenici t. zv. liburnski cipusi. Epigrafički tekstovi s kamenih spomenika imaju vrijednost historijskih izvora za poznavanje prilika ovog područja u rimsko doba.

Preromanička zbirka sadrži uglavnom kameni namještaj ranosredovječnih crkvica iz Zadra. Iako skromna po obimu, ona sadrži najvredniji materijal kod nas uopće, važan za proučavanje pojave i razvoja naše preromaničke ornamentike i naročito plastike od IX. do XI. stoljeća. Kamene grede, ciboriji, teguriji, pluteji,

portali, izloženi u ovoj zbirci, ukrašeni su karakterističnim preromaničkim motivima pleterâ i kukâ, obrađenim u različnim varijantama. Na nekima od njih još se naziru tragovi boja, kojima su bili obojeni. Posebno mjesto zauzimaju spomenici na kojima je prikazan ljudski lik, veoma rijedak u plastici starohrvatskog perioda. Lik Krista u mandorli s portala sv. Lovre, susret Marije i Elizabete (ulomak u atriju matroneja) i scene porođenja i poklona triju kraljeva na sačuvanom ulomku pluteja (u desnoj prizemnoj apsidi sv. Donata) predstavljaju najraniju pojavu figuralne plastike kod nas u IX. st., dok poznata dva pluteja b. crkvice sv. Nediljice iz IX. st., s epski razrađenim scenama iz života Kristova, u tehnici rezbarenja u kamenu, pripadaju u posljednji period naše preromanike. Pored tih kamenih spomenika muzej posjeduje i nekoliko primjeraka starohrvatskoga nakita, ranosredovječnog novca i sl.; zbog pomanjkanja prostora ovi predmeti nisu izloženi.

SV. DONAT, u kome su smještene muzejske kolekcije, sam po sebi je naš historijski spomenik prvoga reda, koji se kod obilaska muzeja ne može mimoići. Kako ukazuju tradicija i njegove stilske osobine, bio je građen negdje u prvom deceniju IX. st. Spominje ga već Konstantin Porfirogenit sredinom X. st. kao crkvu sv. Trojice; kasnije je dobio ime po svom graditelju biskupu Donatu, koji je bio na čelu zadarske crkve početkom IX. st. i imao vidnih zasluga za izmirenje Franaka i Bizanta. Crkva je centralne osnove, s prizemljem i gornjom crkvom (*matroneum*). Donja je crkva podijeljena na dvije lađe, vanjsku prstenastu i unutrašnju kružnu, koje su međusobno odijeljene masivnim pilastrima. S istočne strane nalaze se tri potkovaste apside, pred kojima su umjesto pilastara upotrebljene rimske kolone s kompozit-kapitelima. Poviše srednje lađe dizala se kupola, od koje je ostao sačuvan tambur. Matroneum leži na vanjskim perimetralnim zidovima crkve i na unutrašnjim pilastrima; ima isti raspored kao i donja vanjska lađa, također s tri apside. U matronej vodilo je kružno stubište uz vanjski zid crkve. Svojom monumentalnošću ovaj se spomenik izdvaja iz kruga naših starohrvatskih crkvica, od reda skromnih dimenzija, ali po svojim stilskim i konstruktivnim karakteristikama on nesumnjivo pripada našoj preromaničkoj arhitekturi. Rustičnost izrade, centralna osnova zdanja, potkovaste apside, bačvasti svodovi, nepravilnosti u obradi pojedinih arhitek-

tonskih elemenata i u dispoziciji unutrašnjih prostora, lezene na vanjskoj fasadi, kojima iznutra odgovaraju niše, korištenje elemenata antičke arhitekture, sve su to značajke, koje vežu ovaj spomenik uz ostale naše starohrvatske građevine. Upravo oni blokovi rimske arhitekture, uzidani u Donatove temelje, nabacani bez reda na pločnik foruma antičkog Iadera, pokazuju, kako je graditeljima ovog zdanja klasična arhitektura i funkcionalna vrijednost pojedinih upotrebljenih blokova bila daleka i tuđa. Danas, kad su ti temelji otkopani, oni sačinjavaju vrijedan i jedinstven lapidarij, lapidarij jednog historijskog razdoblja i jedne kulture na čijim smo ruševinama izgradili našu kulturu s kojom se pojavismo na historijskoj pozornici.

MATE SUIĆ

MUSÉE ARCHÉOLOGIQUE

L'intérêt pour l'archéologie à Zadar date de la Rennaissance. Au XVIIIe siècle il y a eu des collections précieuses; celle de Danieli-Pelegrini par exemple, riche en sculpture.

La *fondation* du Musée archéologique est liée aux efforts du baron Lilienberg, gouverneur de Dalmatie, qui, par son ordonnance de 1830, a permis la réunion des antiquités de Zadar. De 1877 à 1893 les collections du musée étaient installées à Saint-Donat où elles se trouvent encore aujourd'hui. Pendant la domination autrichienne le musée connut une activité archéologique intense. Par le traité de Rapallo en 1920, Zadar fut séparé de son arrière-pays et cédé a l'Italie et l'activité archéologique se limita à la seule ville de Zadar et ses environs immédiats. Après la libération de 1945 le musée fut réorganisé.

Le *domaine* d'activité du musée s'étend aux régions de la Dalmatie du nord. A l'époque préromaine, ces territoires étaient habités par les Liburniens, tribu illyrienne, dont la civilisation du premier âge de fer est bien représentée dans les collections. Sous la domination romaine se sont épanouies plusieurs villes qui jouissaient des statuts politiques et juridiques différents: colonies (Jader—Zadar), municipes (Aenona—Nin, Scardona—Skradin) et plusieurs cités. Les fouilles faites à Nin, à Zadar, aux alentours de Benkovac (Asseria), de Kistanje (Burnum) et dans d'autres localités ont donné lieu à des découvertes précieuses. Ces régions, centre de l'Etat croate dans le haut Moyen-âge sont également importantes du point de vue de l'archéologie vielle-croate.

Les *collections* du musée sont riches en objets préhistoriques du néolithique de la période Hallstatt: parures en bronzes, en jade, outils, armes, céramiques; en objets romains: sculptures, plastiques, statuettes, inscriptions, céramiques, instruments, monnaies historiques et surtout verrerie antique; le musée possède une collection préromane (IXe—XIe siècle) importante de plastique et des ornements en pierre.

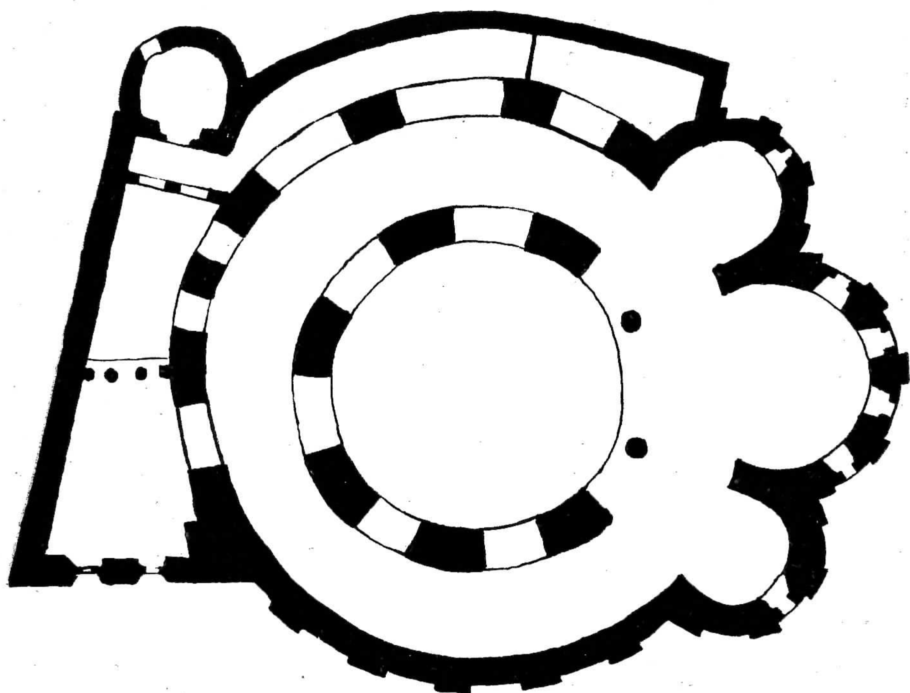
Saint-Donat, où les collections sont installées, représente le monument le plus grandiose de notre architecture préromane. Les fondements où des colonnes d'anciens eâfices sont murées, repose sur le pavé même du Forum romain. Le plan de l'église est de forme centrale, surmonté de trois absides; au-dessus de la nef inférieure s'élève le matroneum reposant sur des pilastres massifs et sur des colonnes; une coupole s'élevait autrefois au-dessus du point central — son tambour seul est conservé jusqu'à nos jours. L'église de Saint-Donat est mentionnée pour la première fois au milieu du Xe siècle dans les chroniques de Constantin Porphyrogénète qui l'appelle l'église de la Trinité; par son style et par les caracteristiques de sa construction, Saint-Donat se rattache à notre architecture préromane. On situe généralement la date de sa construction dans les premières dix années du IXe siècle.

LEGENDE

ILUSTRACIJE U TEKSTU

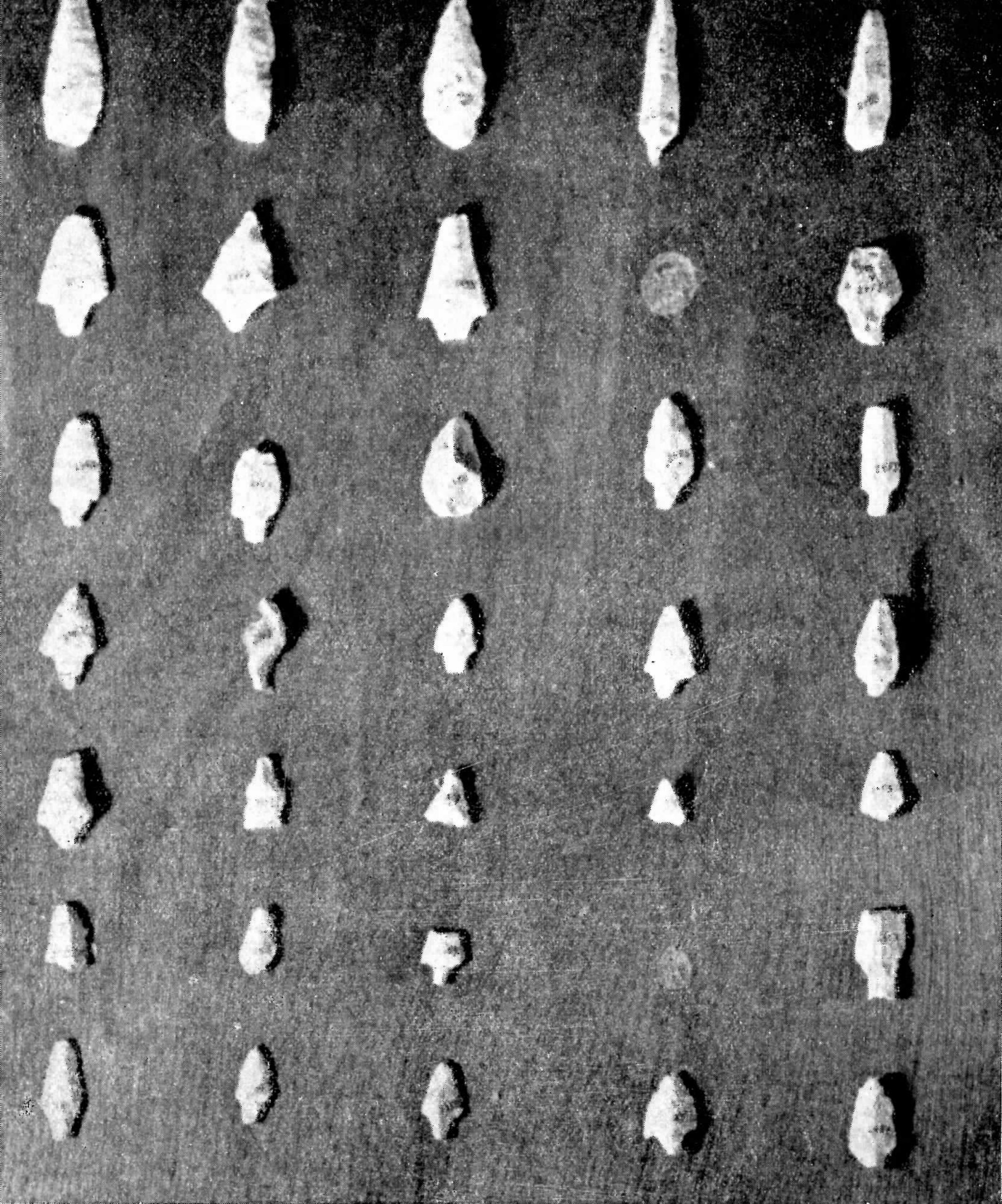

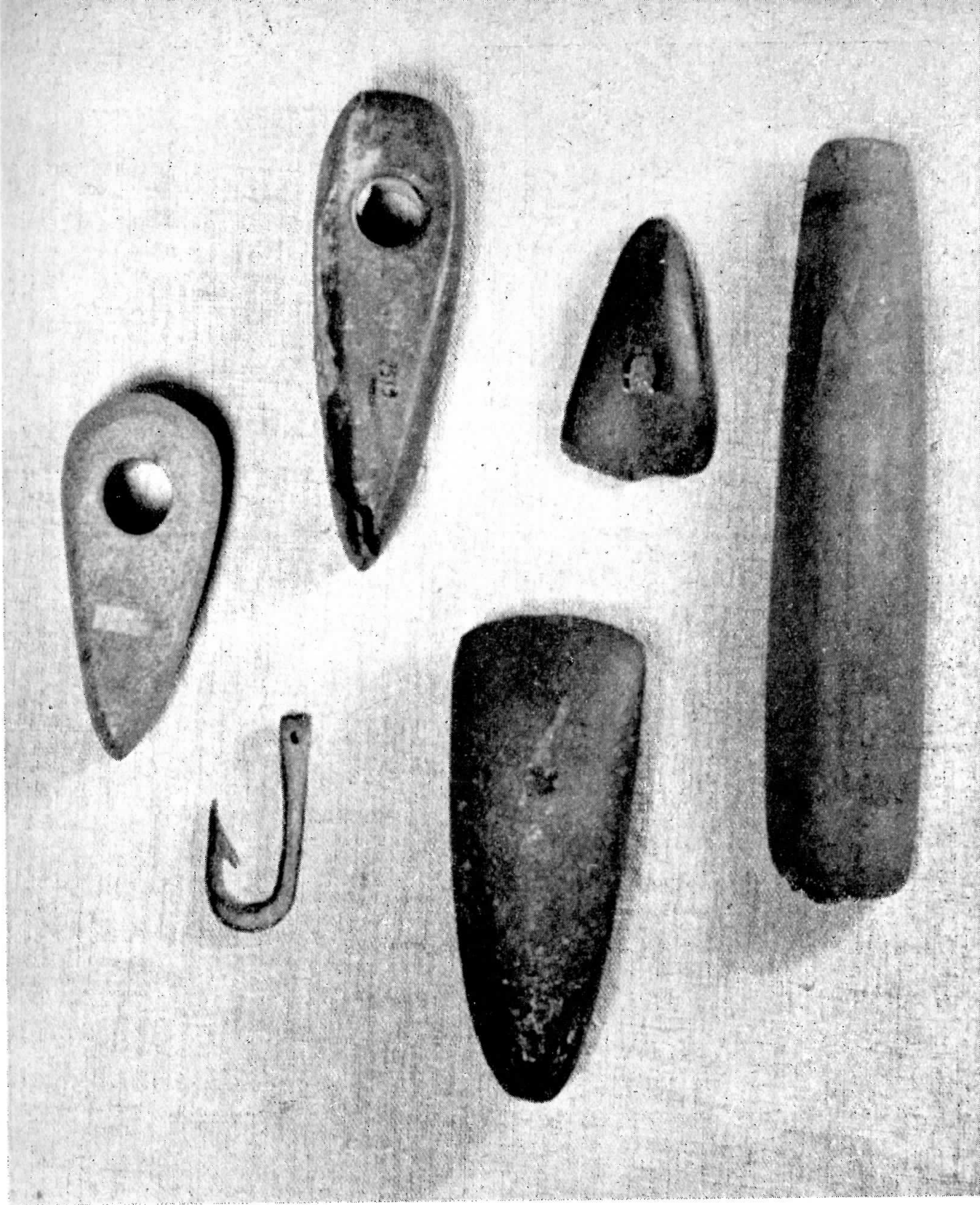
23

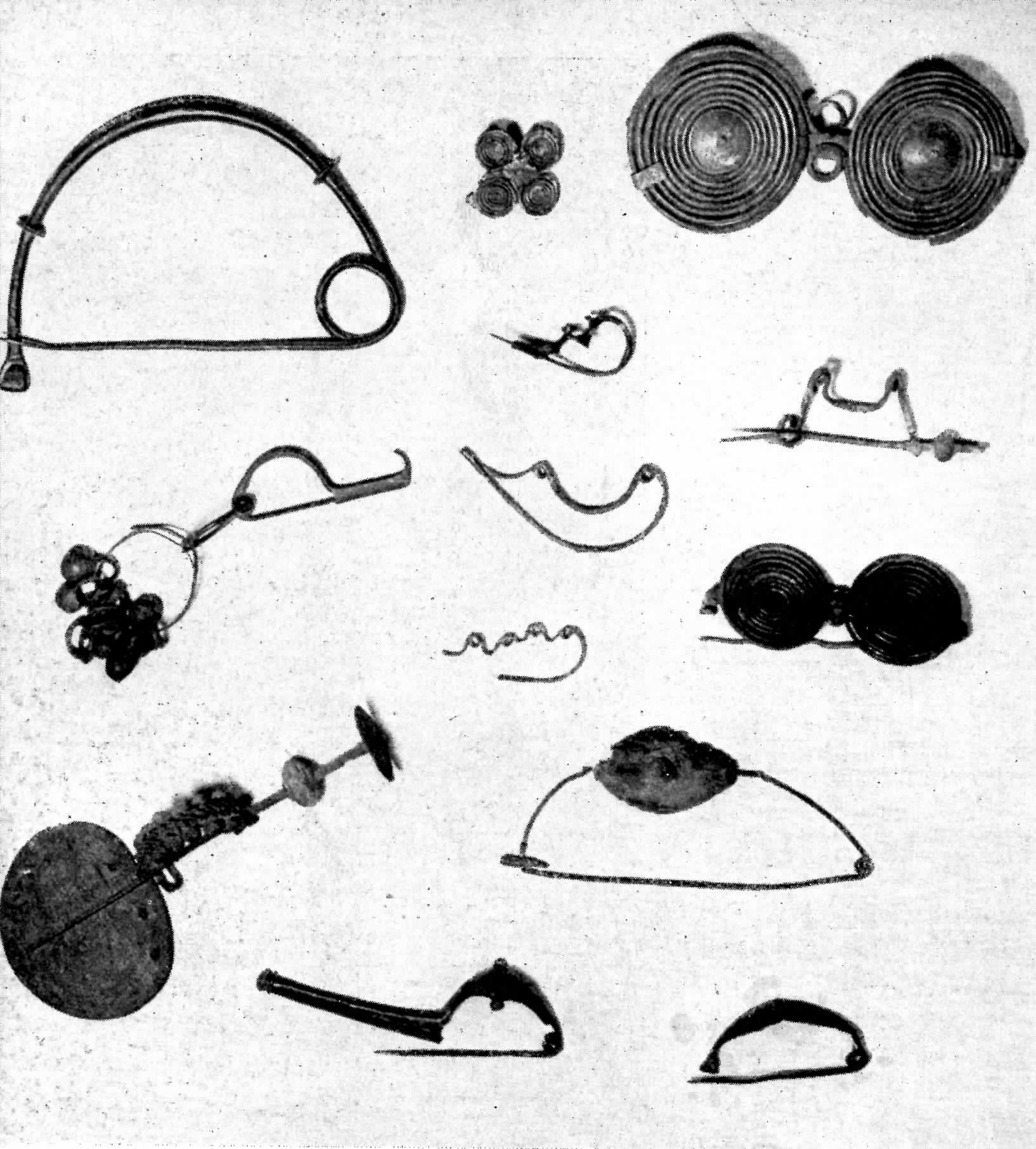
225

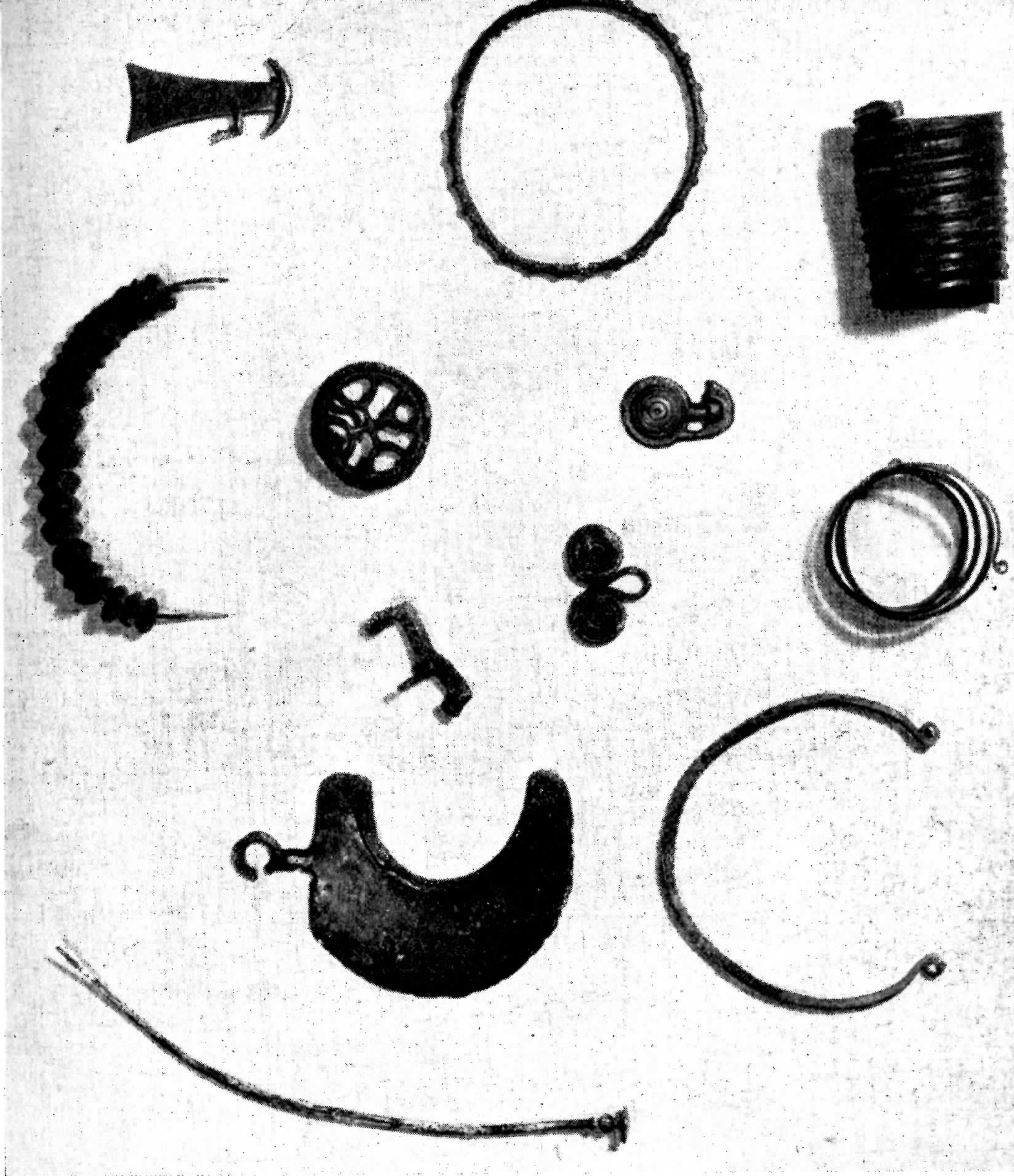

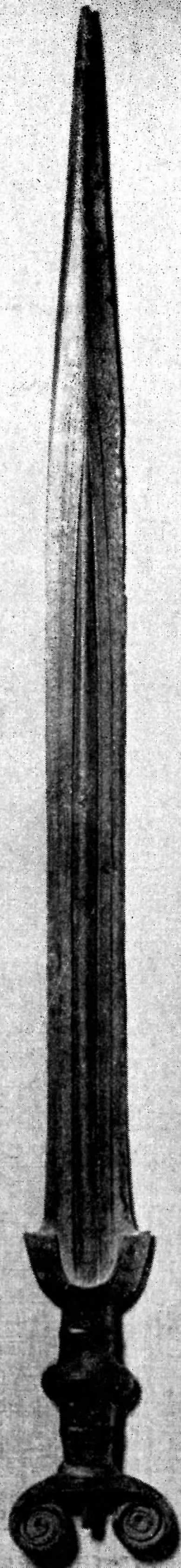
NIN GROB 37

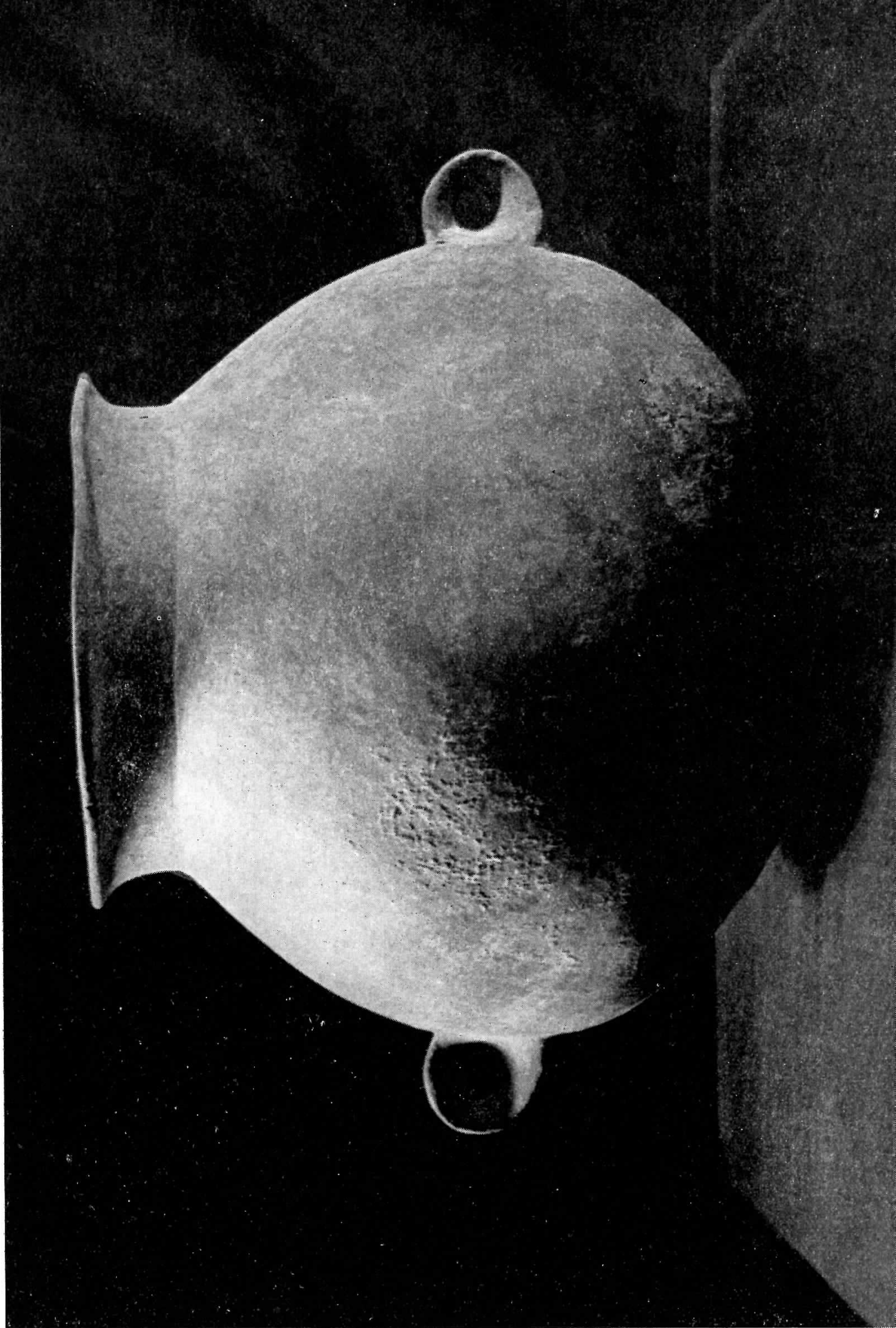
NIN GROB 7

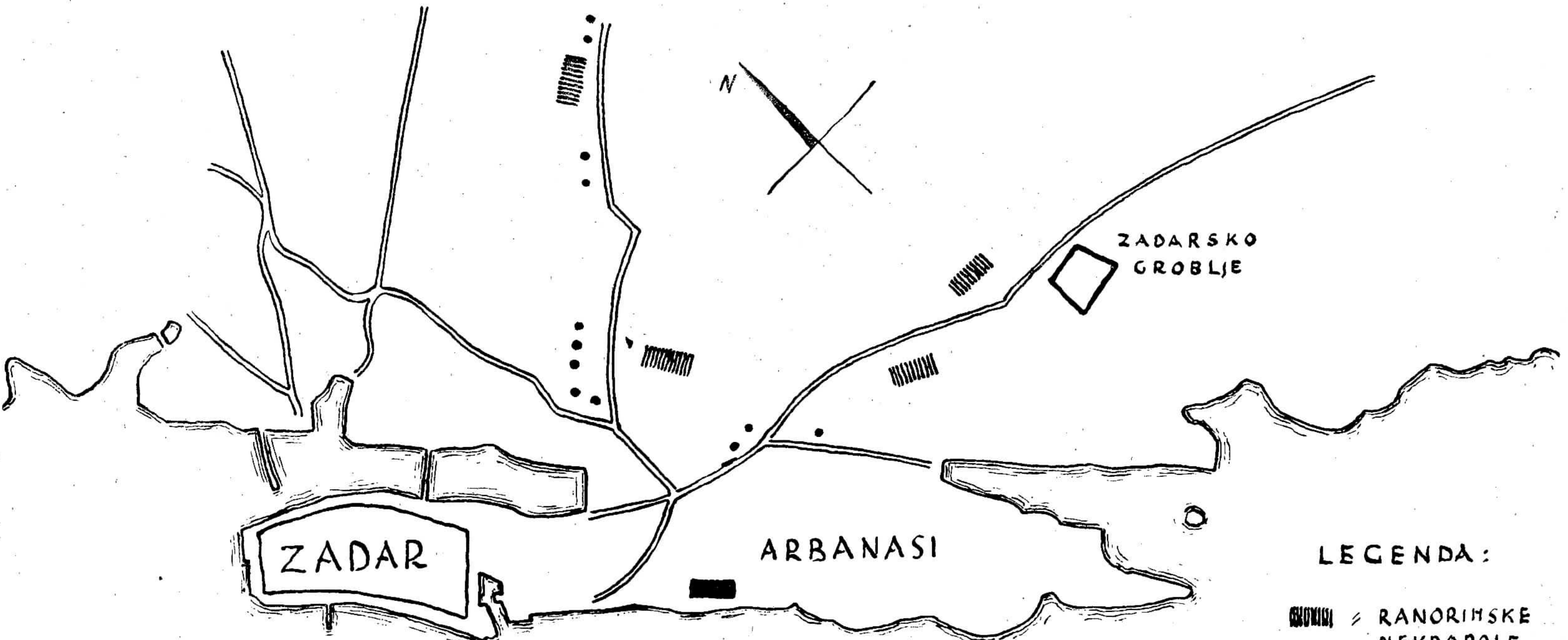

331

ZADARSKO GROBLJE
ZADAR
ARBANASI
N
LEGENDA:
= RANORIMSKE NEKROPOLE
= KASNORIMSKA NEKROPOLA
= POKUSNA ISKAPANJA

C·AR
TIO·C
C·AR
TIVS·S
TVS·P

VADICA APL
F·TITVSN·F
SIBI·ET·PASINAE
Q·F·VOLTISAE
MATRI·SVAE

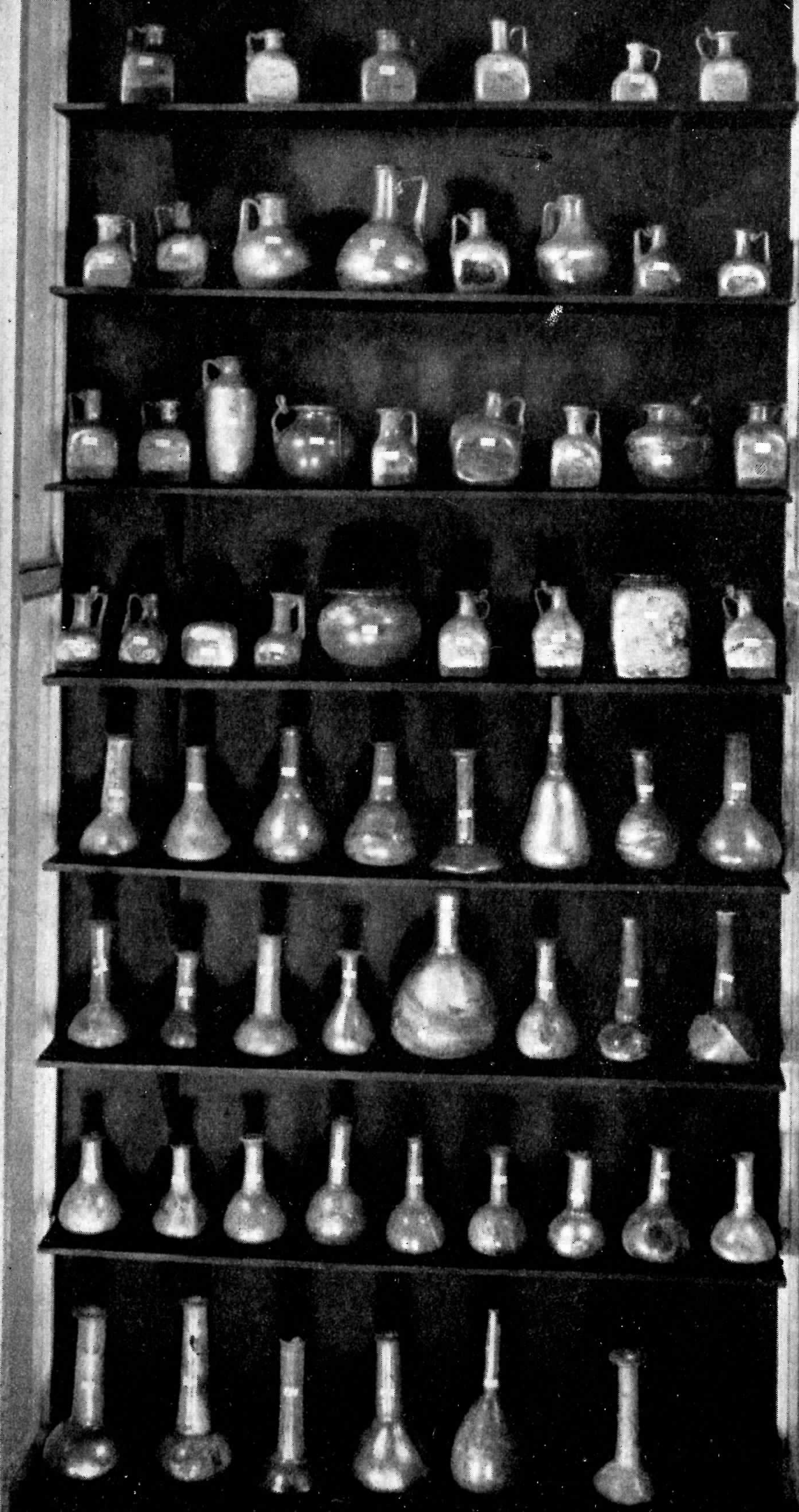

L CORNELIVS
SABINVS
SILVANO V S L M

39

41

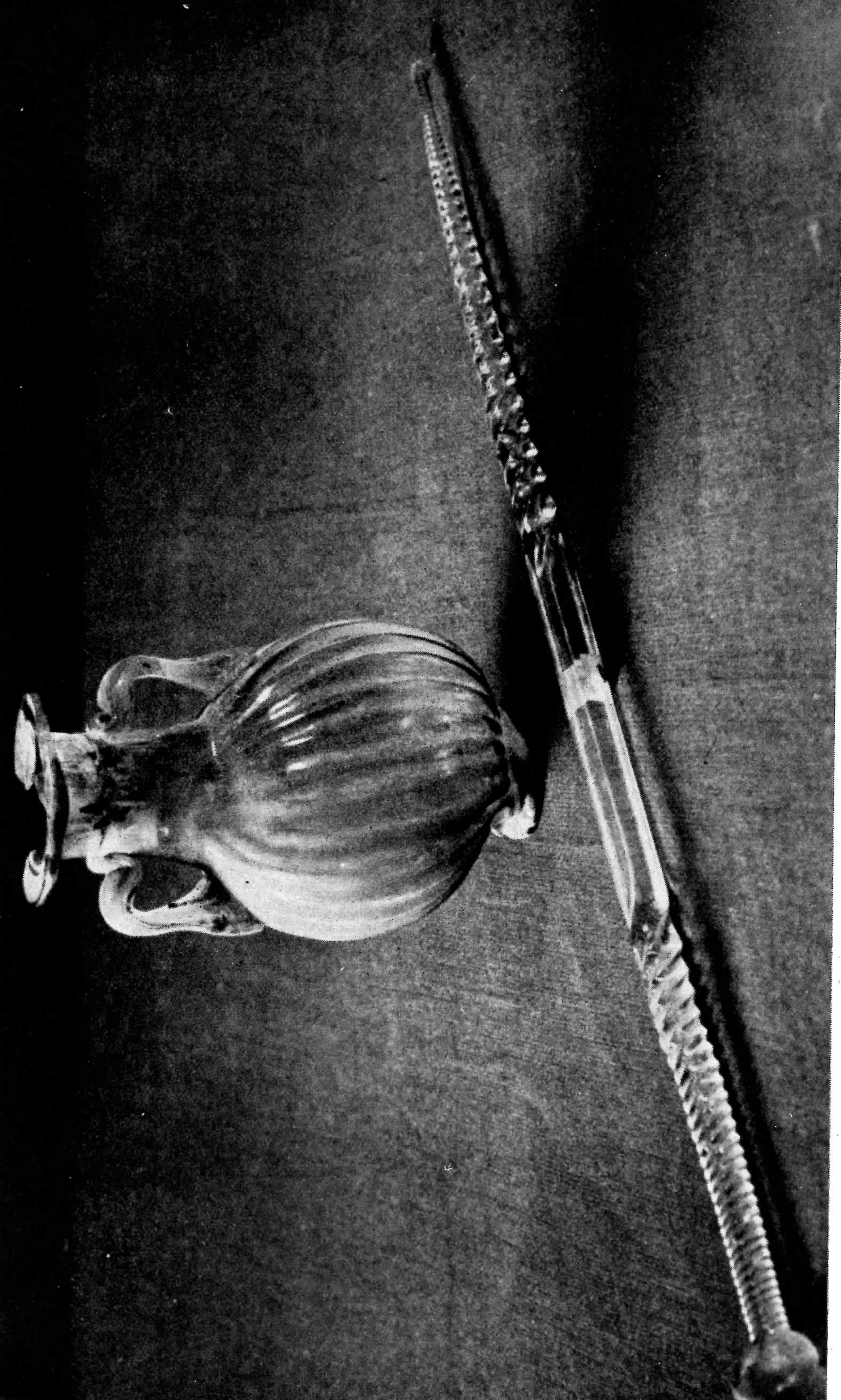

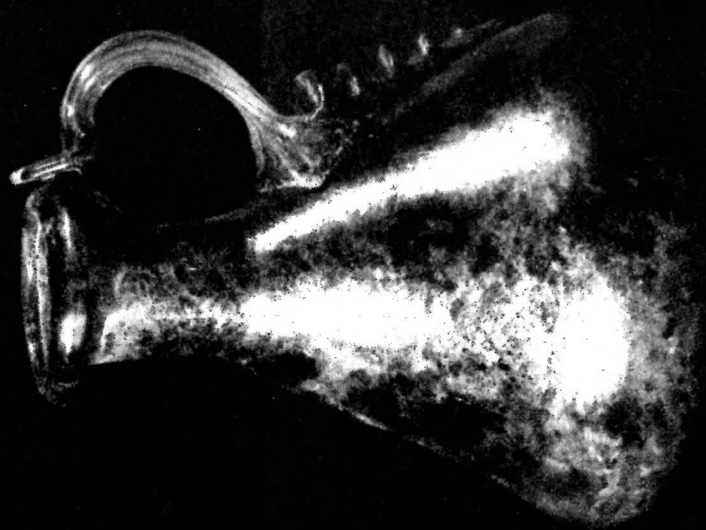

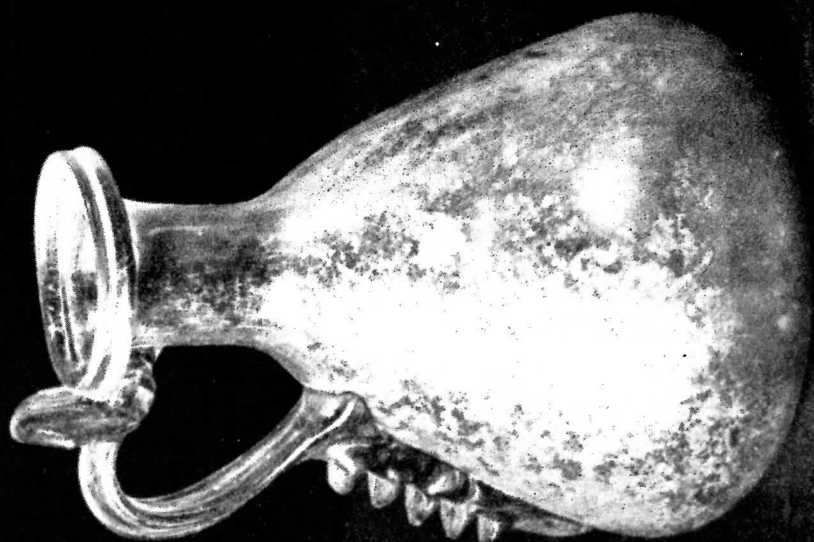

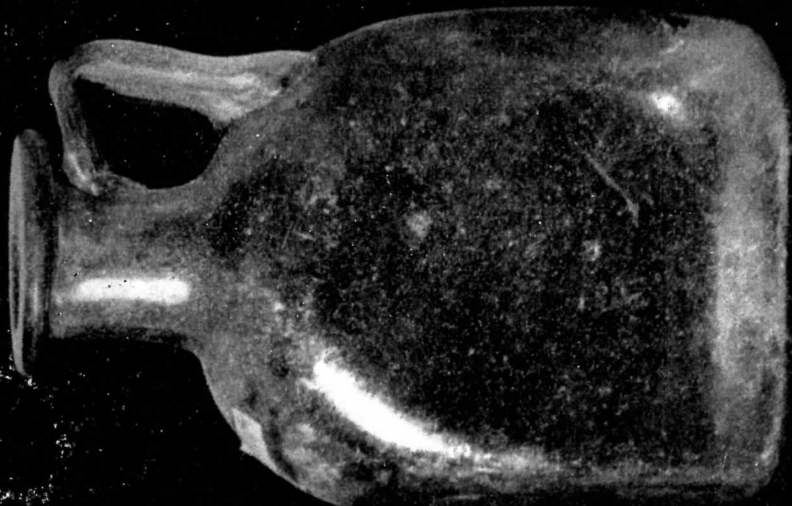

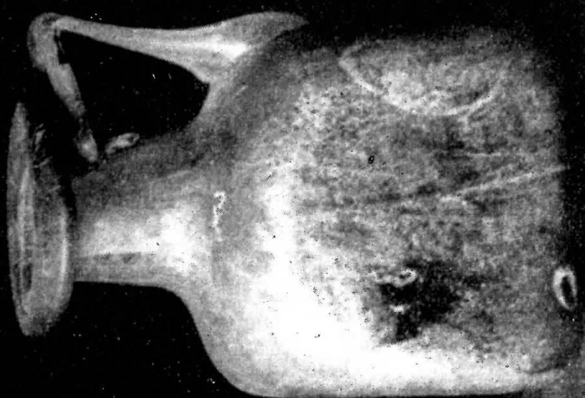

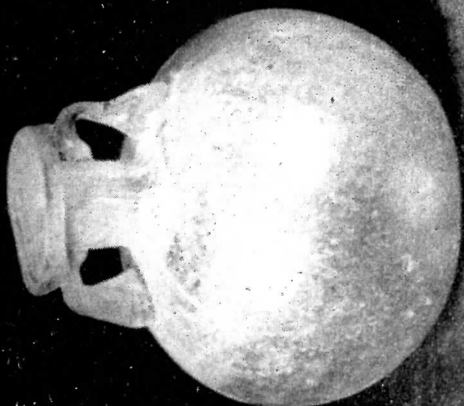

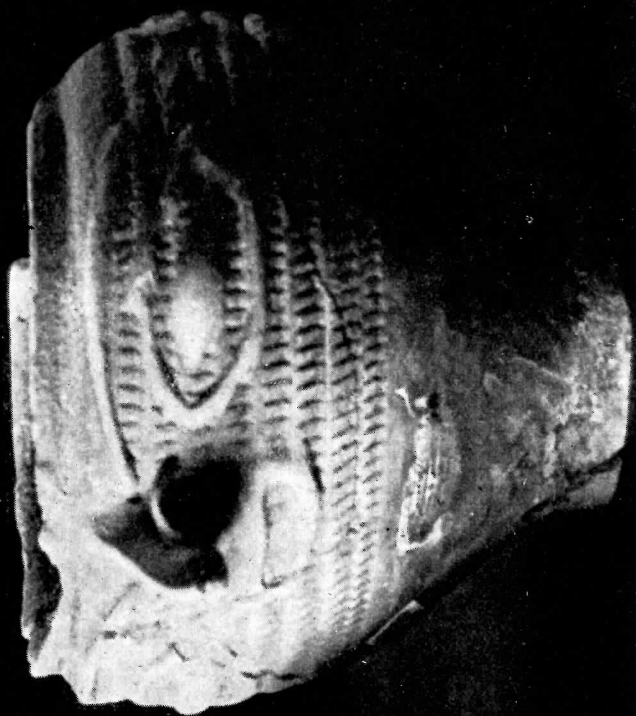

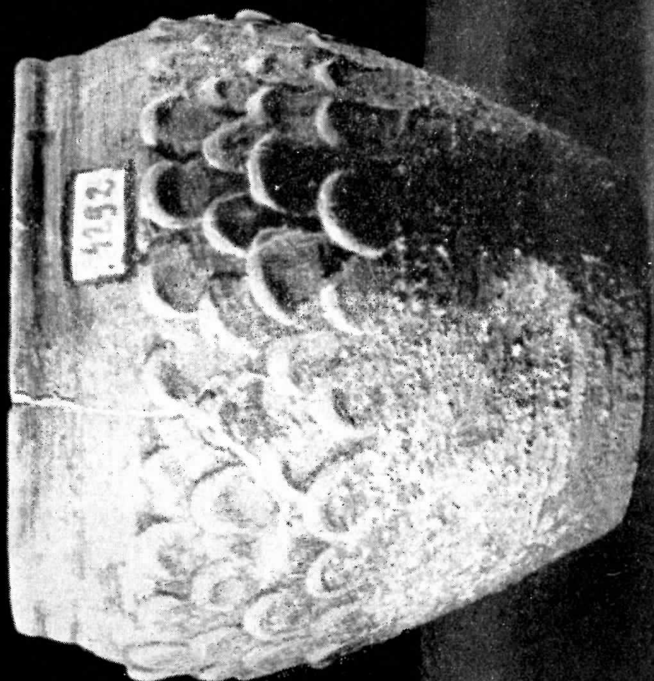

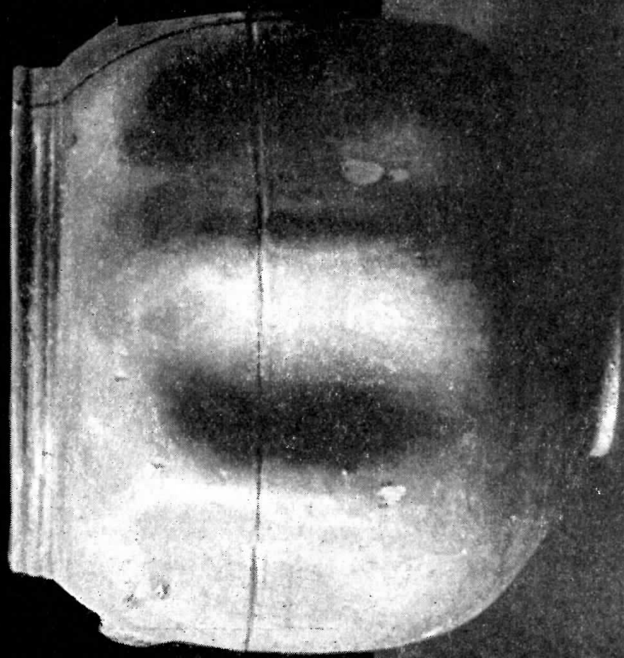

49

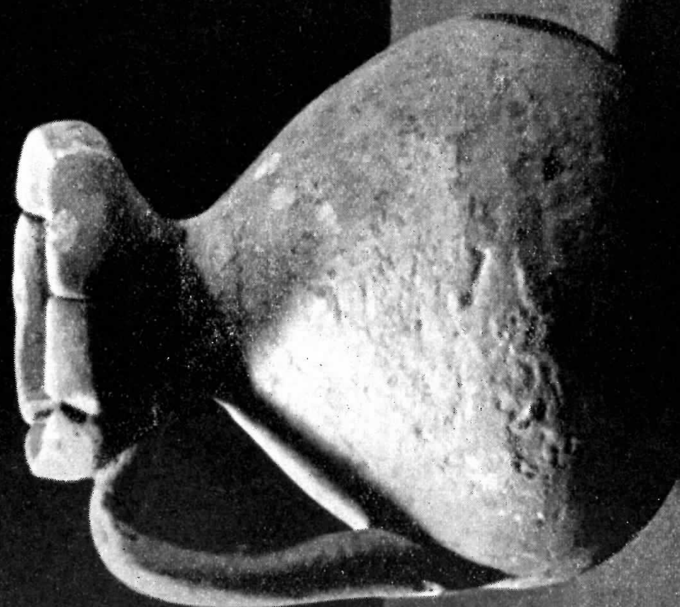

4292

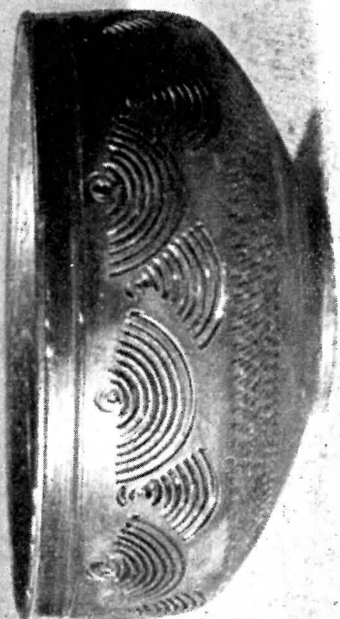

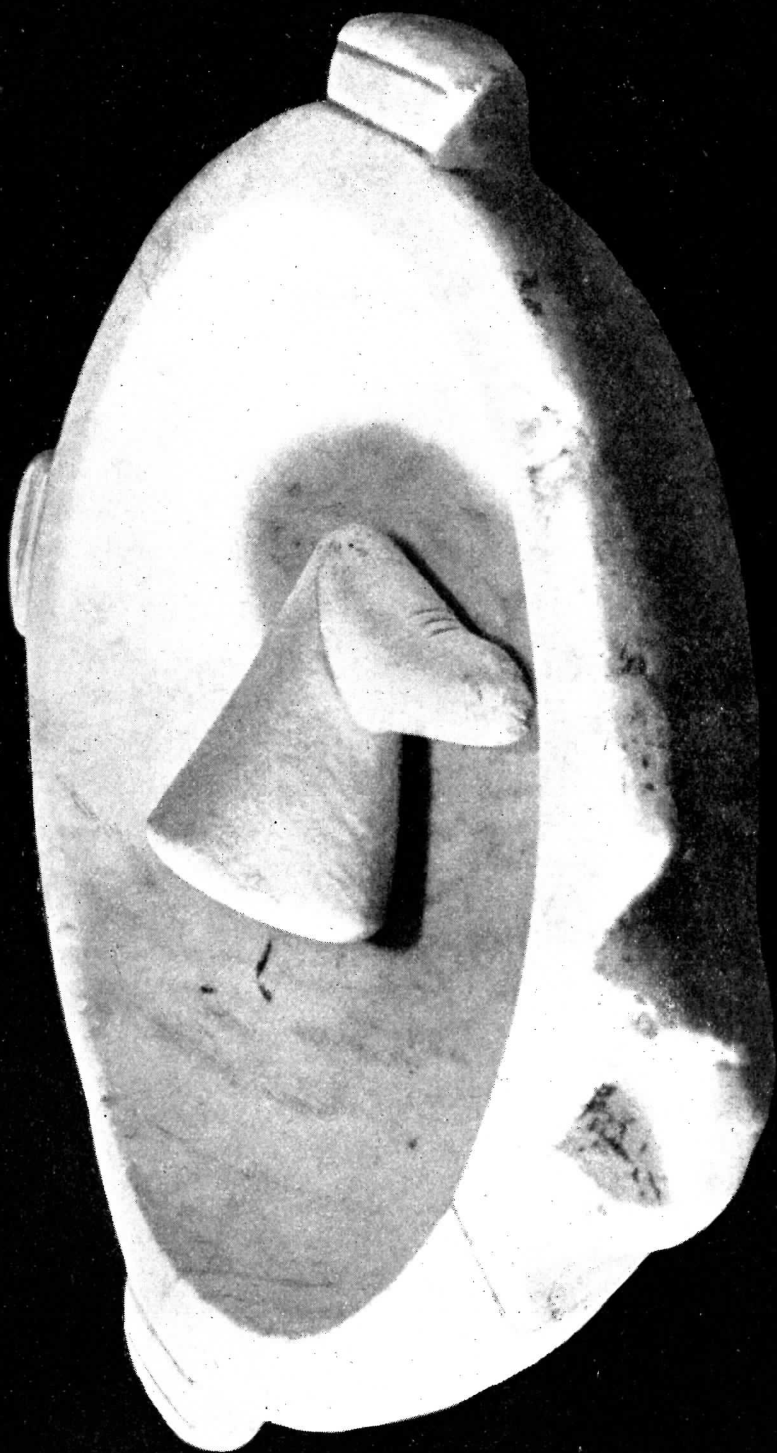

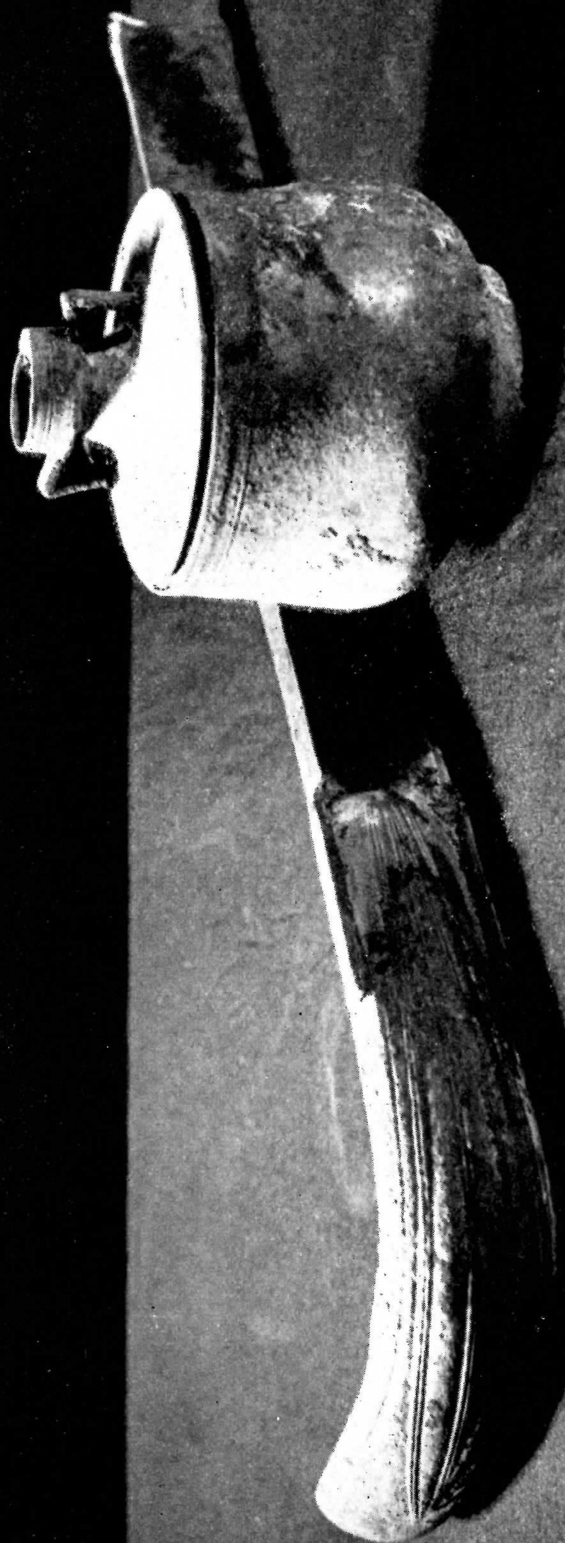

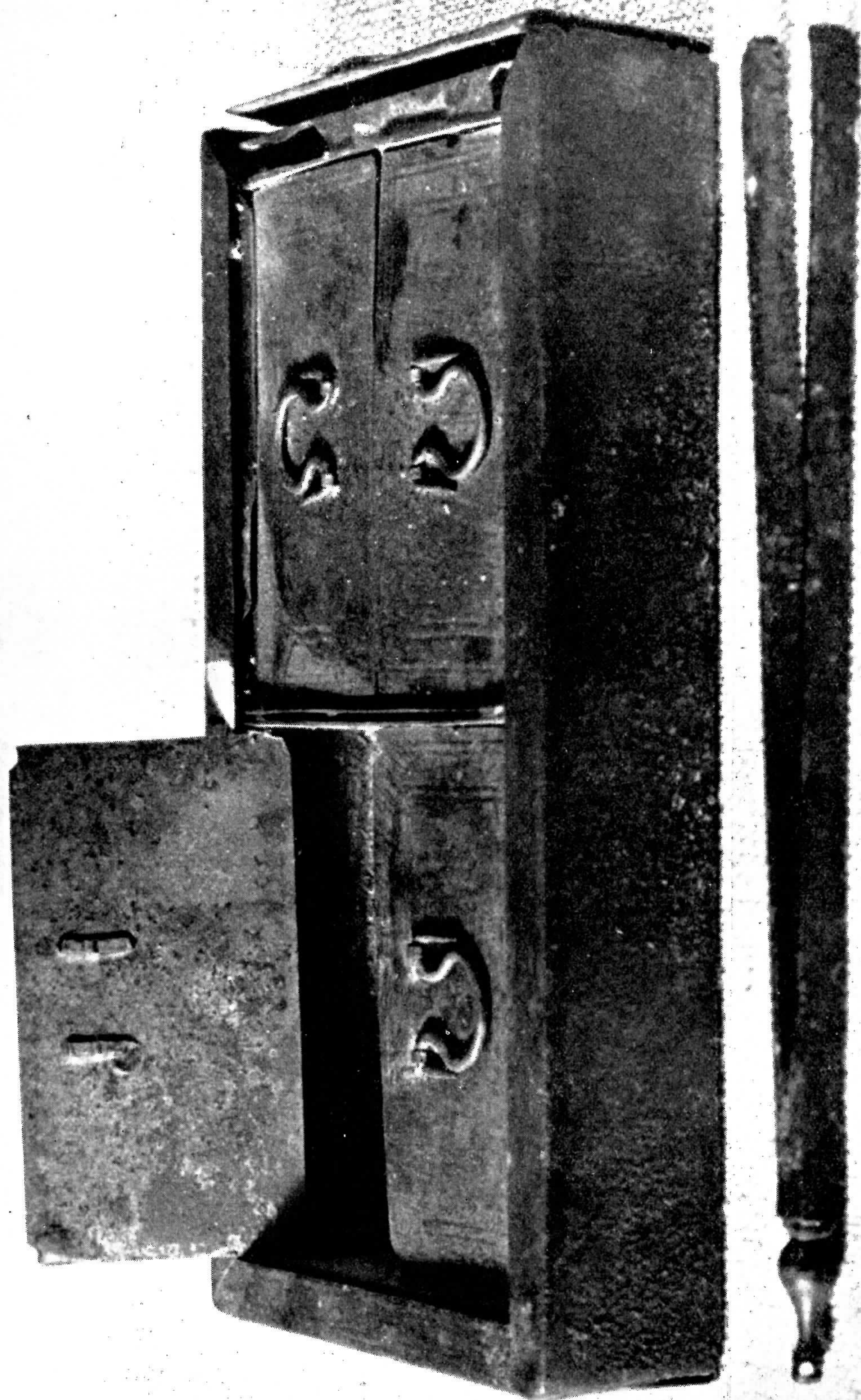

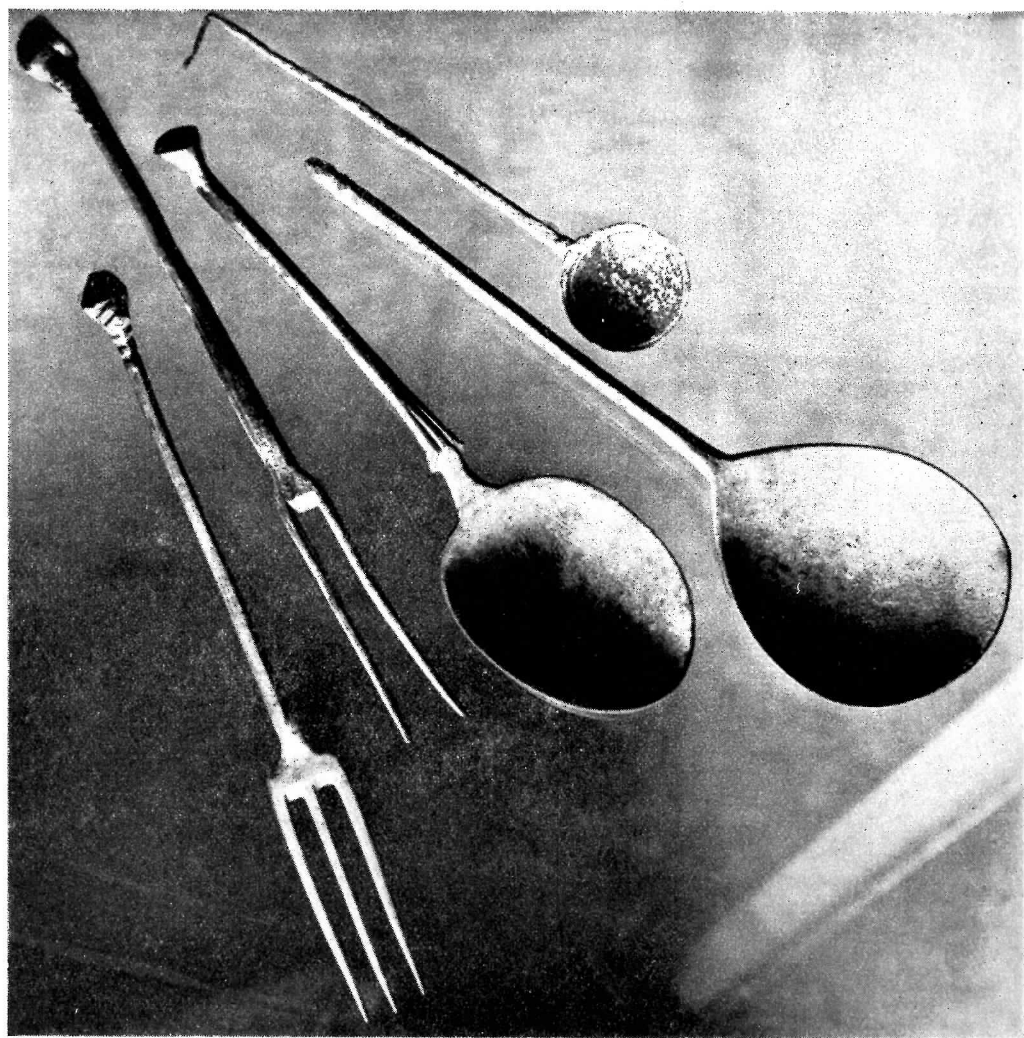

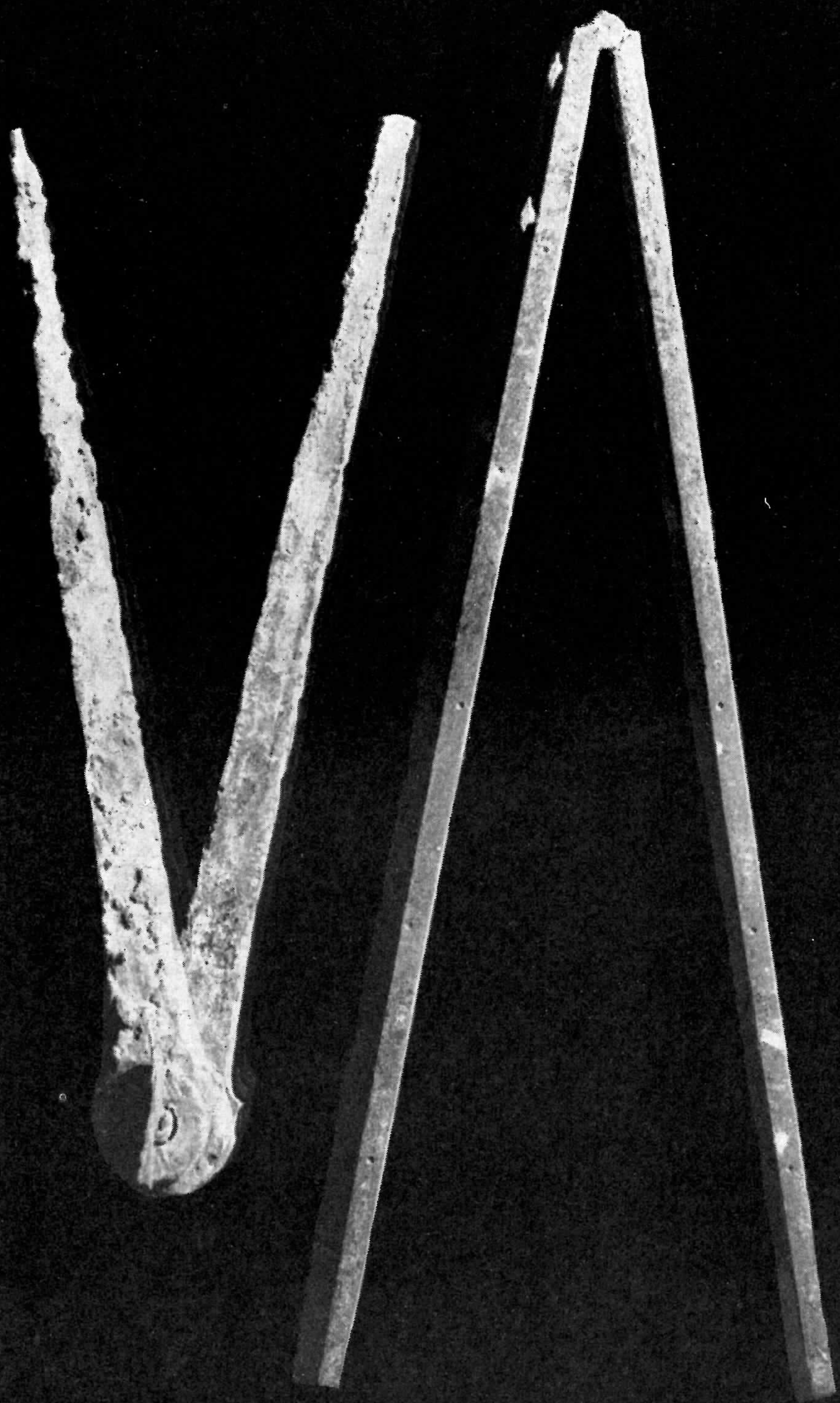

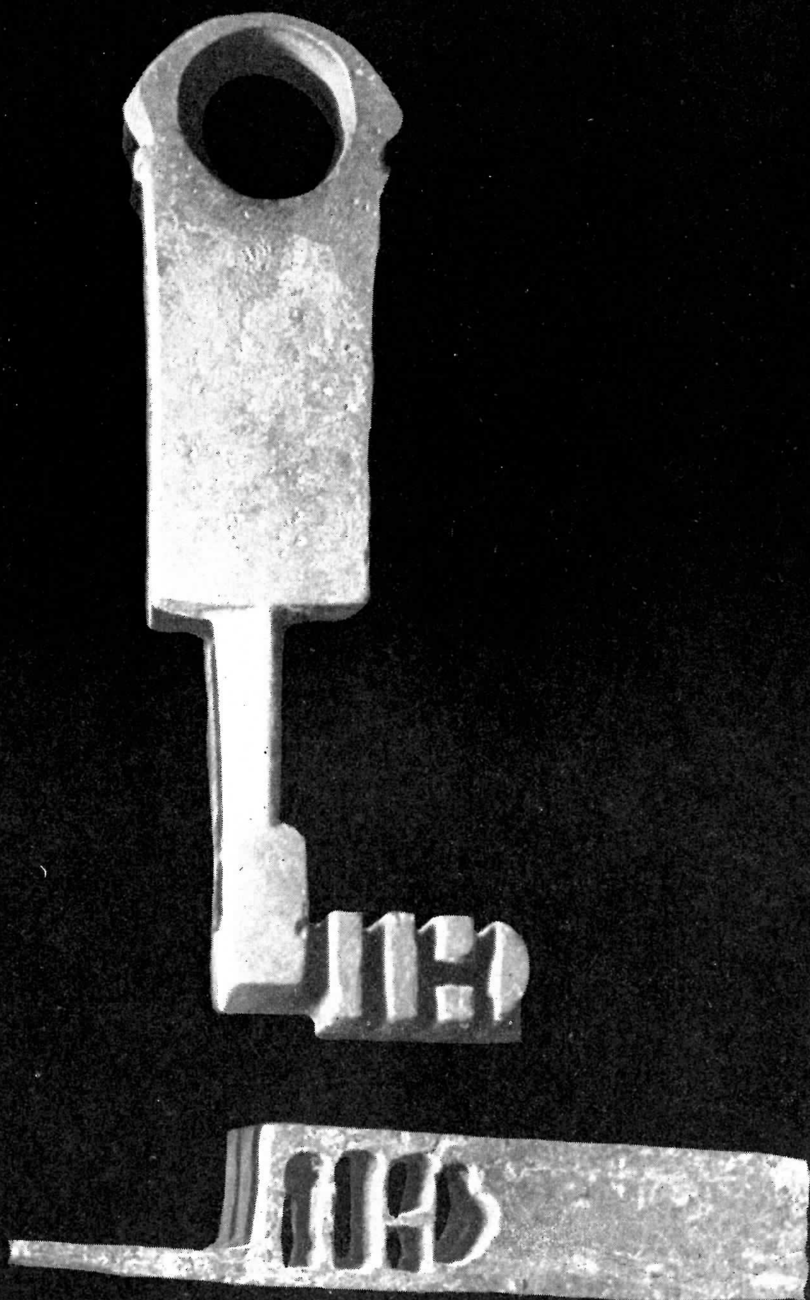
63

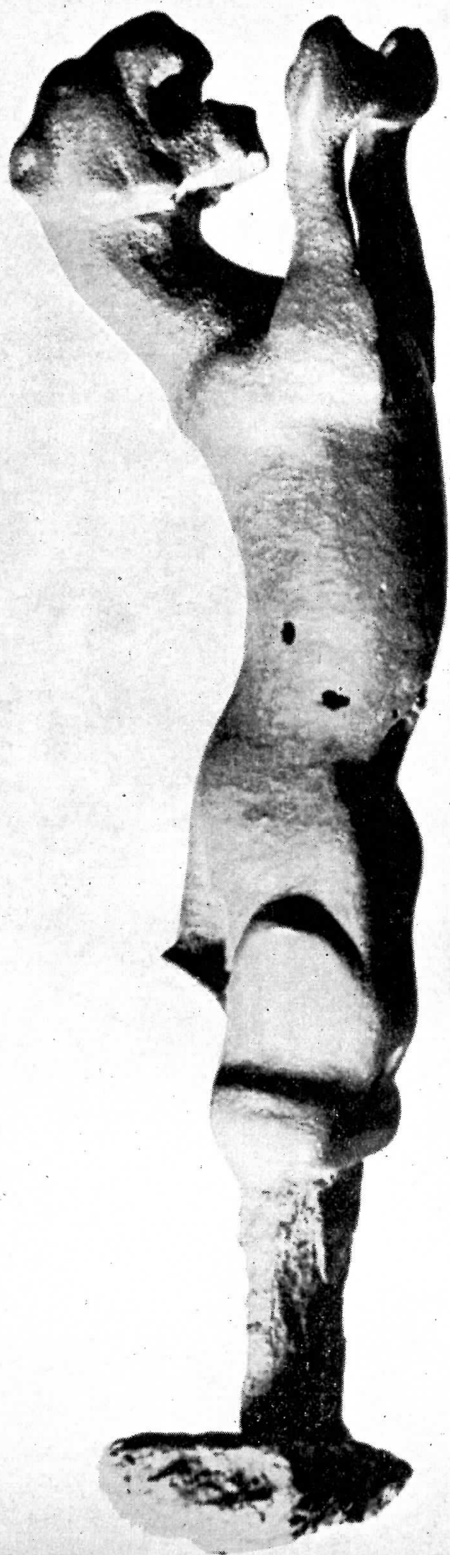

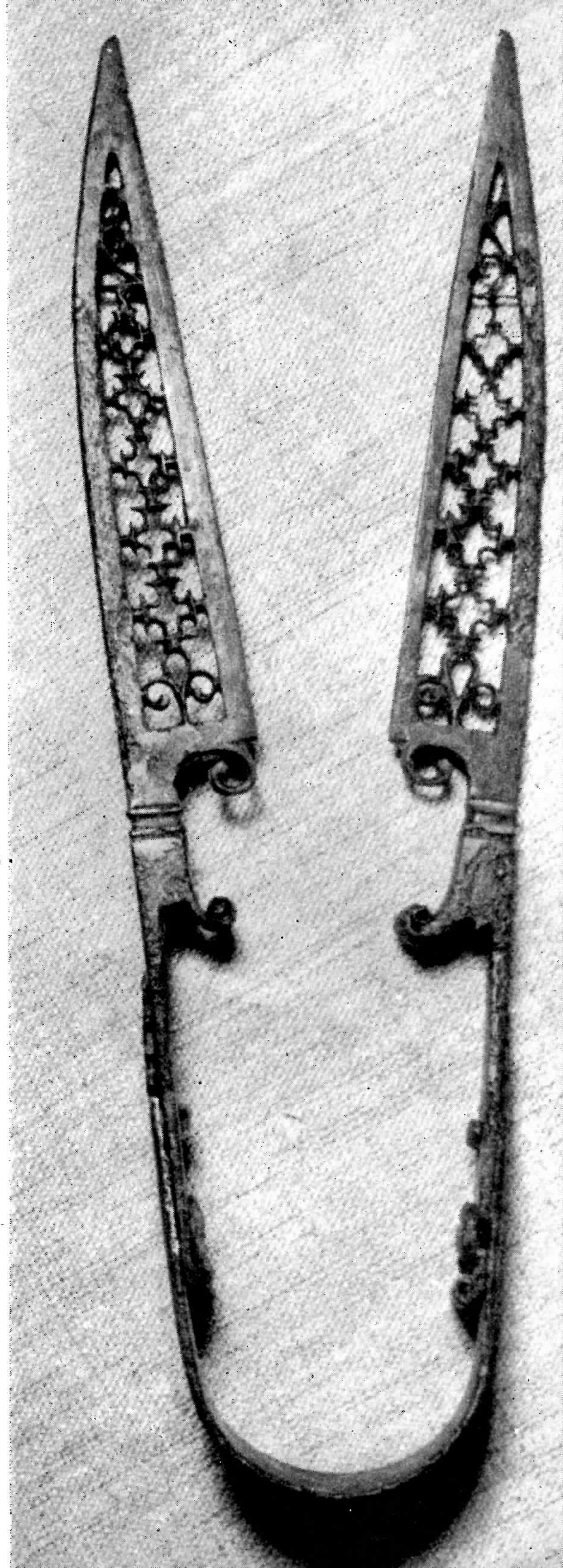
65

67

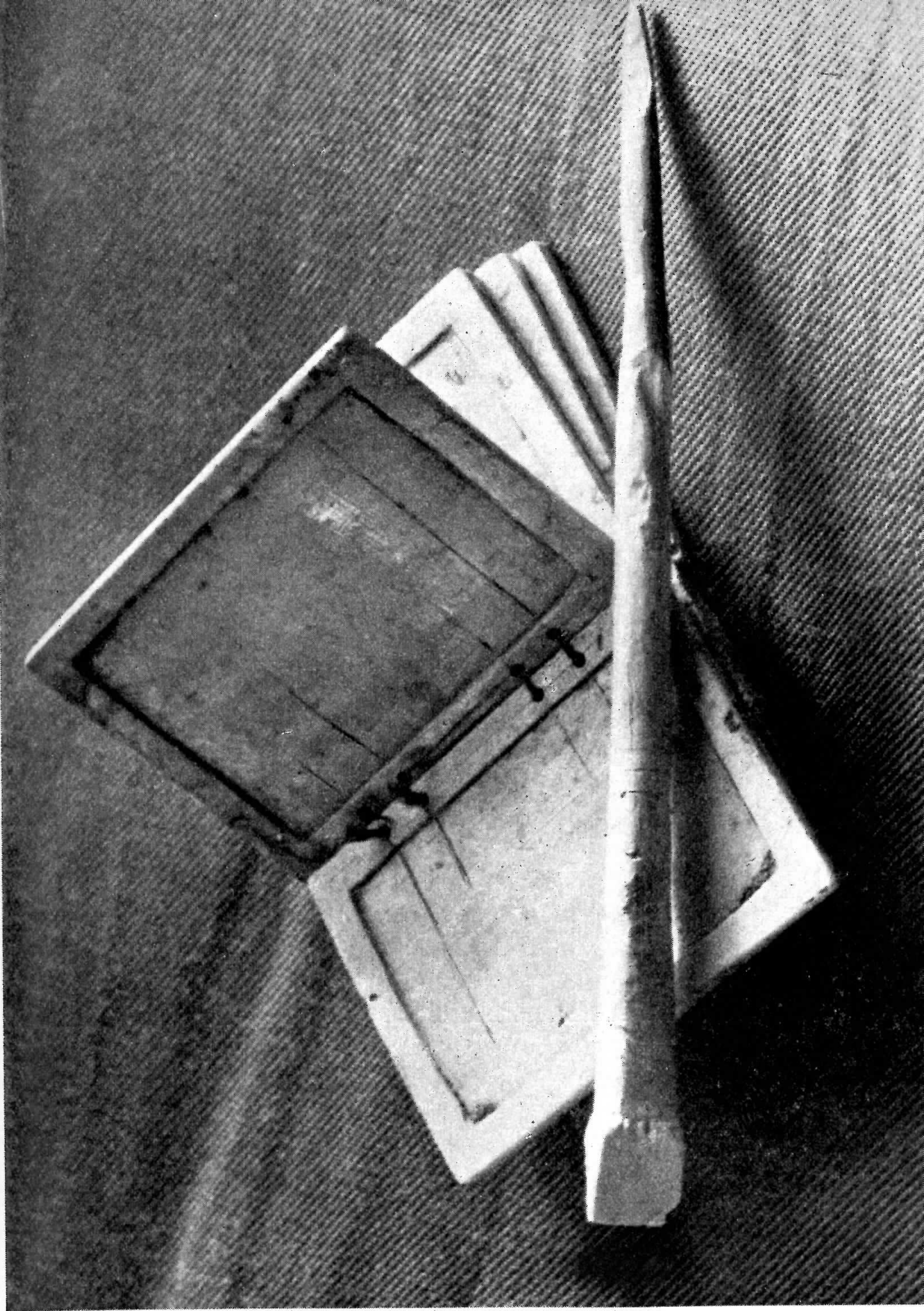

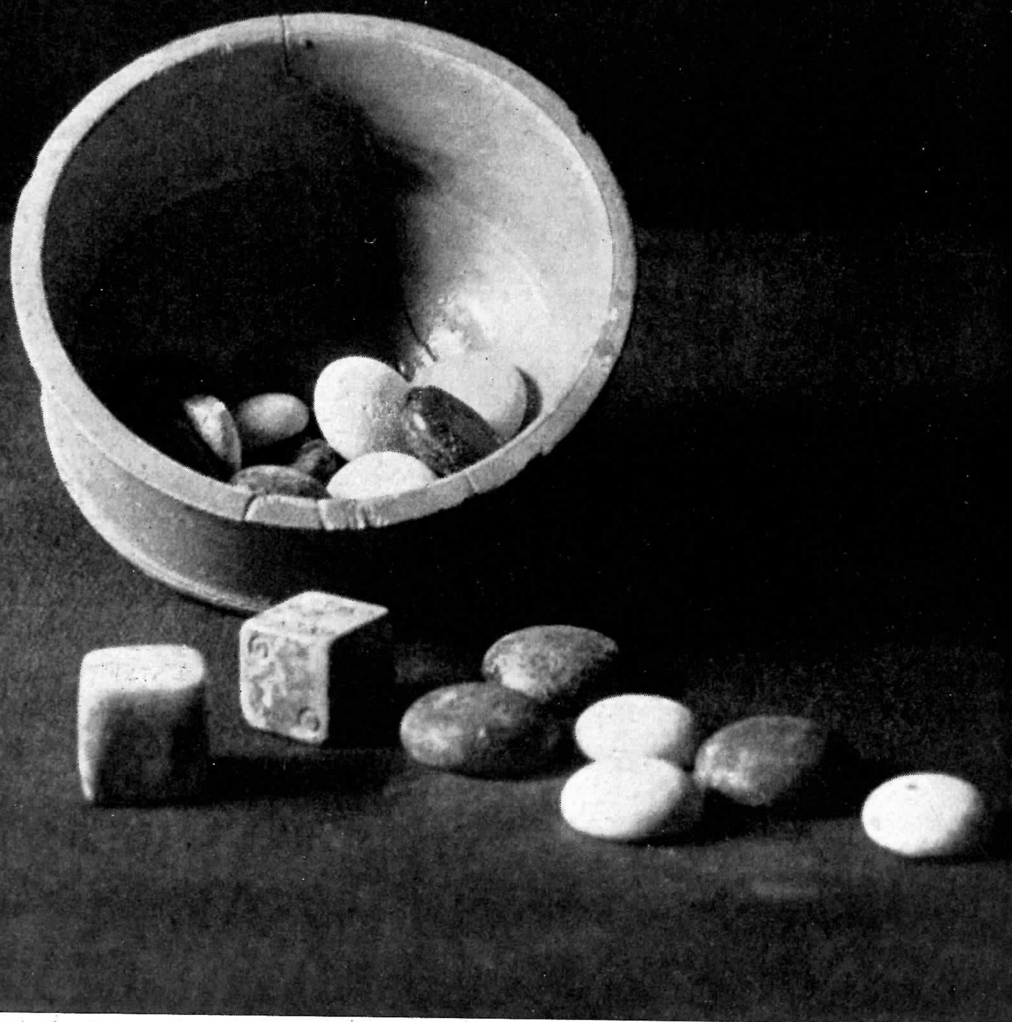

71

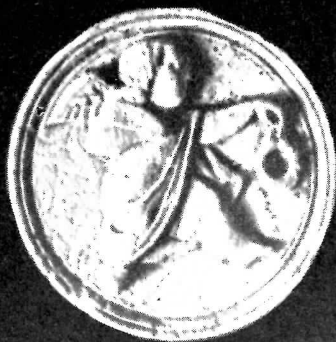

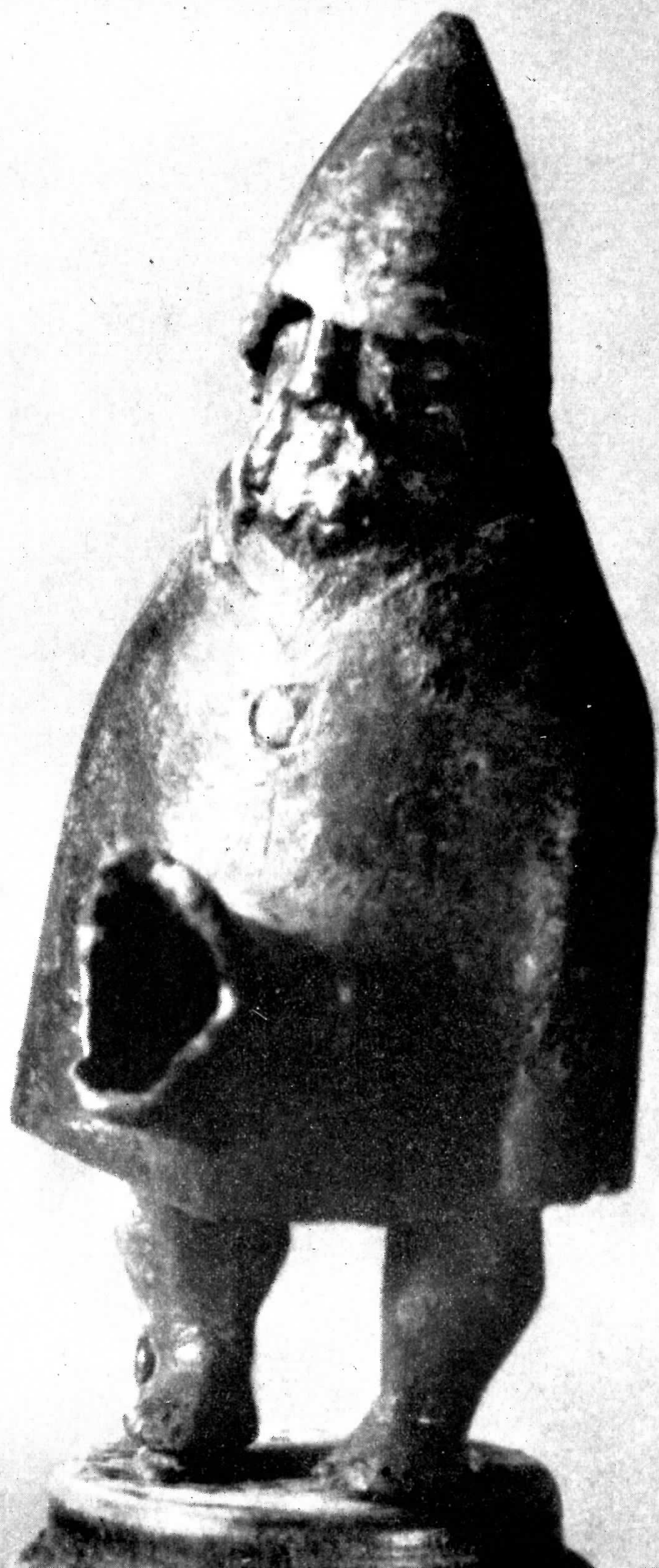

77

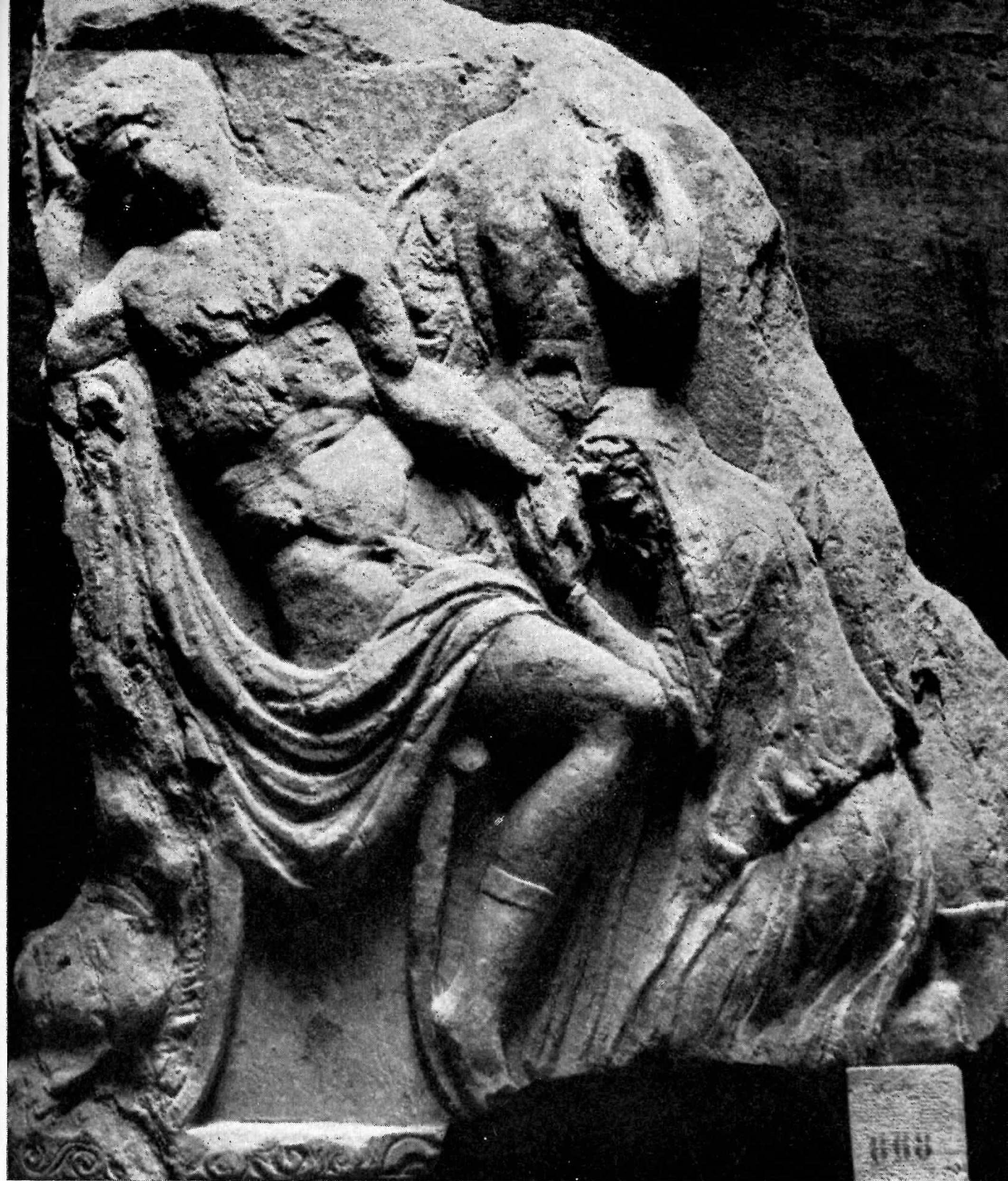

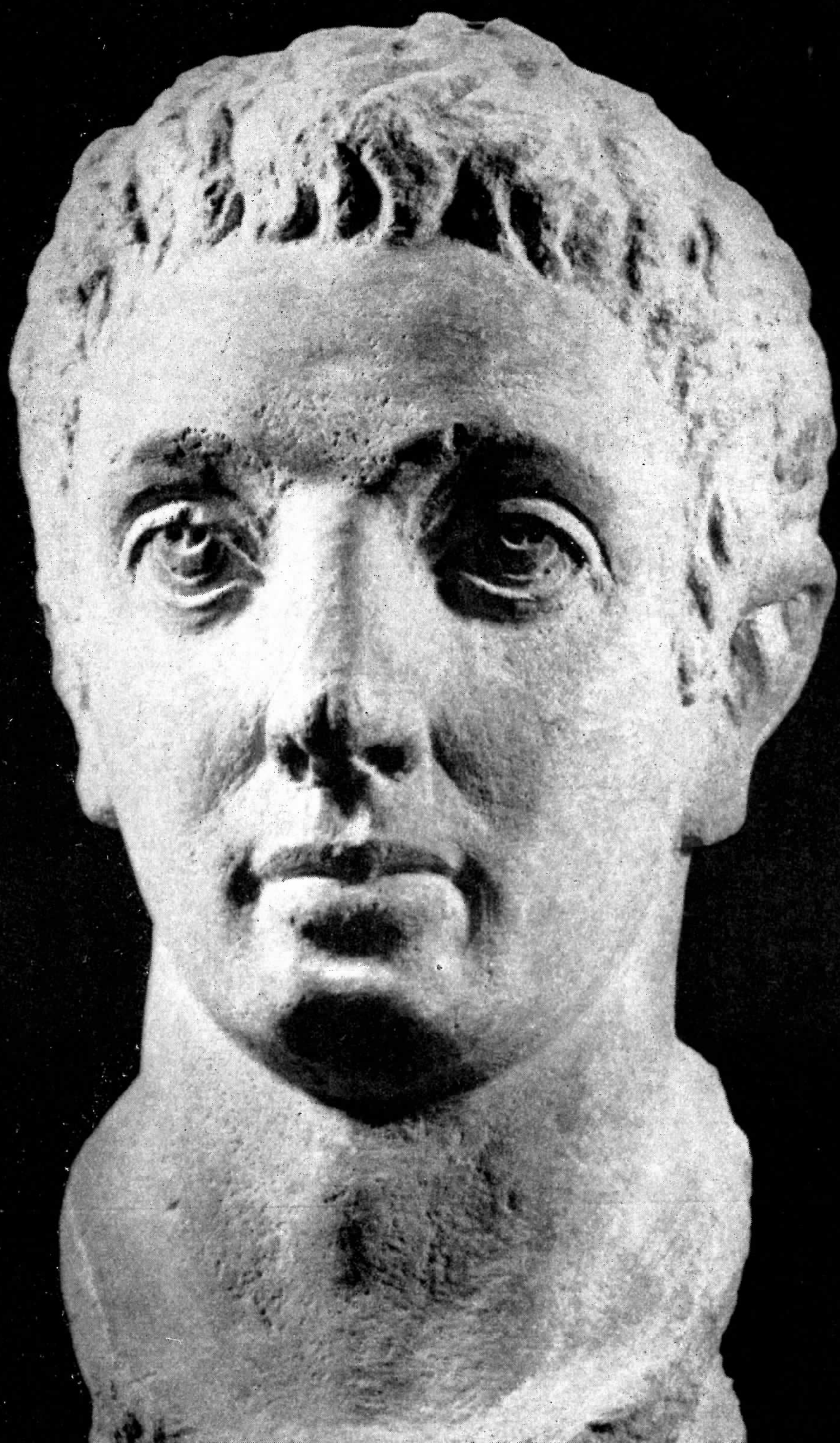

89

16

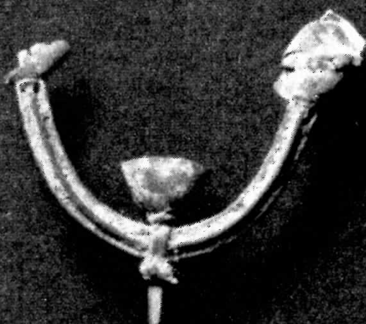

105.

ZADARSKE RIZNICE

. . . Gotovo sva remek-djela zlatarske umjetnosti Zadra javljaju se u dramatskom periodu, kad je Venecija u tridesetak ratova gubila i ponovno osvajala tu slavnu tvrđavu, da je na koncu kupi za nekoliko krvavih cekina.

Krleža: Predgovor Katalogu izložbe *Zlato i srebro Zadra*

Bogate zadarske riznice povezane su po vremenu svog postanka s dobom osnivanja crkava i samostana, kojima su pripadale. Zadarskoj katedrali svete Stošije (prije sv. Petra) udareni su temelji u starokršćansko doba, sv. Donatu oko godine 800.; benediktinski samostan sv. Krševana osnovan je u X. st., ženski benediktinski samostan sv. Marije polovicom XI. st., a crkve i crkvice sv. Stjepana, sv. Petra Staroga, sv. Lovre, sv. Andrije, sv. Vida, sv. Nediljice, sv. Nikole i t. d. između IX. i XIII. st.; u XIII. st. osnivaju novi redovi, franjevački i dominikanski, svoje velike i bogate samostane i crkve. U to doba nastali su i ženski samostani sv. Dimitrija i sv. Nikole.

Svi ovi samostani i crkve imali su vlastite riznice, što znamo iz sačuvanih inventara i donatorskih isprava, od kojih najstarije sežu u X. i XI. st. Po tim su dokumentima neke zadarske crkve već tada posjedovale znatan inventar posuđa, relikvijara, crkvenog ruha i rukopisnih knjiga. Dakako da se od tih najstarijih predmeta sačuvalo do danas veoma malo. Burna prošlost našeg najborbenijega grada Srednjeg vijeka nije dopustila, da se svi predmeti sačuvaju. Od početka XI. pa do početka XV. st., kroz punih 400 godina, Zadar vodi krvave ratove s Venecijom. Nekoliko puta, osobito g. 1202., pljačkan, paljen, rušen, raseljavan (i kažnjavan najtežim kaznama), teško je mogao sačuvati blago nagomilano u riznicama. Mnogi su samostani i crkve nestajali i u kasnijim stoljećima. Samo se mali dio njihovih riznica spasio prenosom u druge crkve. Tako je na pr. nešto od nekad bogatih riznica sv. Krševana, sv. Silvestra, sv. Vida i t. d. svršilo u riznici Katedrale, nekoliko predmeta iz biv. žen. samostana sv. Nikole sačuvano je u riznici sv. Marije i t. d. Najteži su gubitci svakako nastali za Napoleonovske vladavine g. 1806—14, kada je najveći broj samostana i crkava zatvoren. Osobito je mnogo dragocjenih srebrnih predmeta nestalo za austr.-engleske opsade Zadra g. 1813—14, kad su opsjednuti Francuzi u stisci prekovali veliki broj srebrnih predmeta crkvenih riznica u novac za plaćanje vojnika. Tom prilikom je najteže stradala riznica b. samostana sv. Dominika, od koje nije preostalo ništa. U prošlom ratu, uprkos strahovitog rušenja prouzrokovanog teškim zračnim bombardiranjem, riznice su, na vrijeme sklonjene, prošle relativno sretno. Danas imamo u Zadru slijedeće riznice:

a) *Riznica Katedrale sv. Stošije.* Riznica je na čuvanju kod opatica sv. Marije (u biv. sjemeništu Zmajević kod Katedrale). Najstariji i najvredniji predmeti te riznice potječu iz XI. i XII. st. Posjeduje, bez onih iz kasnijeg doba, oko 30 relikvijara različnog oblika iz XI—XV. st. U njoj se čuvaju i ostaci riznica nekih nestalih crkava, od kojih se umjetničkom i historijskom vrijednošću osobito ističu oni iz nekadašnjeg samostana sv. Krševana.

b) *Riznica samostana sv. Marije.* Ovu riznicu, kao i onu Katedrale, čuvaju opatice istog samostana. Ova je riznica jedna od najstarijih i najbogatijih. Odlikuje se ne samo umjetničkom vrijednošću i starinom relikvijara, posuđa i minijatura, nego i bogatom zbirkom historijskog crkvenog tekstila od XIV.—XVI. st. (antependiji, sto-

loni i dijelovi pluvijala vezeni zlatom na svili) te zbirkom dragocjenih čipki od XVI. st. naprijed.

(Obje riznice pod a) i b) nisu pristupačne za širu publiku, jer nemaju izložbenih prostorija, pa ih mogu posjetiti samo stručnjaci, i to uz specijalnu dozvolu.)

c) *Riznica samostana sv. Frane.* Ova riznica posjeduje nekoliko slika velike vrijednosti, crkveno posuđe i ruho, a osobitu joj vrijednost daje zbirka od 10 korala pisanih na pergameni (XIII.—XV. st.), s krasnim minijaturama, zbirka inkunabula iz bogate biblioteke i t. d.

(Za posjet obratiti se upravi samostana.)

d) *Riznica sv. Šimuna.* Najveću vrijednost predstavlja srebrna, pozlaćena raka sv. Šimuna, koja je najmonumentalnije djelo srednjevjekovnog zlatarstva kod nas. U sakristiji se čuva nekoliko interesantnih slika, kao i dragocjeni kalež (XIV. st.), dar vladajućih Anžuvinaca.

(Za posjet i pregled rake obratiti se u sakristiji.)

Iako su, kako vidimo, od brojnih riznica zadarskih crkava do danas preživjele samo četiri, a i te osiromašene, po njima Zadar posjeduje još uvijek najvredniju i najstariju zbirku svoje vrste kod nas. Vrijednost tih riznica diže još i činjenica, da njihovi najdragocjeniji predmeti potječu iz doba, kad je Zadar proživljavao stoljeća svoje najveće borbe i slave, doba u kojem je za kratkih perioda mira bio kulturna i trgovačka spona Hrvatske i velikog dijela Bosne s mediteranskim bazenom. To je doba neprekidne i junačke borbe jednog našeg maloga grada s osvajačkom Venecijom, grada, koji u svojoj burnoj povijesti nije nikad okrenuo koplje protiv svog naroda.

Sramotnom prodajom g. 1409. Zadar pada pod domenu Venecije i time prestaje njegova epopeja slobodnoga grada. Nigdje nije to uočljivije nego na predmetima zadarskih riznica. Gubitkom slobode nestaje i umjetnosti i obrta. Preostali majstori i njihovi učenici još stvaraju kvalitetna djela u prvim decenijima mletačke vladavine, ali već u XVI. st. prevladava jeftini import, a domaća djelatnost opada i kvantitativno i kvalitativno. U tome je i najveće značenje zadarskih riznica, jer one nisu samo zbirke predmeta vrijednih po materijalu, umjetničkoj obradi i starini, one imaju za nas značenje nacionalnog spomenika, značenje dokumenta pripadnosti Zadra našoj zemlji i narodu.

Produkte zadarskog zlatarstva Srednjeg vijeka ne možemo niti hoćemo da odvojimo iz mediteranskoga kruga općeevropske umjetnosti, kojemu je Zadar kao i svi gradovi naše obale pripadao, i to ne samo pasivno nego i aktivno, pridonoseći njegovu stvaranju i razvitku obilan udio. Bizantinski i romanski utjecaji, kao nosioci antičkih tradicija, dominantni su u ranom Srednjem vijeku u čitavoj Evropi, pa i kod nas. Oni se osjećaju i na najstarijim djelima zadarskih zlatara. Trgovačke, pomorske i političke veze Zadra s čitavim Mediteranom omogućuju im, da rano i brzo upoznaju i primijene nove, suvremene stilove kao romaniku, gotiku i renesansu, ali sve to im služi samo kao okvir, forma. Njihova djela nose specifični pečat nečega, što im daje naročito obilježje i što ih razlikuje od djela iste dobe i vrste u drugim zemljama. Umjetnost Zadra tog doba formira se pod utjecajem više komponenata. Ne samo one mediteranske, uvjetovane vezom pomorskih galija, nego i one jače, snažnije, a ta je živa, organska povezanost Zadra s hrvatskim zaleđem, veza trgovačkih karavana zadarskih, koje krstare čitavom Hrvatskom i velikim dijelom Bosne, i konačno ona najjača, najsnažnija veza: veza iste krvi i naroda. Zadarski su zlatari toga vremena bez iznimke Hrvati. To dokazuju već i njihova imena, gotovo od reda narodna. U koliko za vršenje obrta nedostaju rođeni Zadrani, pomoćnici i majstori stječu se s čitavog teritorija od Zagreba do Kotora i Bara. Svi ti umjetnici unose u svoj rad duh samorodnih umjetničkih ostvarenja našeg naroda, i na djelima zadarskih zlatara obje komponente, mediteranska i narodna, stvaraju savršenu simbiozu, koja je naša, originalna i karakteristična po motivima, obradi i tradicionalizmu.

Političke prilike vremena jasno se odrazuju u tima radovima. Gotovo svi predmeti zadarskih riznica, kao što smo već istakli, nastali su između X. i XV. st. U tom periodu vladala je Zadrom Venecija nekoliko puta, ponekad i po više decenija. Ali ni na jednom predmetu ne nalazimo grb Venecije — krilatog lava sv. Marka — drukčije nego kao evanđeoski simbol, u ravnopravnom društvu Orla, Vola i Anđela. Kao simbol državnosti, naprotiv, često susrećemo grb i simbol borbenog Zadra tog doba — sv. Krševana — koji ne kao svetac, nego borbeni ratnik, sa spuštenim kopljem, juri u boj za slobodu svoga grada.

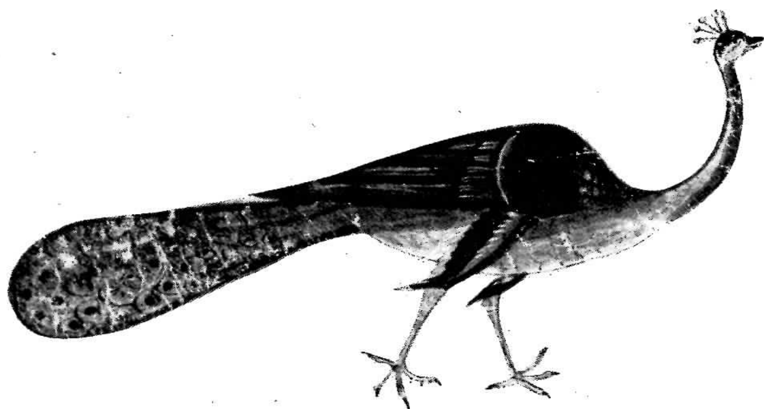
I donatori relikvija samo su naši ljudi. Od najstarijih iz XI. i XII. st.: Božne, Kaće i Čike, pa kasnijih; abatisse Pave, Vučine Martinušića, Marušića, popa Radonje i t. d., do Katarine, žene vojvode Sandalja, braće Šubića Bribirskih, Jelene iz Siska, kraljice Jelisave rođene Kotromanićke i drugih.

To jedinstvo s našom zemljom i narodom očevidno je i po tematici. Iako je već samim značajem tih predmeta prikaz likova i prizora ograničen na uobičajene crkvene formule, prikazuju se samo domaći sveci i zaštitnici. A tamo, gdje je bilo moguće, prikazati i historijske događaje, kao na raci sv. Šimuna, svi su ti prizori uzeti isključivo iz naše narodne povijesti.

Po umjetničkoj obradi predmeti zadarskih riznica pokazuju nam visinu zlatarskog obrta Zadra u Srednjem vijeku. Od tehnike ukucavanja i filigrana do cizeliranja i emajliranja, ti umjetnici vladaju suvereno svojim zanatom. Dovoljno je osmotriti sugestivna, individualistički obrađena poprsja svetaca, punih izražaja, bez ičega ukalupljenog i stereotipnog. Sitni relijefi i cizelirane figure mogu se minucioznošću izrade, stilizacijom i kompozicijom mjeriti s najboljim minijaturama tog doba.

Sve ovo čini zadarske riznice dragocjenim dijelom hrvatske kulturne baštine.

GRGA OŠTRIĆ

LES TRÉSORS DE ZADAR

L'origine des trésors des églises et des cloîtres de Zadar remonte au Moyen-âge, qui considérait le port de Zadar, un des plus importants pour la Croatie et la Bosnie, à cette époque. Du début du IXe siècle jusqu'au début du XVe siècle, Zadar faisait les guerres et soulevait les émeutes sanglantes contre Venise, pour qui il fut le principal obstacle à l'établissement de sa domination sur tout le bassin adriatique. A cette époque, malgré les guerres épuisantes, malgré les déstructions et les dévastations, Zadar s'éleva au premier rang des centres commerciaux, politiques et industriels de la côte orientale de l'Adriatique. L'orfèvrerie y était surtout bien développée. De cette époque date le plus grand nombre d'objets des trésors ecclésiastiques de Zadar. On les place, au point de vue de leur qualité, de l'originalité de l'exécution artistique et de la valeur historique, parmi les collections les plus précieuses de ce genre. Les orfèvres de ce temps sont presque tous des gens du pays, non seulement originaires de Zadar, mais de toutes les régions de Croatie, depuis Zagreb jusqu'à Kotor. Les légateurs, parmi lesquels on trouve les noms des personnes jouant un rôle important dans l'histoire de Croatie et de Bosnie, sont tous originaires de ces pays. Autrefois, ces trésors étaient plus nombreux et plus riches, mais seuls furent conservés jusqu'à nos jours:

A) *Trésor de la cathédrale de Saint-Anastasie,*

B) *Trésor des bénédictines de la Sainte-Marie.*

Les deux trésors sont déposés provisoirement chez les bénédictines dans le séminaire Zmajević et ne sont accessibles, pour le moment, qu'aux spécialistes munis d'une autorisation particulière. Excepté un grand nombre d'objets de l'orfèvrerie du Moyen-âge, le trésor des bénédictines possède une riche collection d'ornements sacerdotaux brodés d'or (XIVe siècle—XVIe siècle) et des dentelles anciennes dont les plus vieilles datent du XVIe siècle.

C) *Le trésor du couvent des franciscains* possède quelques tableaux précieux, un crucifix en bois de l'époque préromane qui représente une grande curiosité, quelques objets d'argent et de vermeil (croix et calices) (XIIIe—XVe siècle), les débris des sculptures en bois (XIVe—XVe siècle) et dix chorals écrits sur du parchemin, ornés de belles miniatures et initiales (XIIIe—XVe siècle).

D) *Le trésor de Saint-Siméon* possède plusieurs calices et croix de la période entre le XIV et le XVe siècle. L'un des calices est particulièrement riche et a été offert par les rois d'Anjou au XIVe siècle. La pièce la plus précieuse du trésor est le sarcophage en argent de Saint Siméon, don de la reine Yélissavette, femme de Louis d'Anjou, roi hungaro-croate. Le sarcophage a été exécuté entre 1377 et 1380.

LEGENDE

Kratice: RSM Riznica samostana sv. Marije; RK Riznica katedrale sv. Stošije; RSŠ Riznica crkve sv. Šime; RSF Riznica samostana sv. Frane.

ILUSTRACIJE U TEKSTU

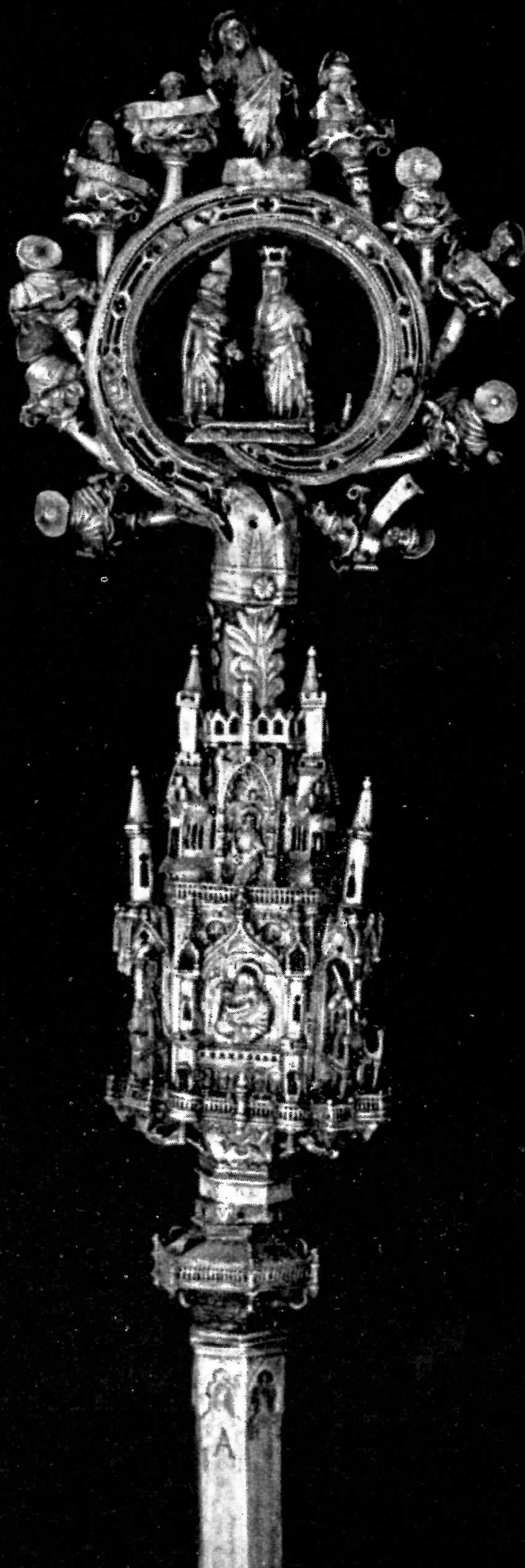
115

115

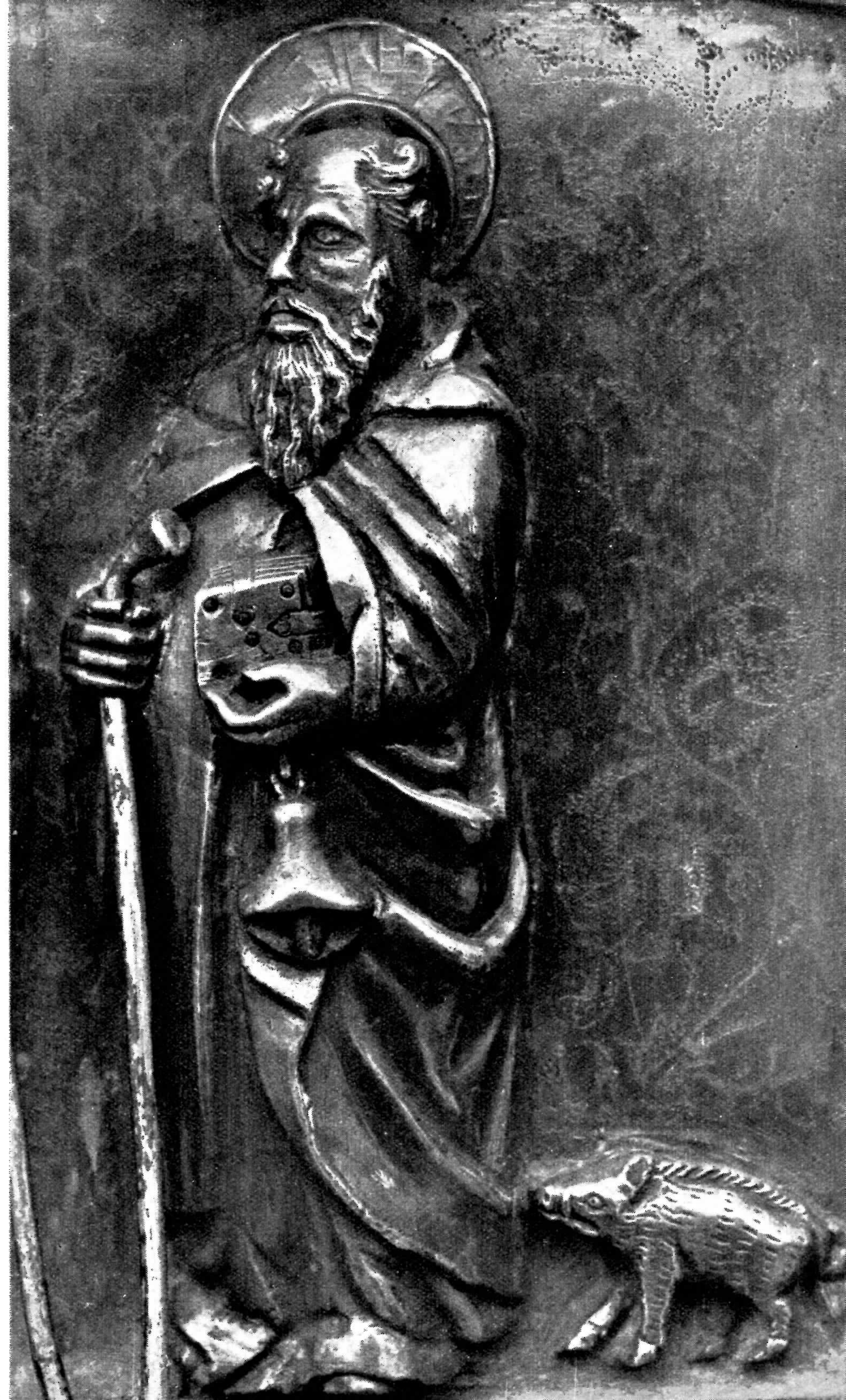

BE
AT
VS
GRI
SOG
ONVS

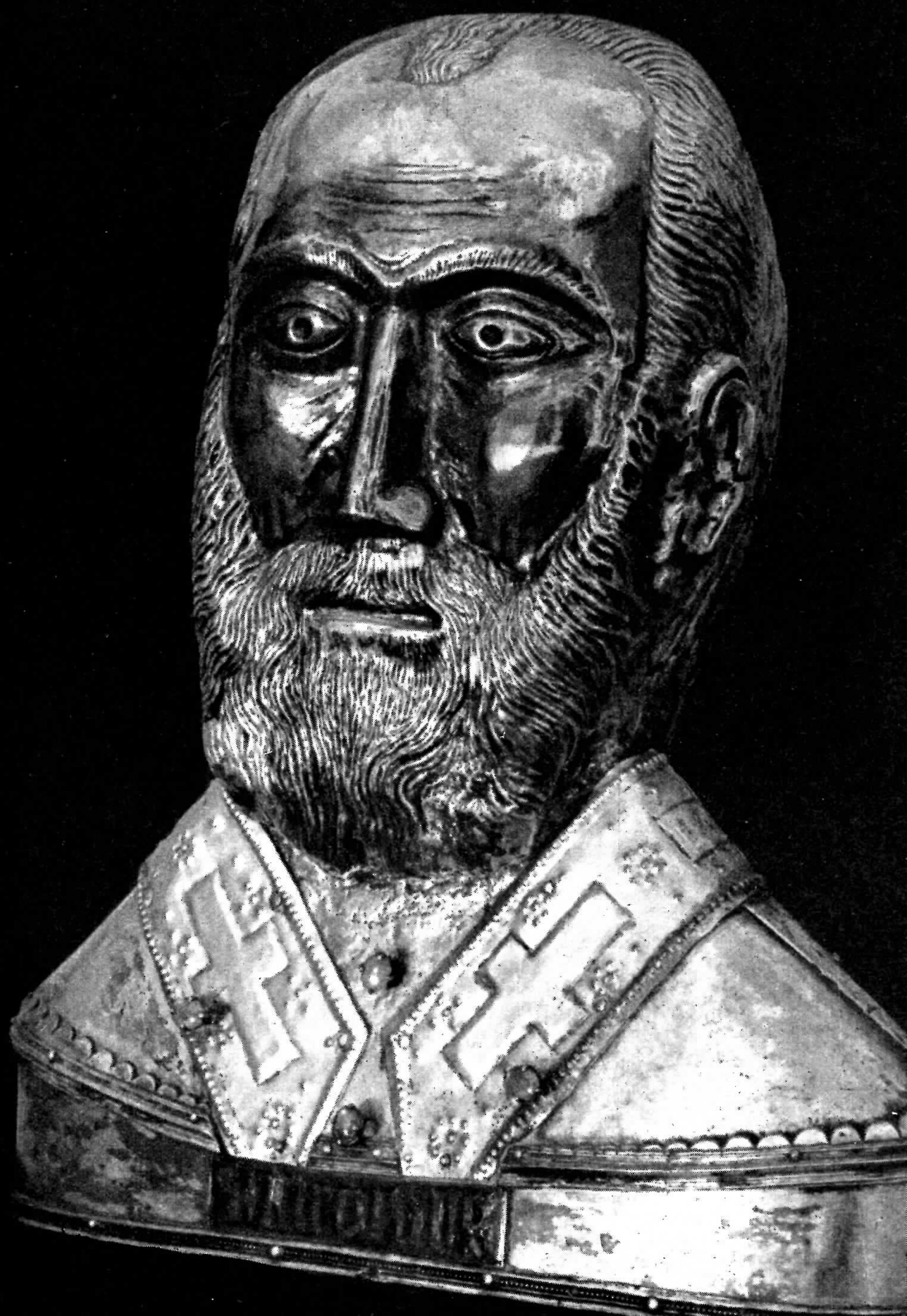
125

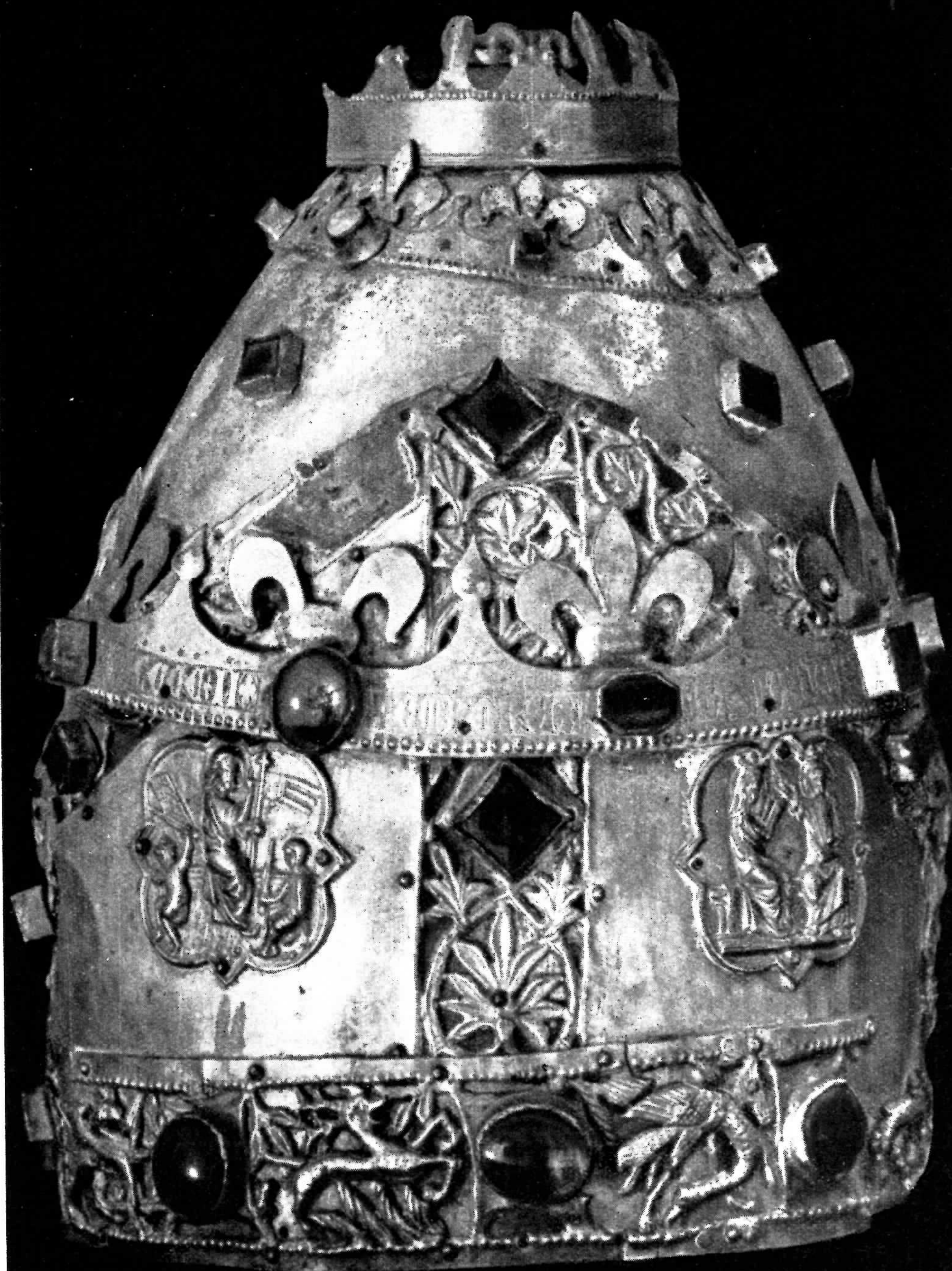

131

132

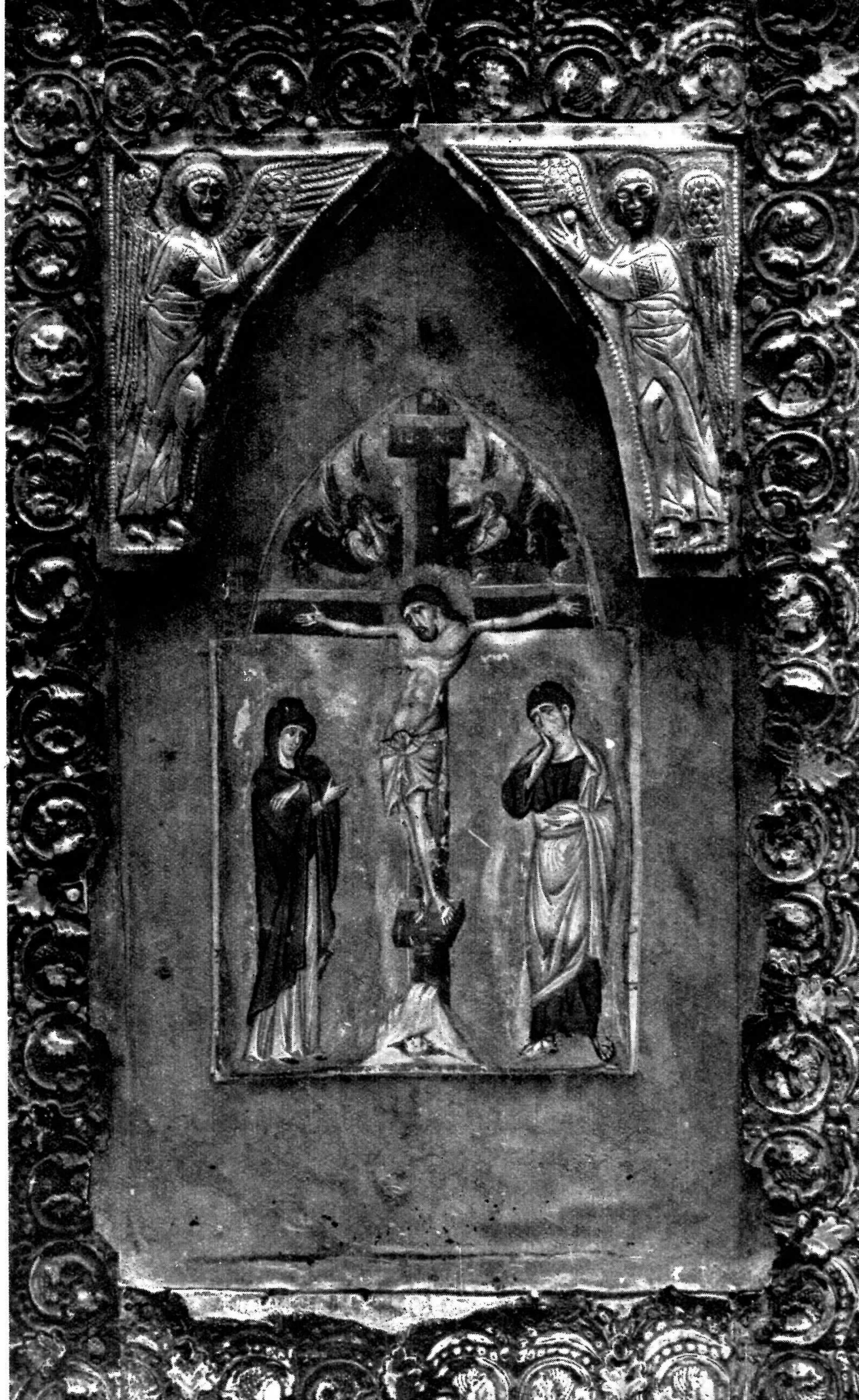

135

137

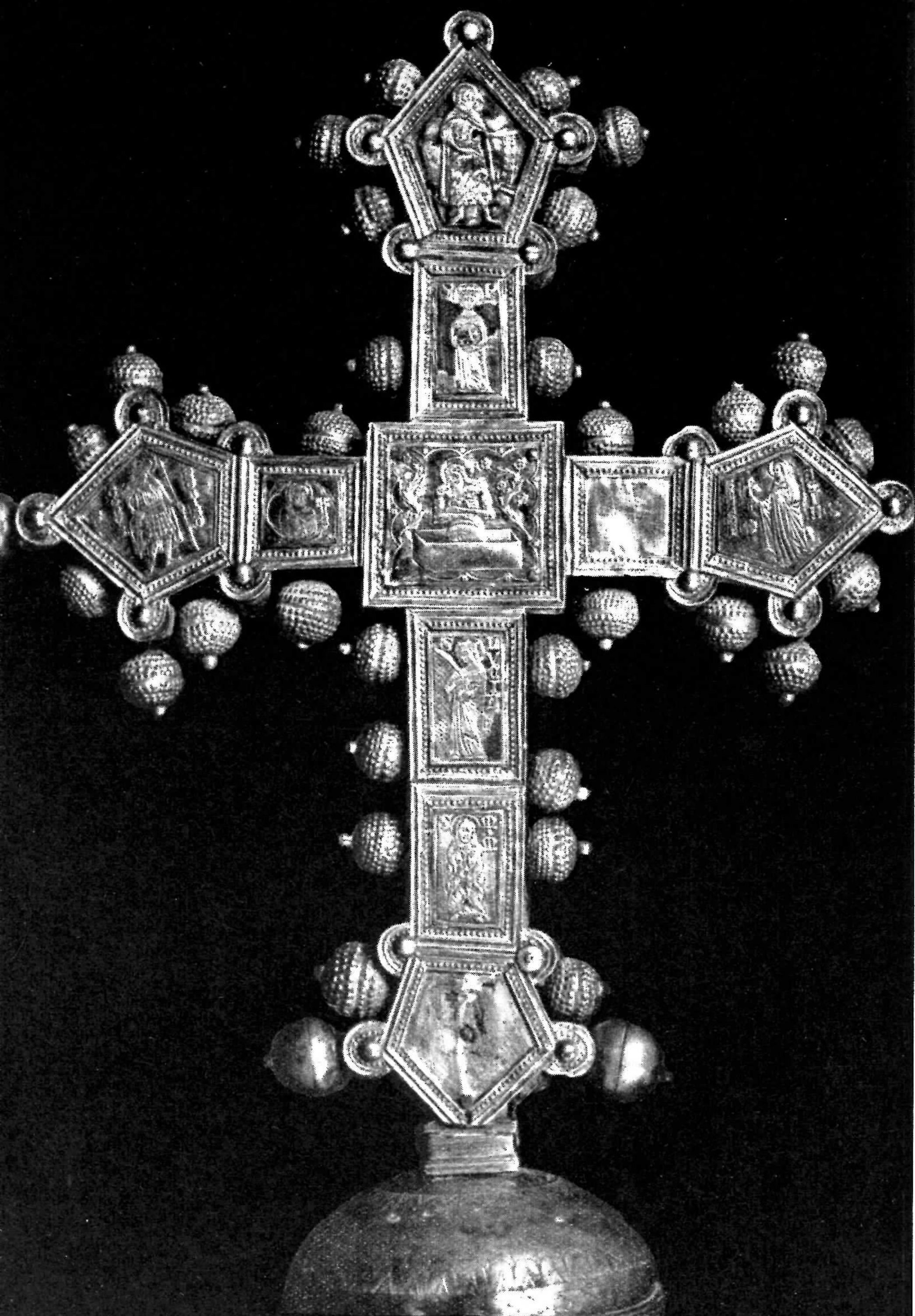

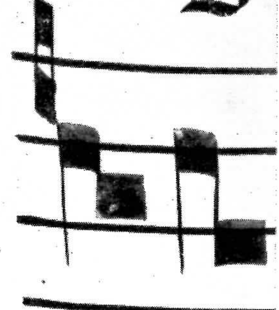
142

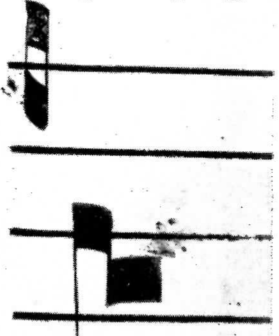

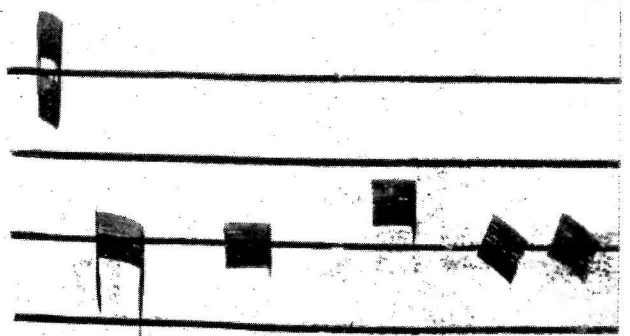
mcis · p̃s Mag

Eto

urc

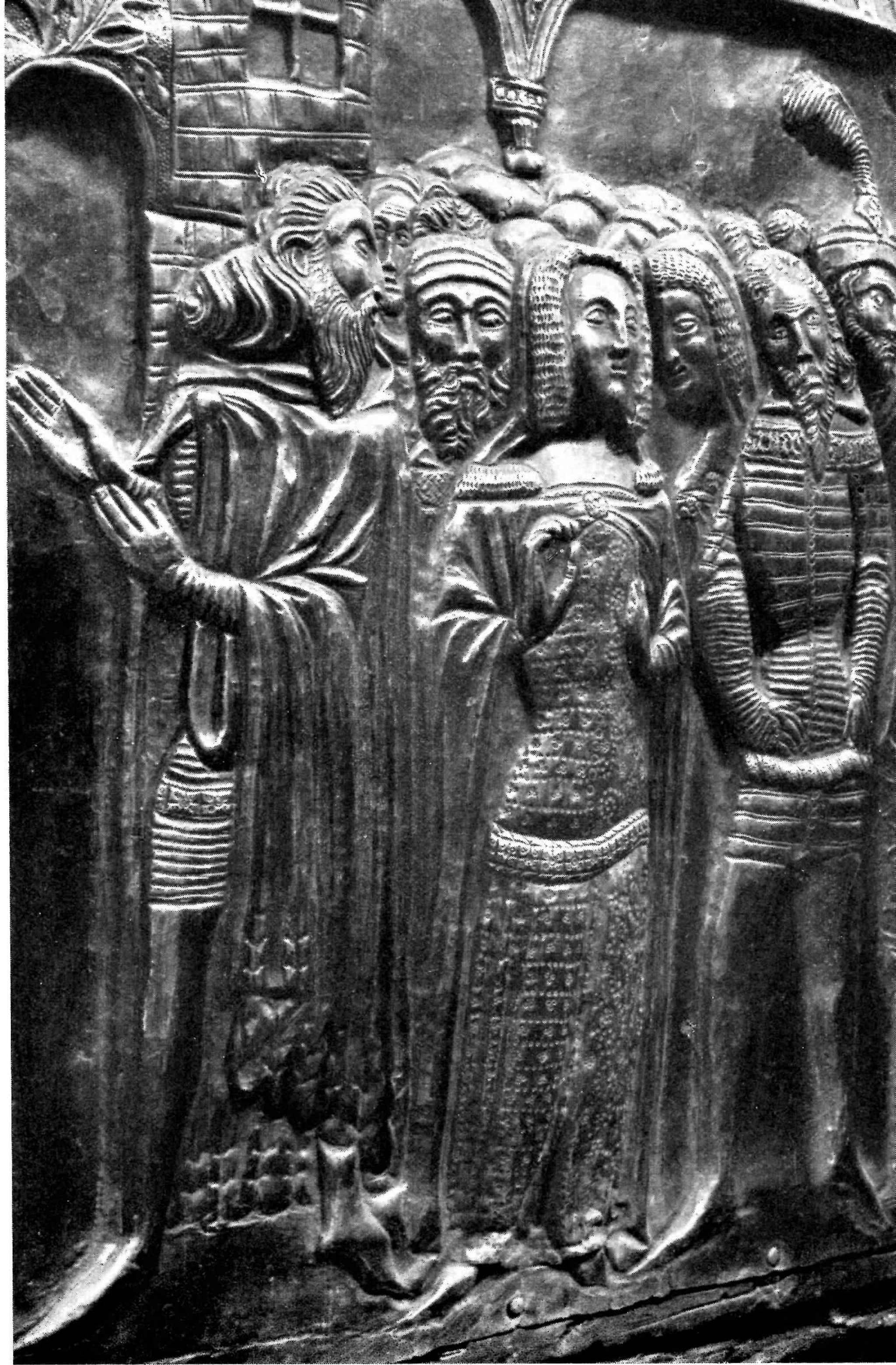
inppern

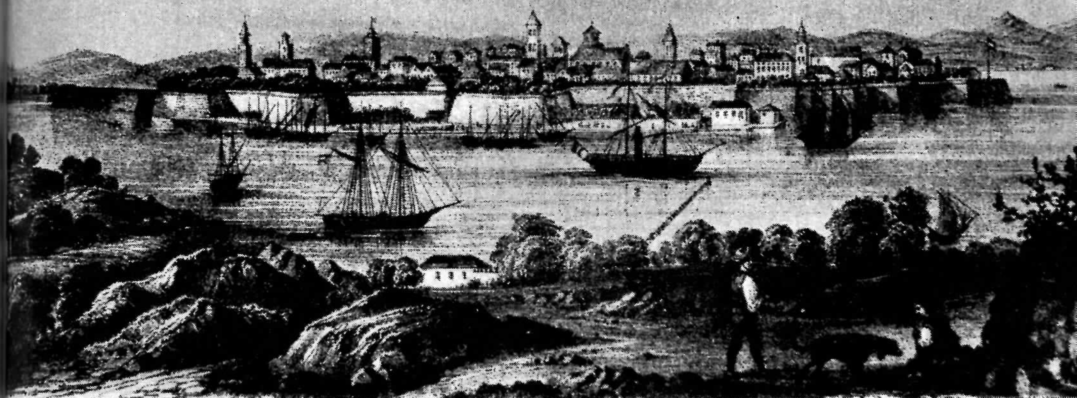

GALERIJA UMJETNINA

eđu nastojanja, da Zadar poslije Oslobođenja postane kulturni i ekonomski centar sjeverne Dalmacije, treba ubrojiti i osnivanje Galerije umjetnina, koja ima da prikaže razvoj naše likovne umjetnosti uopće, a napose u Dalmaciji. Zadatak je bio pionirski, budući da prije Oslobođenja Zadar nije imao slične ustanove. Financijskom pomoći narodnih vlasti Zadra bilo je adaptirano krilo zgrade »Doma kulture« za prostorije Galerije, i zahvaljujući pomoći ondašnjeg NO oblasti Dalmacije, koji je posudio dio umjetnina splitske i dubrovačke galerije, Galerija je bila 10. X. 1948. otvorena i predana javnosti. Većina posuđenih umjetnina suvremene umjetnosti zajedno sa zbirkom ikona (vlasnost I. Tartaglije) postala je svojina Galerije. Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu NR Hrvatske šalje redovito dio svojih otkupljenih umjetnina zadarskoj Galeriji, a i ona sama, sredstvima, koja joj stoje na raspolaganju, upotpunjuje svoje zbirke. Za razvitak Galerije neposredno je bila zainteresirana Jugoslavenska akademija

znanosti i umjetnosti, koja joj je posudila većinu djela zadarskog slikara Salghetti-Driolija i umjetnine najvažnijih predstavnika hrvatskog slikarstva XIX. st. Galerija je ponovo preuređena 7. VII. 1950; izložbeni materijal prikazuje razvoj naše umjetnosti od XIX. st. do danas.

Rad Galerije u ovom kratkom periodu bio je usmjeren uglavnom na sređivanje, upoznavanje i proučavanje naše umjetničke baštine, zatim na kulturnoprosvjetni rad, organiziranje posjeta i predavanja unutar ustanove te na organizaciju izložbi, koje su priređene u Zadru. U sklopu ove ustanove radi večernji tečaj za likovne umjetnosti, koji je okupio grupu omladinaca i ostalih ljubitelja likovne umjetnosti. Prostorije u kojima je smještena Galerija dosta su skučene. Predviđenim proširenjem ona bi obuhvatila razdoblje umjetnosti od ikona, baroka, biedermeiera preko umjetnosti XIX. st. do naše savremene.

U sedam dvorana obuhvaćeno je razdoblje hrvatske umjetnosti od XIX. st. do danas. Naravno da materijal, kojim Galerija raspolaže nije mogao dati obuhvatniju sliku naše umjetnosti, budući da mnogi istaknuti umjetnici nisu ovdje zastupani. Prva je dvorana posvećena zadarskome slikaru Franji Salghetti - Drioliju (1811—1877), koji je zastupan kompozicijama *Jugoslavija, Mojsije, Kristofor Kolumbo u lancima, Car Dušan i vila, Apoteoza slikareve žene* i autoportretom te portretom kćeri. Gotovo redovito literarni motiv pokreće njegovo likovno stvaranje, što se vidi i iz njegove korespondencije s Tommaseom. Upravo to nastojanje, da se kistom ispripovijeda izvjesna fabula, osjeća se i u ovim kompozicijama. Forma je minuciozno prostudirana s pretenzijom da se svidi — nijedan detalj nije zapostavljen — ali nas upravo taj akademizam ostavlja hladnima. Figure, koje bi trebale da budu u pokretu ne ostavljaju na nas dojam pokreta: one su bez krvi i mesa. Iako geometrijskom točnošću postavljene u prostor, ne daju dojam prostora, već samo dobro bojadisane forme. Često u neugodnom koloritu (*Jugoslavija*), koji daje naslutiti, da se prizor događa na pozornici s loše prebojadisanim kulisama i sladunjavo islikanim nebom. *Jugoslavija* nosi ideju sloge s tri zagrljena vladara, koji gazeći preko egoizma i pakosti predstavljaju ujedinjenje — federalizam, gledan očima biskupa Strossmayera, na čiji je poticaj ova kompozicija i učinjena. Smisao za pripovijest

osjeća se i u drugoj velikoj kompoziciji, *Mojsije*, koju je također biskup Strossmayer kupio za svoju galeriju. U njoj se obrađuje poznati biblijski motiv — scena između Faraona i malog Mojsija, kome su bila povjerena njegova stada. S nešto više uvjerljivosti islikana je na ovom platnu figura Faraonove kćeri i dio pejzaža, koji je možda najinteresantniji. Ostale kompozicije nose također pečat talijanskog akademizma, koji je loše utjecao i na druge naše slikare (Karas, Andrić). Driolijevi su crteži svakako interesantniji od njegovih kompozicija, jer su neposredniji. Izložena dva crteža potječu iz mape studija za kompoziciju *Kristofor Kolumbo u lancima*. Značaj Salghettijeva opusa za nas je historijski možda važniji. Salghetti, koji se po kulturi osjeća Talijanom, obrađuje motive iz naše povijesti, što je još jedan dokaz, da je talijanski šovinizam i iredentizam tek kasnijeg podrijetla.

U slijedećoj dvorani možemo pratiti razvitak naše umjetnosti XIX. st., od realističkog *Portreta gospodina* od Mückea do pastoznog primorskog pejzaža M. Cl. Crnčića. Ferdo Quiquerez zastupan je portretom *Crnogorca*, s naglašenom zbijenošću forme i istaknutim folklornim elementom. Mašić je predstavljen s četiri tipična manja platna, od kojih je možda najuspjelije započeta studija *Seoska kuća*. U portretu *Barunice Vraniczany* osjećamo Bukovca kao solidnog portretistu, koji vještom tehnikom znade izraziti karakter odjeće i modela. Pastelom *U pariskoj kavani*, jednog od naših najjačih predstavnika slikarstva, Miroslava Kraljevića, završava se jedan period naše umjetnosti i započinje novi. Prostor je shvaćen koloristički, finim sivim tonovima suprotstavljaju se mrlje toplije boje. Modelacija nije odbačena i ne prelazi u modulaciju. Osjeća se utjecaj impresionizma, koji će odigrati važnu ulogu u razvoju naše savremene umjetnosti. Emanuel Vidović, koji je prikazan s pet umjetnina (*Marina, Kišni dan, Nature morte s guslama, S prozora* i *Interieur*), najznačajnija je ličnost u dalmatinskom slikarstvu. Dvije faze, koje su u biti impresionističke, možemo zapaziti u njegovu opusu: prva faza (*Marina, Kišni dan*), u kojoj je lirski ugođaj dan usklađivanjem prigušenih tonova boje, i kasniji period, koji se najbolje očituje u *Interieuru*. Svjetlost predstavljena bojom klizi po predmetima, koji oživljeni trepere stvarajući prostor. U istoj su dvorani dva pejzaža Vladimira Becića: *Male sjenokoše* i *Motiv s Neretve*. Prvi u pa-

stozno teškim namazima, a drugi u prozračnoj akvarelskoj tehnici daje impresionističku iluziju prostora. Ljubo Babić zastupan je novijim *Aktom*, u kojemu je modelacija dosta strogo provedena, a Jerolim Miše *Matematičarom*, u kojem je psihološki momenat donesen mnogo sretnije od kolorističkog. Četvrta i peta dvorana nastavljaju razvojem savremenog slikarstva. Ovdje treba spomenuti dva pejzaža Ignjata Joba, konstruktivno čvrsta, a u boji dekorativna. Zlatko Šulentić predstavljen je slikom *Na mrtvom kanalu*, a Ivo Režek *Mrtvom prirodom*. Slikarska priroda i profinjeni osjećaj za kolorizam dolaze do izražaja na platnima *Voštano cvijeće* Slavka Šohaja, *Portret* Raula Goldonija i *Djevojka u interieuru* Ive Dulčića. Slični osjećaj upotpunjen grafičkim elementima pokazuje se na platnima Otona Glihe i Nevenke Đorđević. U drugim dvjema dvoranama izloženi su akvareli i grafika. Uz ostale izložene radove, dva akvarela Antuna Mezdjića svakako su najljepši akvareli, koje Galerija posjeduje, a od grafike se ističe *Konjanik* Alberta Kinerta i *Luka u Piranu* Raula Goldonija. Od skulpture, koja je vrlo oskudno zastupana, treba istaknuti *Kontemplaciju* Ivana Meštrovića, koja po svojoj cjelovitosti u kompoziciji i širokom shvaćanju forme odaje zrelu fazu ovoga velikog majstora, zatim *Tugujuću ženu* Andrije Krstulovića i *Glavu* Mirka Ostoje.

ALFRED PETRIČIĆ

GALERIE DES BEAUX-ARTS

La Galerie des Beaux-Arts est le musée de Zadar le plus récent. Il fut fondé dans le but de réunir et d'exposer les oeuvres de nos artistes, surtout contemporains, et inauguré le 10 octobre 1948. L'Académie Yougoslave des Sciences et des Arts aide notre Galerie en lui prêtant des oeuvres d'art.

Dans son état actuel, la Galerie retrace l'évolution de notre art du XIXe siècle à nos jours. La première salle est consacrée au peintre de Zadar, Franjo Salghetti-Drioli (1811—1877), représentant de l'académisme italien du début du XIXe siècle. Les autres salles renferment des peintures, aquarelles et dessins de nos peintres célèbres du XIXe siècle, depuis Quiquerez, Mašić, Bukovac, jusqu'à Babić, Miše, Režek et les plus jeunes: Dulčić, Kinert, Goldoni.

Les locaux d'exposition sont trop exigus pour le moment. On va bientôt commencer de les élargir, afin d'exposer des oeuvres plus anciennes (style baroque, icônes). Les arts plastiques sont représentés par des oeuvres de nos sculpteurs: Meštrović, Krstulović, Ostoja.

LEGENDE

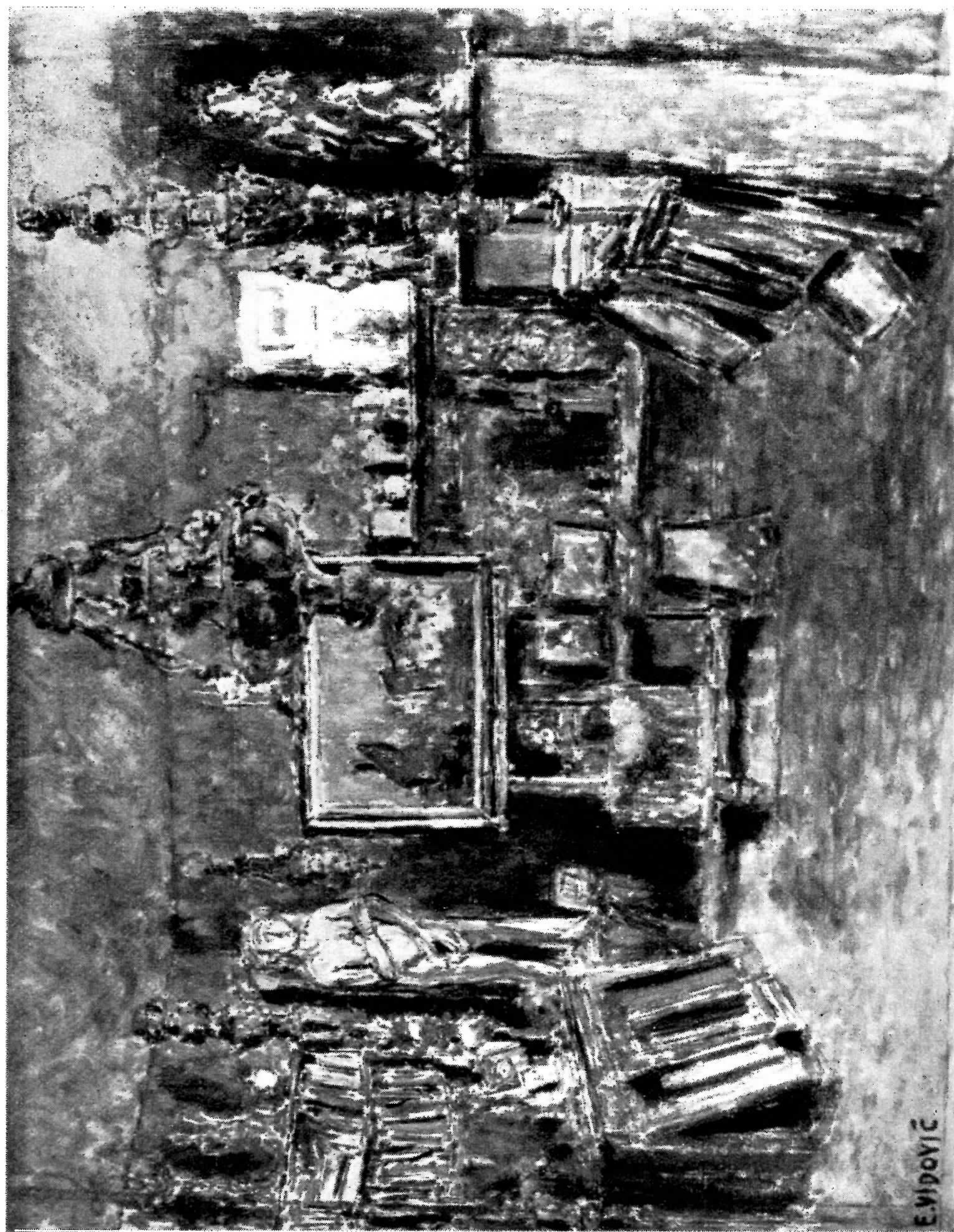
ILUSTRACIJE U TEKSTU

-golotinja nije skenirana.

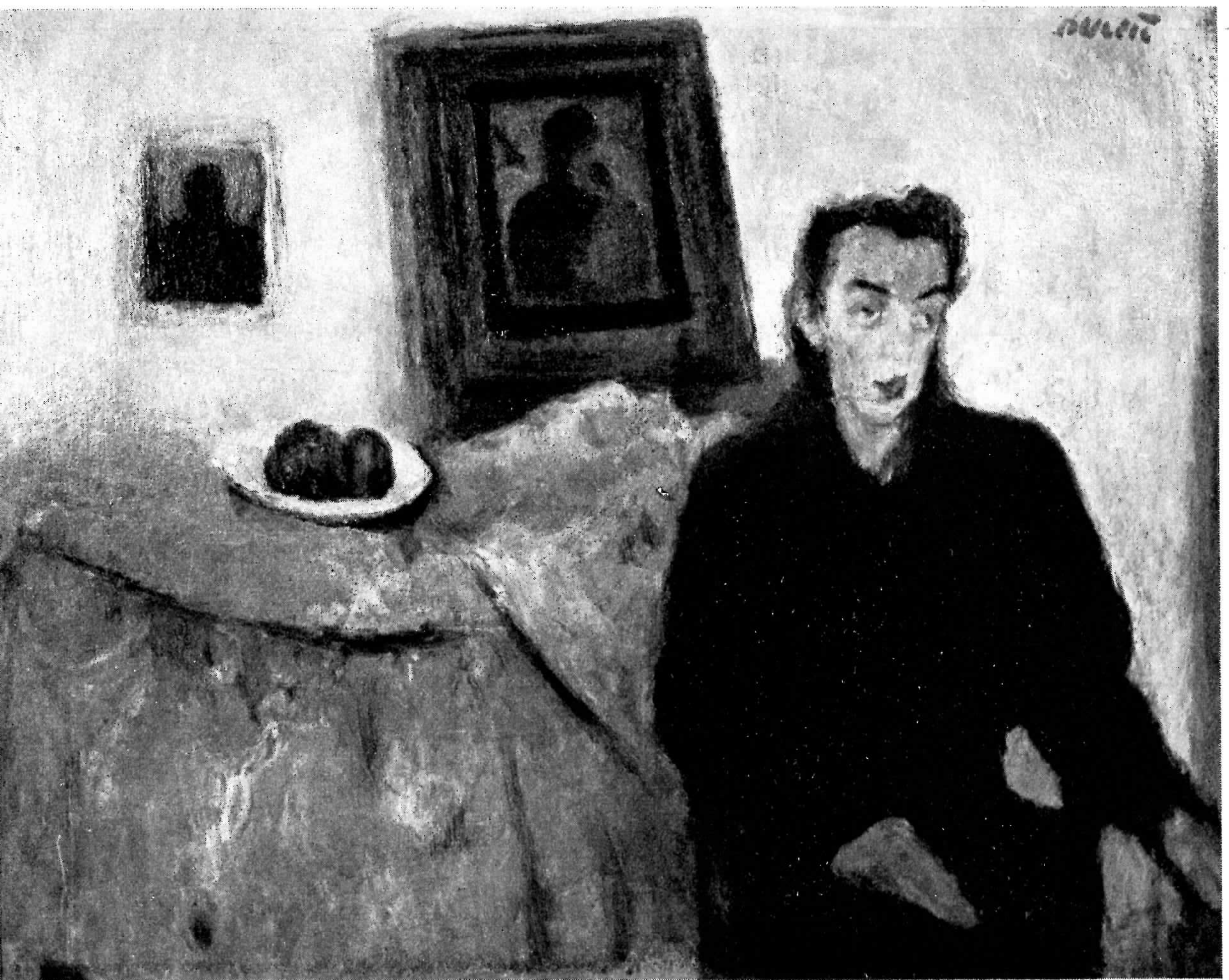

ΗΒΑ
ΠΗCΙC

E.VIDOVIĆ

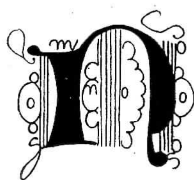

ETNOGRAFSKI MUZEJ

akon Oslobođenja godine 1945. osnovan je u Zadru Etnografski muzej kao odjel tada formiranog Narodnog muzeja. Godine 1950. smješten je u zgradu bivše Velike Straže, koja je tada konzervirana i adaptirana za muzej. Muzej je bio postavljen po suvremenim muzeološkim principima, djelomično s vlastitim inventarom, a djelomično s materijalom posuđenim iz Etnografskog muzeja u Zagrebu, i otvoren za posjetioce kao Etnografska zbirka Narodnog muzeja. No u toku godine 1951. muzej je popunio svoje zbirke i povratio posuđeni materijal. Od početka godine 1952. djeluje kao samostalna muzejska ustanova.

Zadatak je ovog muzeja, da na području sjeverne Dalmacije sistematski proučava, sabire, čuva i izlaže u svojim prostorijama etnografski materijal ovoga kraja, t. j. sve one predmete, koji ilustriraju život i kulturu naroda sjeverne Dalmacije.

Teritorij sjeverne Dalmacije obuhvaća kopneno zaleđe Zadra, Bukovicu, Ravne Kotare, i velebitsko Podgorje, te zadarske otoke od Raba do Murtera. Ovo je područje etnografski veoma zanimljivo, jer se na njemu sučeljavaju i miješaju u laganim prijelazima i brojnim varijantama dvije arhajične kulture — dinarska kopnenog zaleđa i mediteranska obalnog ruba i otoka.

Kopneno zaleđe Zadra — Bukovica, Ravni Kotari i velebitsko Podgorje — područje je polupokretnog stočarskoga gospodarstva, karakteriziranog redovnim godišnjim stočarskim kretanjima iz nižih krajeva na planinske pašnjake Velebita i obrnuto. U svojim raštrkanim naseljima, s kućama gotovo utvrđenima visokim kamenim ogradama, proživjelo je ovo stanovništvo mnoga vremena političke nesigurnosti, naročito u doba turskih osvajanja te kasnijeg tegobnog života, punog borbi i okršaja na bivšoj dalmatinsko-turskoj granici. Tokom turskih osvajanja nestajalo je starosjedilačko hrvatsko stanovništvo, da za turskih ratova bude zamijenjeno i osvježeno prilivom novih dinarskih snaga — Hrvata i Srba. Brojne migracije na ovom tlu, neke tihe i nezamjetne, a neke masovnoga karaktera stalno su osvježavale i učvršćivale (naročito u Bukovici) osnovne arhajične elemente dinarske kulture sjevero-dalmatinskih stočara. No u naravi je samih stočara pokretljivost, na koju ih prisiljava, pored ostalog, i potreba, da svoje proizvode (vunu, kožu, mliječne prerađevine) zamjenjuju za nužno potrebne sirovine (lan, konoplju, metal i dr.), koja ih je dovodila u trajnu i neprekinutu vezu s ostalim stanovništvom dinarskih krajeva.

U nižim plodnim Ravnim Kotarima dinarski su se stočari silom životne potrebe pretvarali u sjedilačko zemljoradničko, ratarsko stanovništvo. No malarična nizina iscrpljivala je njihove snage. Godinama decimirani malarijom, izumirali su kroz nekoliko generacija, ali su uvijek bili zamijenjeni s novim, svježim dinarskim snagama iz nepresušnog vrela stočarske Bukovice. Upravo ova nezdrava, ali plodna ravnica bila je pogodan teren za stalnu vezu s izrazitijim dinarskim krajem, Bukovicom s jedne, a susjednim stanovništvom uskog obalnog ruba i otoka s druge strane. Tako se ovdje vršio sve do naših dana stalan proces miješanja kulture dinarske i mediteranske etnografske zone unutar široke granice, gotovo nevidljivo i nezamjetno.

Mala i gusto zbijena naselja obalnog ruba i otoka orijentirana su na gospodarstvo, koje se potpuno razlikuje od onog u Bukovici. Na malim njivicama i vinogradima, na terasama, brižno ograđenim zidićem, na koje se često mora nanijeti plodna crljenica i koje se mukotrpno obrađuju motikom, nema dovoljno ploda da prehrani čovjeka. No zato je more vječni izvor rada i zarade ovog stanovništva. Ribarstvom, a naročito pomorstvom vezani s ostalim zemljama Mediterana, pa i cijelog svijeta, stanovnici ovoga dijela sjeverne Dalmacije zadržali su ne samo svoj stari čakavski govor, nego su i u kulturi sačuvali arhajične elemente, koji su karakteristični za visoku kulturu starog Mediterana. U vremenima turskih ratova njihova su utvrđena mjestanca bila sigurno zaklonište izbjeglicama sa sjeverodalmatinskog kopna. Ovi dinarci, došavši u sasvim drukčiju sredinu, napuštali su veći dio obilježja svoje dinarske kulture i stapali se sa starosjediocima, zadržavši ipak neke karakteristike u govoru, nošnji, običajima i muzičkom folkloru. Na obalnom su rubu ponegdje ovi doseljenici zadržali svoj iskonski karakter kulture tek nešto protkane mediteranskim utjecajem.

Navedene etnografske karakteristike obaju područja najjasnije se očituju u narodnoj nošnji ovoga kraja. U Bukovici je ruho od grubog domaćeg sukna, valjanog u stupi i maštenog domaćim biljnim bojama, arhajičnog kroja, kakav susrećemo po cijelom planinskom području, bogato ukrašeno vezom u vuni i svili, na raznobojnom »skerletu« te raznolikim kovnim nakitom, jer je stočaru, uz stoku, odjeća ono pokretno dobro, koje je u nesigurnim vremenima mogao spasiti i sačuvati. U primorju i na otocima nošnja je od finog domaćeg ili kupovnog sukna, koje u svom kroju sadrži mnoge elemente davno minulih vremena renesanse pa i gotike, i gdje je profinjeno usklađivanje tonova boja i oblika nošnje doista vrijedno divljenja. Između ova dva karakteristična tipa ruha bogata je skala varijanata, koje sadrže sastavne elemente obaju gore navedenih tipova. Naročito valja istaći, da se na tlu sjeverne Dalmacije, oko Nina i Biograda, kao centara svilarstva, do neobične visine razvio svilovez. Svilom se vezla široka opleća od lanenog platna, koja jednako po svom profinjenom skladu pastelnih tonova svile kao i tehnikom izradbe zaslužuju osobitu pažnju.

Kako je za sada ograničen izložbeni prostor muzeja, postavljen je i muzejski materijal u dvije nevelike dvorane, prema principu razdiobe u navedena etnografska područja. U prizemnoj dvorani izložen je materijal dinarskog područja, nošnje Bukovice i Ravnih Kotara, pojedini karakteristični dijelovi tih nošnja, te probrani rezbareni predmeti (preslice, vretena, motovila), koji su dokaz vanredne stvaralačke sposobnosti pastira Bukovice. U dvorani I. kata smješten je materijal mediteranskog područja i prelaznih tipova, nošnje, njihovi karakteristični dijelovi, nakit, uzorci čipaka s Paga te tkalačka pomagala (tara, mulinel i dr.) iz Novigrada.

OLGA OŠTRIĆ

MUSÉE ETHNOGRAPHIQUE

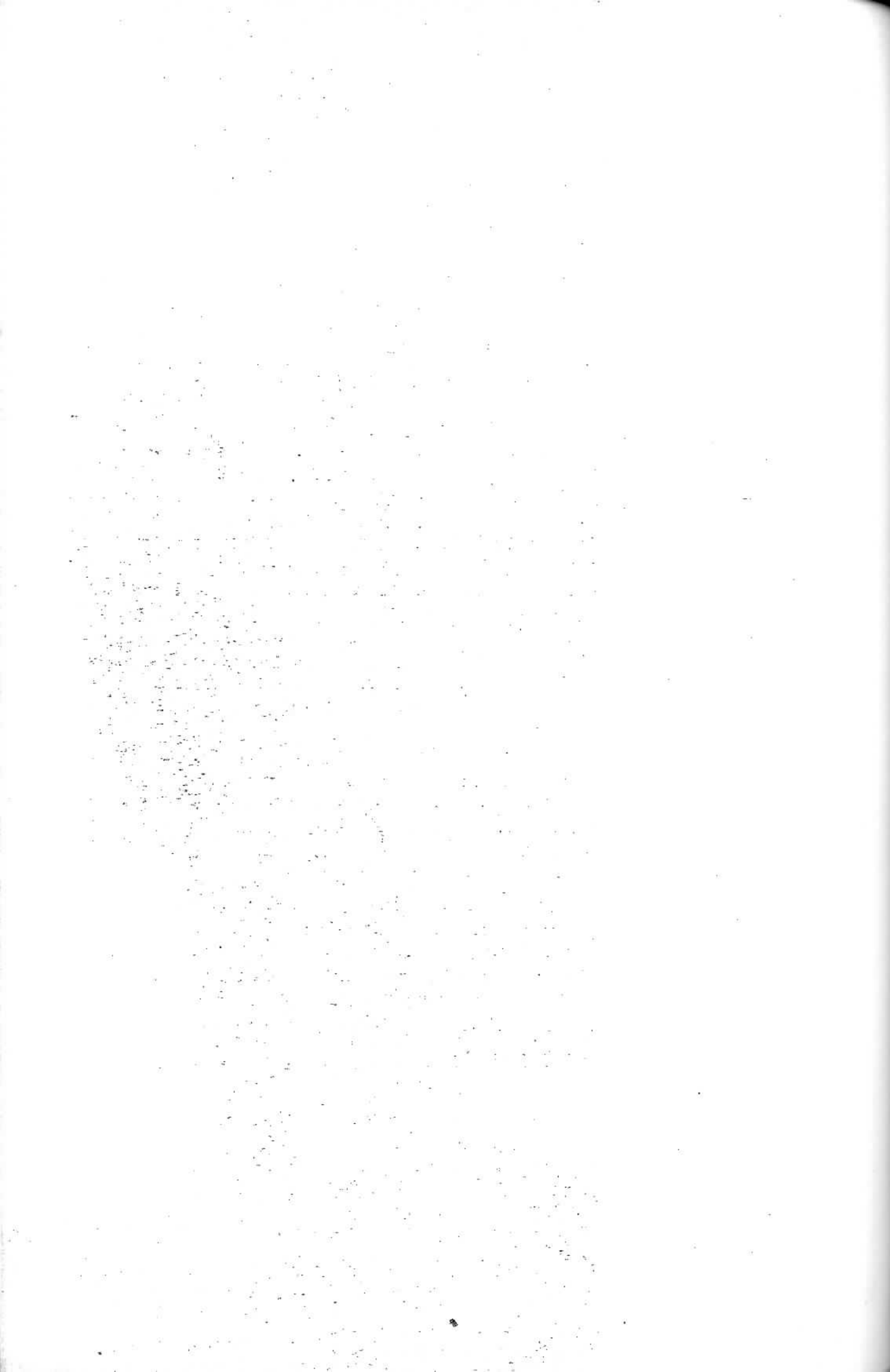
Historique — Le Musée ethnographique de Zadar, section du Musée National, fut fondé après la libération de 1945; à partir de 1950, il fut installé dans l'édifice de l'ancienne Velika Straža, et, depuis le début de 1952, il constitue un Musée indépendant.

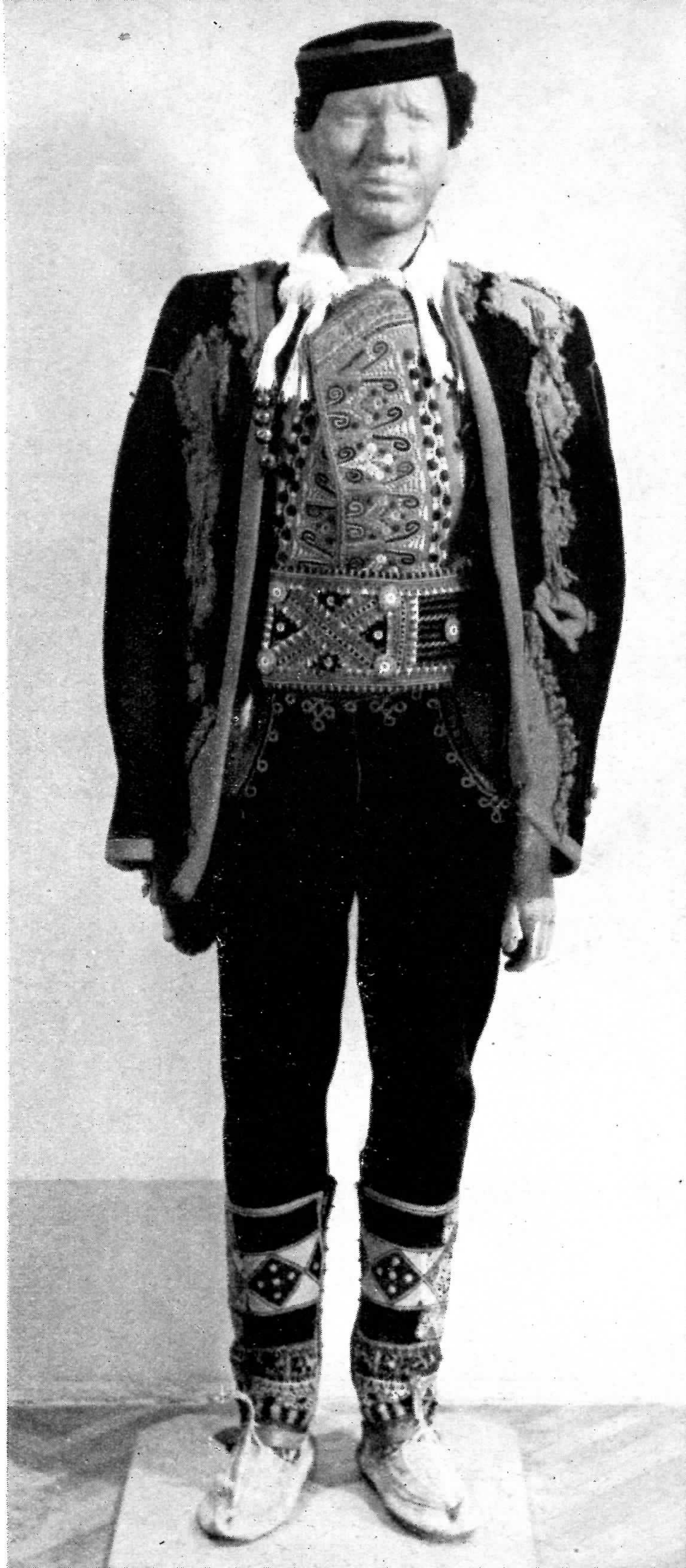
Activité — Le domaine de l'activité du Musée s'étend à la Dalmatie du Nord; partie continentale de Bukovica, Ravni Kotari, Podgorje du Velebit, puis aux îles, de Rab à Murter. Deux civilisation s'y opposent ou s'y mélangent. L'arrière-pays de Zadar est une région d'élevage transhumant: les troupeaux se déplacent des sommets du Velebit à la plaine et inversement. Dans la plaine de Ravni Kotari l'économie des agriculteurs sédentaires devient prépondérante. La pêche et la navigation l'importent sur la petite culture en terrasses, dans les îles et sur le littoral. La civilisation dinarique s'est maintenue sur le continent, grâce aux immigrations de pasteurs montagnards, tandis que sur le littoral et sur les îles, les populations ont conservé la civilisation méditerranéenne. Mais le mélange de ces deux civilisations s'explique par les migrations dues à l'invasion turque, et notamment par la colonisation des îles par les gens de la côte.

Collections — Les costumes populaires tissés et ornés de broderies, la collection des bois taillés (quenouilles, fuseaux, etc.), les métiers à tisser et d'autres objets domestiques, constituent la partie la plus précieuse du Musée.

LEGENDE

ILUSTRACIJE U TEKSTU

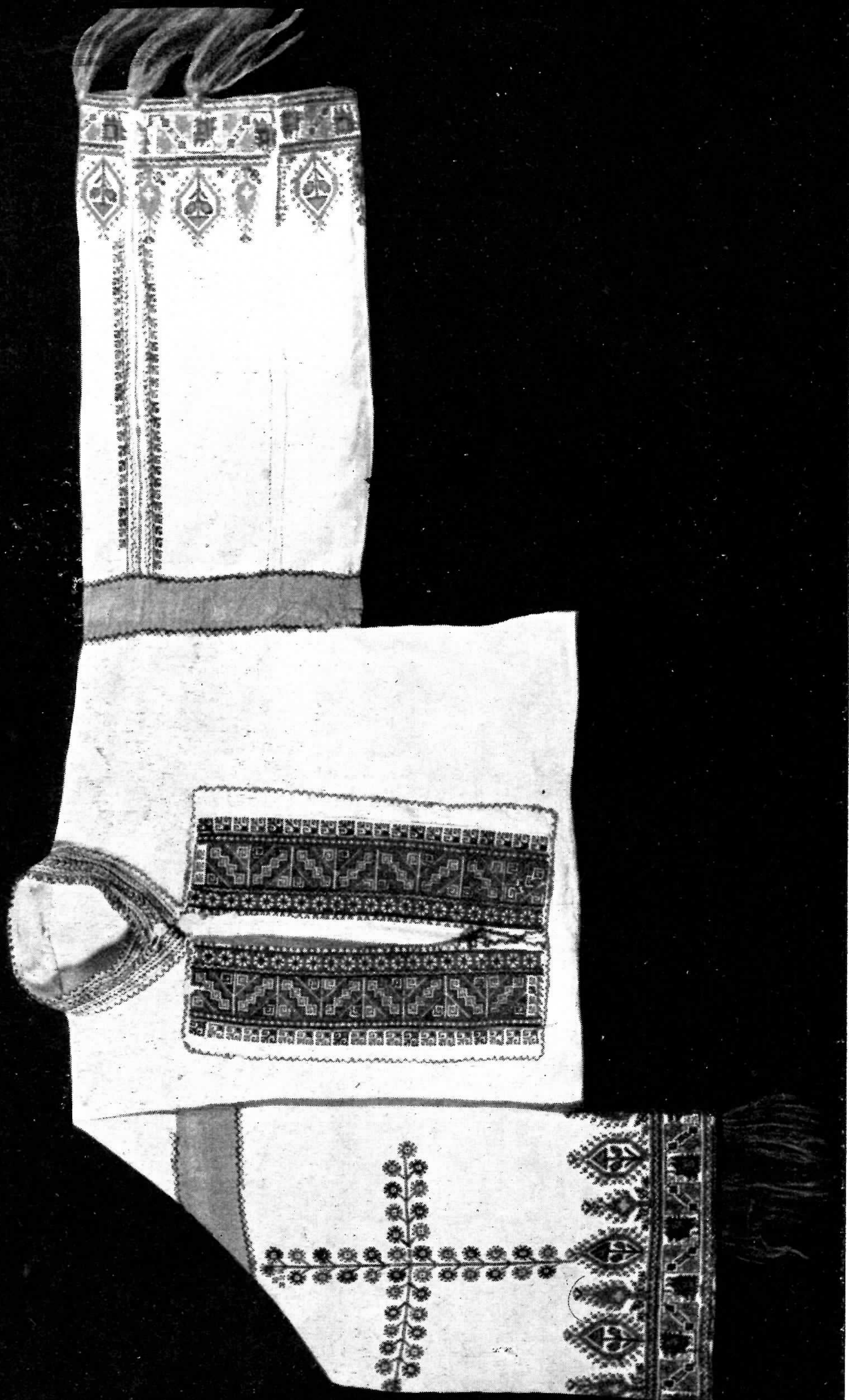

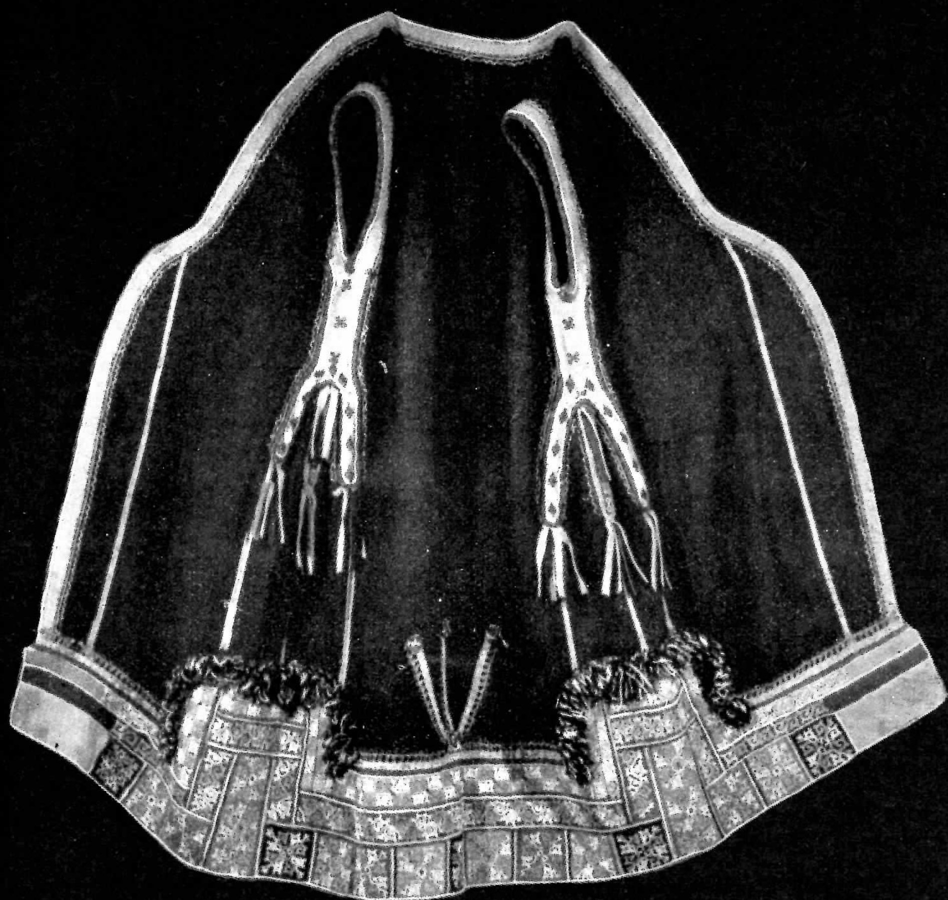

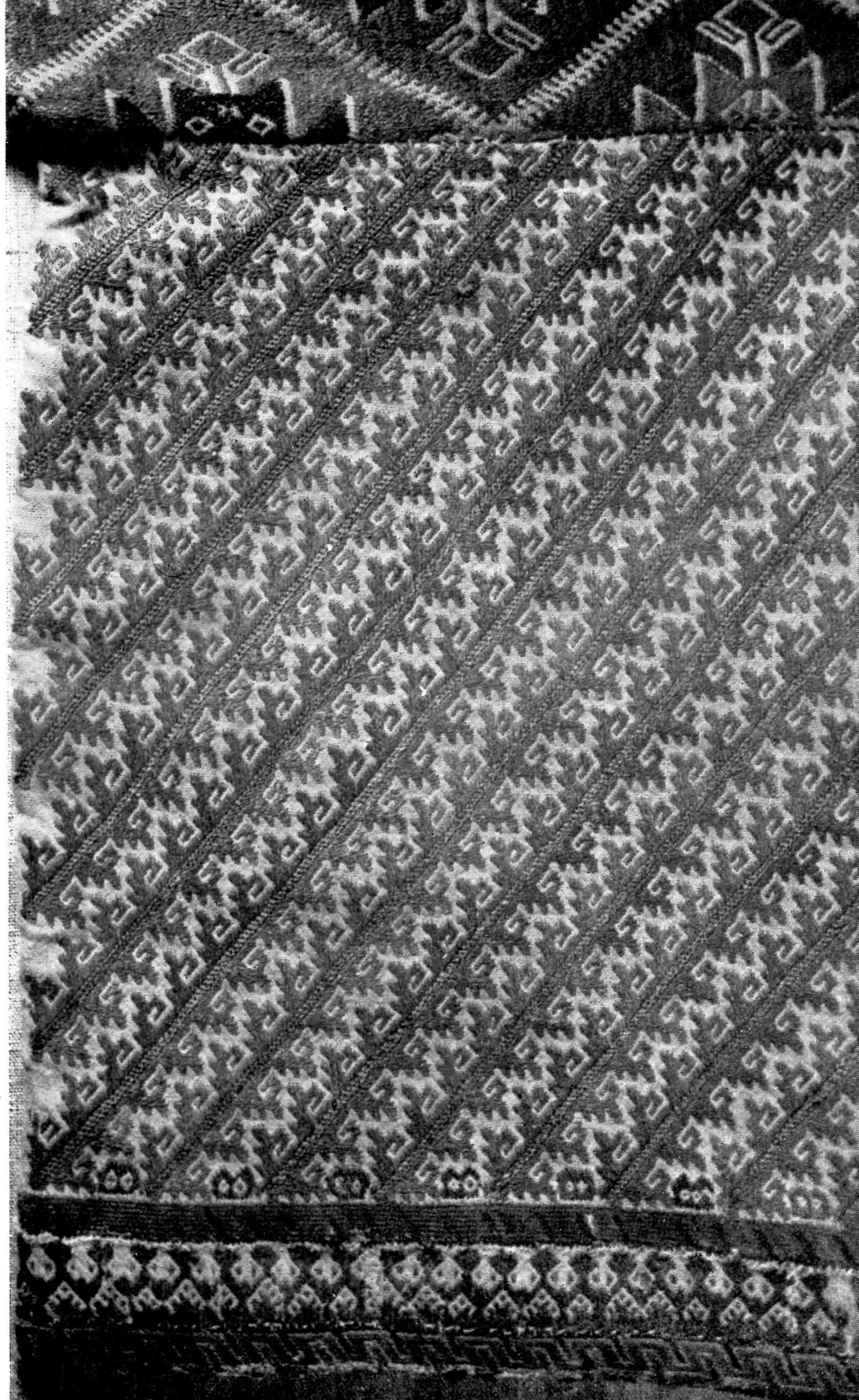

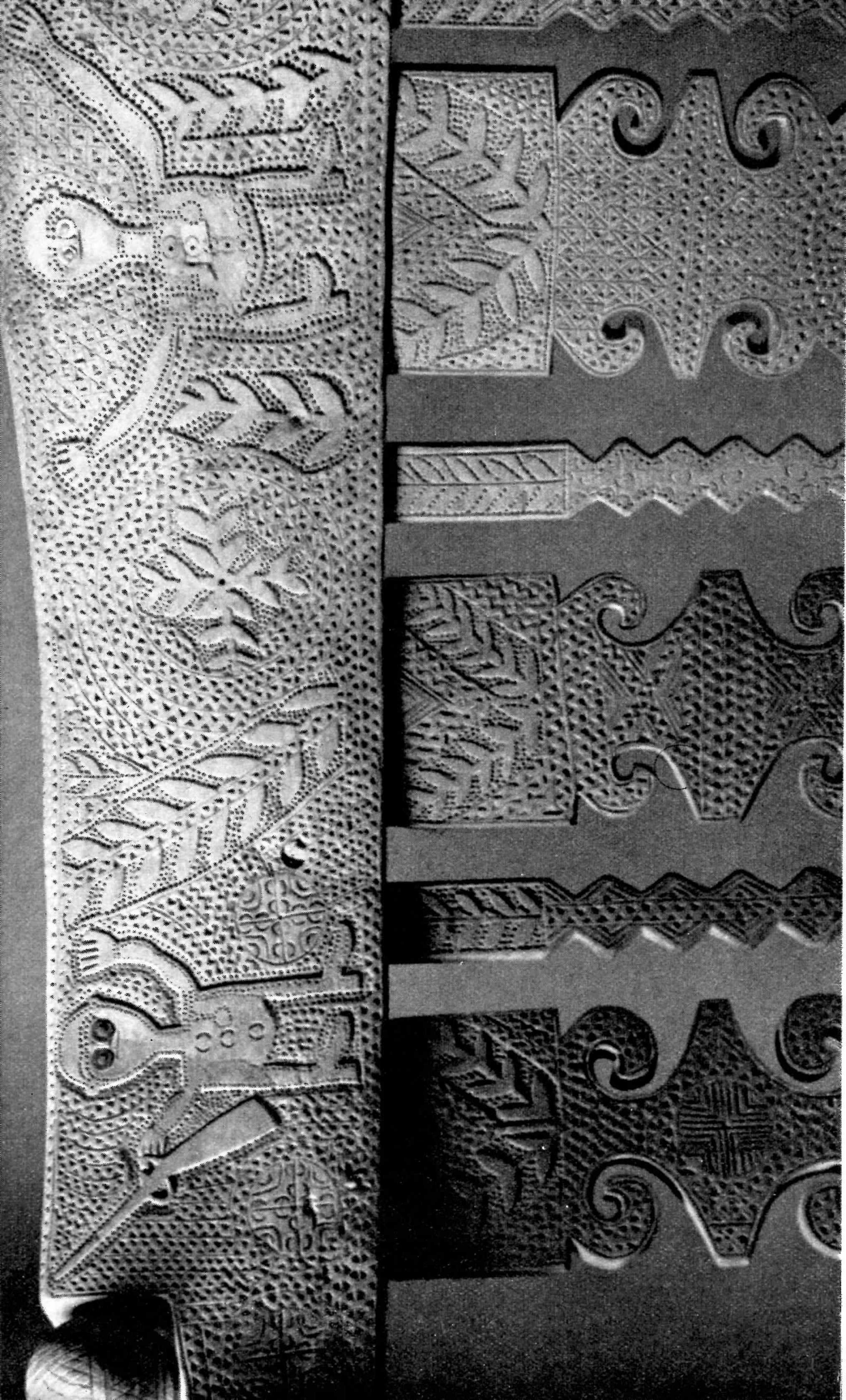

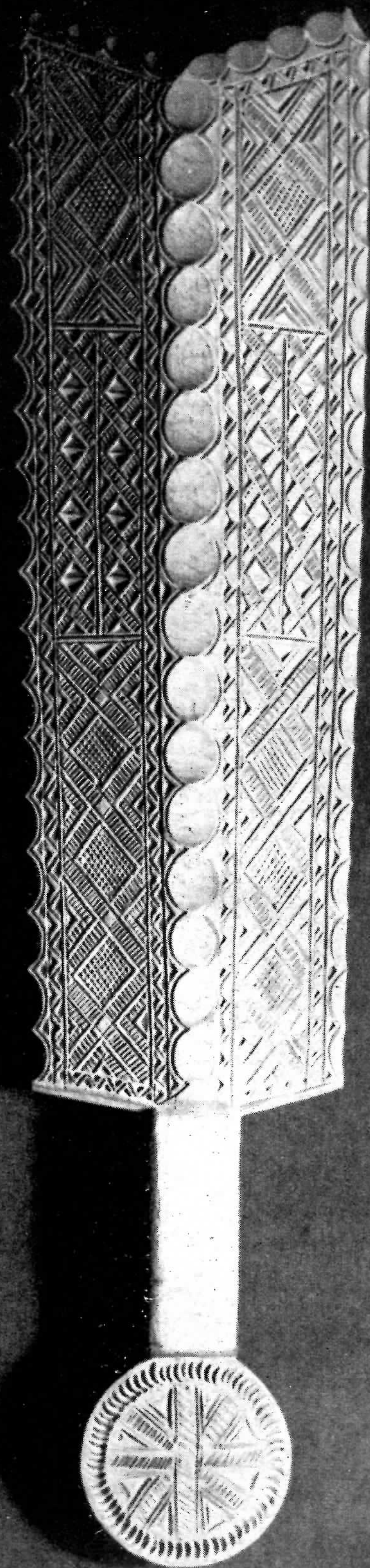

KAZALO

INICIJALI uzeti iz Psalmarija „M", XV. stoljeće, Riznica sv. Frane

OMOT: prednja strana: *Patron Zadra, sv. Krševan,* detalj s romaničkog kapitela (Arheološki muzej, Zadar); zadnja strana: *Evanđelist,* detalj s relikvijara sv. Grgura, XIV. stoljeće, Riznica sv. Marije

Izdavač ZORA
Državno izdavačko poduzeće Hrvatske
Zagreb, Prilaz JNA 2
Za izdavača *Ivan Dončević*
Rkp. br. 817; 12 araka
Dovršeno 17. III. 1954

Fotografije
Ivo Tomulić, Zagreb
Josip Špralja, Zadar

Izradio
GRAFIČKI ZAVOD HRVATSKE
Zagreb, Frankopanska 26

Reprodukcioni fotograf *Franjo Šafarić* / Cinkograf *Ivan Novak* / Monotype *Božidar Petranović* / Metteur *Zvonimir Sokol* / Strojar *Ivan Michel* / Uvez *Drago Budić*

53022

MUSÉES ET COLLECTIONS DE ZADAR

MUSÉE ARCHÉOLOGIQUE

Collections, *Ulica A. Banine, No 14* (Saint-Donat)
Administration, *Zeleni trg, No 1;* tél. No 63
Ouvert tous les jours; Hiver: 10^{h} à 12^{h}
Eté: 10^{h} à 12^{h}, 17^{h} à 19^{h}
Entrée gratuite

MUSÉE ÉTHNOGRAPHIQUE

Collections et administration, *Narodni trg, No 6*
Ouvert tous les jours de 9^{h} à 13^{h}
Entrée gratuite

GALERIE DE BEAUX-ARTS

Collections et administration, *Ulica A. Medulića 2/I*
Ouvert tous les jours de 9^{h} à 13^{h} sauf le lundi
Entrée gratuite

TRÉSOR DE LA CATHÉDRALE

Trg 27. marta 1941, No 1 (Palais Zmajević)
Visites avec autorisation spéciale

TRÉSOR DES BÉNÉDICTINES DE LA SAINTE MARIE

Trg 27. marta 1941, No 1 (Palais Zmajević)
Visites avec autorisation spéciale

COLLECTIONS DES FRANCISCAINS

Trg Franje Vranjanina (couvent des Franciscains)
La visite doit être annoncée d'avance

MUSÉES ET COLLECTIONS DE ZADAR

